

ÜLERIIGILISE PLANEERINGU "EESTI 2050"

Mõjude hindamise aruande eelnõu

september 2026

MAJANDUS- JA
KOMMUNIKATSIOONI-
MINISTEERIUM

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus.....	3
1 Planeeringu ja mõjude hindamise koostamise protsess ja metoodiline lähenemine	6
1.1 Ülevaade planeeringu ja mõjude hindamise protsessist.....	6
1.2 Metoodiline lähenemine	8
2 Strateegilise planeerimisdokumendi seos muude asjakohaste strateegiliste planeerimisdokumentidega	11
3 Stsenaariumid	19
3.1 Käsitletud alternatiivsed arengustsenaariumid.....	19
3.2 Planeeringus valitud stsenaariumi kujunemine ja põhjendused.....	23
4 Mõjude hinnang.....	26
4.1 Bioloogiline mitmekesisus, sh populatsioonid, taimed ja loomad	26
4.2 Natura 2000 hindamine.....	34
4.3 Pinnas, sh muld.....	34
4.4 Vee kvaliteet.....	36
4.5 Välisõhu kvaliteet	38
4.6 Jäätmete ja ringmajandus.....	42
4.7 Kliimamuutused (leevendamine ja kohanemine).....	44
4.8 Inimese tervis, sotsiaalsed vajadused ja vara.....	46
4.9 Kultuuripärand ja kultuuriline identiteet.....	51
4.10 Maastikud	54
4.11 Majanduskeskkonna elujõulisus ja regionaalne tasakaalustatus	58
5 Soovitused.....	62
6 Seire	70
7 Kokkuvõte	72

Sissejuhatus

Üleriigiline planeering „Eesti 2050“ on Eesti riigi ruumilise arengu pikk plaan. Eesti 2050 koondab riigi ruumilise arengu vajadused, määrab pikaajalise visiooni ning selle saavutamiseks ruumilise arengu eesmärgid. Planeering aitab kiiresti muutuvates oludes hoida tervikpilti ning hinnata otsuste ruumilisi mõjusid. See annab arengukavadele ruumilise väljundi ja vähendab „ruumipimedust“, tuues esile valdkondade ruumilise koostoime ning suurendades ruumiteadlikkust. Sellisel kujul annab planeering ruumivaate Eesti pikaajalisele arengustrateegiale "Eesti 2035", uuendades muuhulgas muutunud oludes asustuse arengusihte.

Üleriigilise planeeringu koostamise käigus viidi vastavalt planeerimisseadusele läbi asjakohaste majanduslike, kultuuriliste, sotsiaalsete ja looduskeskkonnale avalduvate mõjude hindamine. Lisaks viidi vastavalt keskkonnamõju hindamise ja keskkonnanähtimissüsteemi seadusele läbi keskkonnamõju strateegiline hindamine. Planeeringu koostamine ja selle mõjude hindamised viidi läbi tihedalt lõimitud protsessina, kus ruumilise visiooni arendamine ja mõjude hindamine toimusid käsikäes. Käesolevas aruandes antud hinnangute aluseks on planeeringu visioonilahendus 2025. a novembri seisuga.

Käesolevas aruandes esitatakse keskkonnamõju hindamise ja asjakohaste mõjude hindamise tulemused ühtse tervikdokumendina.

Kuna planeeringulahenduse väljatöötamine ja mõjude hindamine viidi läbi ühise sisuliselt integreeritud protsessina, st alati ei olnud võimalik eristada lahenduse koostamist mõjude hindamisest (vt ptk 1.1 ja 1.2), osalesid mõjude hindamises otsesemalt või kaudsemalt ka planeeringu koostamises osalenud eksperdid ja spetsialistid. Kõik kaudselt või otseselt osalenud eksperdid on loetletud alljärgnevalt. Käesoleva mõjude hindamise aruande koostamises osalenud eksperdid on toodud välja loetelu lõpus, alajaotises „Mõjude hindamise aruande koostamise meeskond“.

Planeeringu lahenduse väljatöötamise tuumikmeeskond

Anna Semjonova	riigi planeeringute nõunik, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi maa- ja ruumipoliitika osakond (planeeringu koostaja)
Ivan Sergejev	planeeringute asekancler, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Ivari Rannama	maa- ja ruumipoliitika osakonna juhataja, Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium
Kadi-Kaisa Tarkiainen	riigi planeeringute valdkonnajuht, Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium
Tiit Oidjärv	strateegia ja analüüsi valdkonnajuht, Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium
Agnes Lihtsa	riigi planeeringute nõunik, Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium
Andres Levald	strateegia ja analüüsi nõunik, Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium
Tõnis Arjus	riigiarhitekt, Maa- ja ruumiamet
Pille Metspalu, PhD	konsultantide töögrupi juht, planeerija, Hendrikson DGE üld- ja regionaalplaneeringute osakonna juhataja

Veiko Sepp	regionaalarengu ja regionaalplaneerimise ekspert, Tartu Ülikooli rakendusuuringute keskus
------------	---

Kaasatud eksperdid

Hannes Orgse	majanduslike mõjude hindaja, Cumulus Consulting OÜ
Mihkel Laan	majanduslike mõjude hindaja, Cumulus Consulting OÜ
Jaanus Padrik	geoinformaatik, Hendrikson DGE
Karin Bachmann	maastikuarhitekt, Kino Maastikuarhitektid OÜ
Helen Poltimäe	(seireuuring) sotsiaalteadlane, SEI-Tallinn, Tartu Ülikool
Jürgen Pikk	geoinformaatik-kartograaf, Hendrikson DGE
Ain Kull	energeetika ekspert, Tartu Ülikool
Ann Ideon	kaasamisekspert-planeerija
Anto Aasa	ruumiandmete ekspert, Tartu Ülikooli geograafia osakond
Antti Roose	kestliku arengu ja kliimapolitika ekspert, Tartu Regiooni Energiaagentuur
Kaie Enno	ruumiloome ekspert, arhitekt-planeerija, Narva Linnavalitsus
Dago Antov	liikuvusekspert, TalTech
Sigrid Laev	kommunikatsiooniekspert, Miltton
Janno Inno	kaasamisekspert, Miltton

Uuringu „Väärtuslike maastike eesmärk, olemus ja väärtuste

säilitamise võimalused“ meeskond

Ann Ideon	töögrupi juht, ruumilise keskkonna planeerija, Hendrikson DGE
Taavi Pae	kultuurigeograaf, kaasprofessor, Tartu Ülikool
Kristiina Hellström	maastikuarhitekt, FIE Kristiina Hellström
Heiki Kalberg	maastikuarhitekt, AB Artes Terrae OÜ
Madis Tuuder	muinsuskaitse ekspert, muinsuskaitse vaneminspektor, Narva Linnavalitsus
Ulla Kadakas	arheoloogiaekspert, arheoloog, Eesti Ajaloomuuseum
Kalev Sepp	maastikuökoloog, keskkonnakaitse ja maastikukorralduse professor, Eesti Maaülikool
Villy Lopman ja Sandra Kaas	õiguseksperdid, Advokaadibüroo RASK
Jaanus Padrik	geoinformaatik, Hendrikson DGE
Kairit Kase	kartograaf, Hendrikson DGE

Uuringu „Rohe- ja sinivõrgustiku eesmärk ja toimimise tagamine“ meeskond

Anni Kurisman	töörupi juht, eluslooduse valdkonna ekspert, Hendrikson DGE
Lauri Klein	eluslooduse valdkonna ekspert, OÜ Tirts & Tigu
Kalev Sepp	maastikuökoloog, keskkonnakaitse ja maastikukorralduse professor, Eesti Maaülikool
Karin Bachmann	maastikuarhitekt, Kino Maastikuarhitektid OÜ
Kristiina Hellström	maastikuarhitekt, FIE Kristiina Hellström
Heiki Kalberg	maastikuarhitekt, AB Artes Terrae OÜ
Pille Metspalu	ruumilise keskkonna planeerija, Hendrikson DGE
Veronica Luidalepp	sotsiaalsete ja/või kultuuriliste mõjude hindaja, Hendrikson DGE
Villy Lopman ja Sandra Kaas	õiguseksperdid, Advokaadibüroo RASK
Jaanus Padrik	geoinformaatik, Hendrikson DGE

Mõjude hindamise aruande koostamisel osalenud meeskond

Jaak Järvekülg	KSH juhtekspert, Hendrikson DGE. Vastab KeHJS § 34 lg 4 punktides 1– 5 esitatud nõuetele, tunneb keskkonnamõju strateegilise hindamise põhimõtteid, protseduuri ja hindamisega seonduvaid õigusakte ning on keskkonnamõju strateegilisel hindamisel erapooletu ja objektiivne.
Pille Metspalu, PhD	konsultantide töörupi juht, planeerija, Hendrikson DGE üld- ja regionaalplaneeringute osakonna juhataja
Veronica Luidalepp	mõjude hindamise projektijuht, planeerija-projektijuht, Hendrikson DGE
Anni Kurisman	eluslooduse valdkonna ekspert, Hendrikson DGE
Ann Ideon	sotsiaalvaldkonna ekspert, kultuuriliste mõjude hindaja, Hendrikson DGE
Katri Järvekülg	jäätmete ja ringmajanduse valdkonna ekspert, Hendrikson DGE
Veiko Sepp	regionaalarengu ja regionaalplaneerimise ekspert, Tartu Ülikooli rakendusuuringute keskus
Ingrid Vinn	veekeskkonna ekspert, Hendrikson DGE
Marek Bamberg	välisõhu ekspert, Hendrikson DGE
Veiko Kärbla	välisõhu ja müra ekspert, Hendrikson DGE
Antti Roose	kestliku arengu ja kliimapolitika ekspert, Tartu Regiooni Energiaagentuur
Hannes Orgse	majanduslike mõjude hindaja, Cumulus Consulting OÜ
Mihkel Laan	majanduslike mõjude hindaja, Cumulus Consulting OÜ

1 Planeeringu ja mõjude hindamise koostamise protsess ja metoodiline lähenemine

1.1 Ülevaade planeeringu ja mõjude hindamise protsessist

Üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ ja selle mõjude hindamise koostamine viidi läbi tihedalt lõimitud protsessina, kus **ruumilise visiooni arendamine** ja **mõjude hindamine** toimusid käsikäes (vt Joonis 1). Protsessi alguspunktiks olid planeeringu [lähteseisukohtade ja mõjude hindamise programmi](#) koostamine. Sellega loodi ühine lähtepunkt teemadest, millega planeering pidi tegelema ja määratleti juba algfaasis mõjude hindamise roll ruumiliste valikute kujundamisel. Seejärel alustati planeeringu **alusuuringutega**, mis andsid sisulise aluse planeeringulahenduse kujundamisele. Samaaegselt toimusid töökoosolekud ametkondade ja huvigruppidega, et täpsustada üleriigilise planeeringu fookusteemasid.

Joonis 1. Planeeringu ja mõjude hindamise ajajoon

Esimesed uuringud – [väärtuslike maastike uuring](#) ning [rohe- ja sinivõrgustiku alusuuring](#) – valmisid 2024. aasta lõpuks. Uuringud tõid välja riikliku tasandi maastiku- ja looduskeskkonna väärtused ning piirkonnad, kus arendustegevus võib minna konflikti keskkonnahoiu vajadustega. Uuringute tulemused toodi süstemaatiliselt tööaruteludesse, kus koos planeeringu ja mõjude hindamise meeskonnaga arutati, millist rolli väärtuslikud maastikud ja rohevõrgustik üleriigilises planeeringus omama peavad.

2025. aasta varakevadeks valmis [asustuse arengustsenaariumite koonduuring](#) (Tartu Ülikool, EKA, Hendrikson DGE), mis kujunes planeeringus olulisimaks sisendiks asustuse arengu mudeli kujunemisel. Koonduuringus analüüsitud stsenaariume käsitleti töövahendina, mis aitas mõista, kuidas juba on ja võivad ka edaspidi muutuda Eesti ruumilised arengud sõltuvalt rände-, majandus- ja demograafiaprotsessidest. Koonduuring tegi ettepaneku määrata tasakaalustatud asustuse arengu alusena **10 tugevat vedurlinna**, mille toimepiirkonnad kataksid 88% kõigist Eesti toimepiirkondade elanikest ning ligikaudu 9/10 Eesti territooriumist. Koonduuringus osalesid osaliselt ka mõjude hindamise eksperdid.

Meeskond aitas jooksvalt selgitada stsenaariumite laiemat mõju regionaalsele kättesaadavusele, taristukoormustele ja keskkonnale ning tõi välja, et valikute mõju võib olla piirkonniti erinev.

Planeeringu eskiislahenduse väljatöötamisele andis peamise aluse 2025. aasta aprillis toimunud **strateegiaseminar** ministriumite, Eesti Linnade ja Valdade Liidu, Riigikantselei ja Eesti

Keskkonnaühenduste Koja esindajate ning ekspertide osalusel. Strateegiaseminaril osalesid ka asustuse arengustsenaariumite koonduringu juurde moodustatud uuringu kulgu seirav ja nõuandev juhtrühm, kuhu kuulusid kohaliku ja regionaalse tasandi esindajad Eestimaa erinevatest elukeskkondadest. Seminaril toodi kokku alusuuringute sisendid, planeerijate esialgsed ruumilised ideed ja hindamismeeskonna tähelepanekud. Seminaril vormusid ruumilise arengu eesmärgid ja esmane arusaam sellest, milliseid ruumilisi põhimõtteid planeering kandma peaks, kuidas käsitleda keskuste võrgustikku, millised on taristu ja rohevõrgustiku koostoime kohad ning kus asuvad Eesti ruumilise arengu suunamise seisukohalt tundlikud piirkonnad. Hindajate roll oli aidata tuvastada võimalikke konfliktikohti ja selgitada, kas esialgsed valikud toetavad keskkonna- ja sotsiaalsete mõjude tasakaalu.

Eskiislahendus ja ka planeeringu eelnõu **üldistusaste kujunes suureks**. Teemavaldkondade ruumilised sihid jäid pigem üldiseks, kuna valdkondade sisend jäi mitme teema puhul oodatust abstraktsemaks ja ruumilises vaates ebamääraseks. Seetõttu on lahenduse ja ka mõjude hindamise fookuses teemavaldkondade põhimõttelised ruumilised arengusuunad, mis on kokku sõlmitud visioonilahenduse 10 toimepiirkonnal põhineva asustuse arengumudeli vaates. Lisaks peeti paljude valdkondade puhul oluliseks ka paindlikkust muutuvate oludega toimetulekuks. Seega erines tegelik meetoodiline lähenemine lähteseisukohtades ja programmis visandatud mõnevõrra detailsemast ülesandepüstitusest.

Vahetult pärast seda, 2025. a mais, toimusid esimesed **piirkondlikud avalikud arutelud**. Arutelude eesmärk oli mõista, kuidas ruumilised valikud suhestuvad kohalike oludega. Omavalitsuste ja huvigruppide esindajad tõid välja nii tugevusi kui murekohti – teenuste kättesaadavust, valglinnastumise survet, kohaliku ettevõtluse arendamise väljakutseid, rohevõrgustiku nõudeid, liikuvust ja erinevate piirkondade sidusust loovaid või lõhkuvaid tegureid. Seda sisendit kasutati ruumiliste mõjude mõistmiseks ning teemade välja toomiseks, mis vajavad planeeringus täpsustamist ja mõjude hindamises tähelepanu.

2025. a juunis andis **Vabariigi Valitsus** suuna töötada edasi selleks hetkeks valminud **visiooni ja ruumilise arengu eesmärkidega, mis põhinesid stsenaariumite B ja C kombinatsioonil**. Seejärel jätkus intensiivne töö ametkondade ja valdkondlike ekspertidega, kes aitasid täpsustada visiooni ja ruumilise arengu eesmärkide seoseid erinevate poliitikavaldkondadega. Koostöö jätkus kuni 2025. aasta lõpuni ning otsused kujunesid eri vaadete kaalumisel. Osades valdkondlikes koosolekutes osalesid ka mõjude hindamise eksperdid, lisaks toimusid ekspertrühmas temaatilised arutelud tasakaalustatud lahenduse väljatöötamiseks.

Üleriigilise planeeringu **teine strateegiaseminar** toimus **2025. a septembris** ning keskendus planeeringu põhimõtetele. Seal hinnati, kas valmiv planeeringu eelnõu toetab pikaajalisi eesmärgi, ning analüüsiti ruumiliste valikute mõju erinevatele valdkondadele. Seminar andis sisendi ka üleriigilise planeeringu seireuuringule, mis pakkus välja planeeringu elluviimisel kasutatavad mõõdikud.

2025. a oktoobris ja novembris toimus koostöös Maa- ja Ruumiametiga **piirkondlike avalike arutelude teine etapp**. Selles etapis tõid mitmed piirkonnad esile väiksemate keskuste rolliga seotud küsimused, samuti avaldati muret riigi jätkuvalt nõrga regionaalpoliitika osas. Piirkondlikel aruteludel tutvustatud kasvamise ja kahanemisega kohanemiseks väljapakutavaid läbivaid planeerimispõhimõtteid said positiivset tagasisidet.

2025. a lõpuks valmisid planeeringu ja mõjude hindamise eelnõud, mis jõuavad **avalikule väljapanekule eeldatavalt 2026. a veebruaris**. 2026. aastal jätkatakse koostöös huvigruppide ja

avalikkusega planeeringulahenduse täpsustamist, samuti elluviimise tegevuskava viimistlemist. Planeeringu ja mõjude hindamise aruande **kooskõlastamine** on kavandatud **2026. a hiliskevad-suveperioodi**, sellele järgneb avalik väljapanek. Planeering jõuab **kehtestamiseni 2026. a lõpuks**.

1.2 Metoodiline lähenemine

Mõjude hindamises kasutatud metoodiline lähenemine pandi paika planeeringu lähteseisukohtade ja programmi etapis ja seda on pikemalt kirjeldatud [lähteseisukohtade ja mõjude hindamise programmi](#) dokumendis.

Planeeringulahenduse väljatöötamine ja mõjude hindamine kulgesid kogu protsessi jooksul käsikäes. Mõjude hindajad olid visiooni ja ruumilise arengu eesmärkide kujundamise juures. Mõjude hindamise roll ei piirunud auditi-laadse tagantjärgi teostatava mõjuanalüüsiga, vaid seisnes ka selles, et tuua aruteludesse teadmisi ruumiprotsesside toimimisest, keskkonna ja sotsiaalsete tegurite vastasmõjust ning strateegilise tasandi piirangutest, mis mõjutavad madala astme planeeringuotsuseid. Selline lähenemine võimaldas juba planeeringulahenduse väljatöötamisel arvestada oluliste mõjudega, otsides võimalusi positiivsete mõjude võimendamiseks ja negatiivsete leevendamiseks.

Nii nagu planeeringu lähteseisukohtades ja programmis ette nähti, viidi alternatiivsete arengustsenaariumite analüüs läbi ja tehti sobivaima arengustsenaariumi valik planeeringu koostamise raames (tuginedes asustuse arengustsenaariumite koonduringule, vt ptk 3.1). Mõjude hindamise aruandes täiendavaid alternatiivseid stsenaariume ei käsitletud.

Mõjude hindamise metoodiline lähenemine tugines planeeringu strateegilisele iseloomule. Kuna üleriigiline planeering on Eesti strateegilisim planeerimistasand ja ei määra ruumiliste sekkumiste täpseid asukohti ega konkreetseid üksiktegevusi, ei ole ka mõjude hindamisel võimalik välja tuua üheseid ja otseseid mõjusid, vaid saab viidata eelkõige eeldatavatele suundumustele. Mõjude hindamine keskendus sellele, kuidas planeeringu põhimõtted võivad mõjutada Eesti ruumilist arengut pikema aja jooksul, arvestades, et mitmed ruumilised protsessid avalduvad alles mitme aasta või aastakümne jooksul. Samuti pöörati tähelepanu kumulatiivsetele mõjudele: kuidas ruumiliste valikute koosmõjul võivad positiivsed arengud võimenduda või vastupidi – riskid piirkondades, kus mitmed tegurid langevad ajas kokku, suurened.

Hindamine tugines eksperthinnangutel, mis kasutasid sisendina erinevaid asjakohaseid allikaid, sh alusuuringuid, teaduskirjandust, muu maailma kogemust, erinevaid valdkondlikke strateegiaid jne. Alusuuringud andsid ülevaate Eesti ruumiväärtustest ja keskkonnaolukorrast, valdkondlikud strateegiad kajastavad kokkulepitud pikaajalisi suundi. Vajadusel lisasid mõjude hindajad ekspertteadmistel põhinevaid selgitusi, kuidas need suundumused ruumi mõjutavad. Ekspertid analüüsisid ruumilisi suundumusi, valdkondade vahelisi seoseid ning võimalikke konfliktikohti, mille puhul tulevased planeeringud peaksid ruumilisi põhimõtteid täpsemalt suunama.

Lisaks eksperthinnangutele kasutati tööprotsessi toetamiseks ka tehisintellekti põhiseid tekstianalüüsi- ja toimetamisvahendeid. Mõjude hindamise aruande koostamisel kasutati tehisintellekti põhiseid tekstitötlusvahendeid tööversioonide struktureerimiseks, sõnastuse ühtlustamiseks ja vormilise selguse parandamiseks. Tehisintellekt toimis üksnes toetava tehnilise vahendina, mis ei mõjutanud sisuliste hinnangute kujunemist ega ekspertarvamuste sõltumatust. Kõik järeldused ja soovitusel on mõjude hindamise meeskonna poolt sisuliselt läbi töötatud, üle vaadatud ja kinnitatud.

Sisulises mõjude analüüsis keskenduti planeeringu põhimõtete võimalikule koosmõjule ja valdkondade vahelistele seostele. Metoodika sisaldas ka eesmärkide vaheliste lõivusuhete teadvustamist. Näiteks võivad taristuarendused tuua kaasa suuremaid keskkonnamõjusid või julgeolekualased ruumilised vajadused mõjutada elukeskkonna kvaliteeti. Hindamise ülesanne oli selliseid kohti esile tuua ja selgitada, millistes teemades vajab planeering järgnevatel tasanditel ruumiliste põhimõtete täpsustamist. Samal ajal toodi välja ka valdkonnad, kus planeeringul on selge positiivne mõju Eesti kestliku arengu eesmärkidele – näiteks linnade ja alevike tihendamisel, kliimakindlate lahenduste eelistamisel ning sotsiaal-ruumilise ebavõrdsuse vähendamisel.

Strateegilise planeerimisdokumendi mõjude hindamise üheks oluliseks osaks on vastavusanalüüs, mis on toodud peatükis 2. Selle käigus hinnati, kuidas planeeringu ruumilised põhimõtted suhestuvad rahvusvaheliste ja Euroopa Liidu kestlikkuse ja kliimapoliitika eesmärkidega. Eesmärk ei olnud üksikuid poliitikaid tehniliselt üle korrata, vaid mõista, kas ruumilised põhimõtted toetavad laiemat suundumust kliimanetraalsuse, elurikkuse kaitse, piirkondliku tasakaalu ja sotsiaalse sidususe suunas.

Mõju hindamise tulemused peegeldavad planeeringu strateegilist üldistusastet. Kuna planeering ei määra konkreetseid tegevusi ega asukohti, on mõjude käsitus paratamatult üldisem. Hindamise roll oli muuhulgas osutada teemadele, kus täpsemad ruumilised otsused tuleb teha hilisemates planeeringuprotsessides. Kuna seda, milliseid valikuid tehakse järgnevatel etappides ja dokumentides, mõjutavad suuresti ka planeeringu välised asjaolud (nt rahaliste vahendite kättesaadavus, poliitiline tahe, teiste osapoolte tahe jms), jääb mõjude hindamises tehtud hinnangute puhul paratamatult sisse ka suur määramatus.

Riigi ruumilise arengu pika plaani mõjude hindamisel on oluline ka soodsate mõjude käsitlemine. Hinnati, millistes teemades loob planeering võimalusi positiivseteks muutusteks ning kuidas neid saaks tulevikus võimendada.

Arvestades planeeringu strateegilist üldistusastet ja asjaolu, et konkreetseid objekte ega asukohti ei määrata, ei eeldatud mõjude hindamise protsessis olulist piiriülest mõju. Sel põhjusel piiriülese keskkonnamõju strateegilise hindamise menetlust ei algatatud. Samas peeti vajalikuks korraldada töökoosolekuid planeeringulahenduse kujunemisel Läänemereregiooni ühtsete arengusuundade kindlustamiseks ja erinevate lahendusviiside kaalumiseks naaberriikide Läti (veebuaris 2025) ja Soomega (novembris 2025). Lisaks korraldati Läänemere riikide ruumilise planeerimise koostöövõrgustiku VASAB veebiseminar (veebuaris 2025), kus eksperdid vahetasid kogemusi julgeoleku ja kliimateemade käsitlemiseks riigitasandi planeeringutes.

Mõjude hindamise töörühma hinnangul ei esinenud mõjude hindamise läbiviimisel raskusi, mis oleks takistanud selle eesmärgi täitmist. Töö käigus valiti asjakohased meetodid ning anti hinnangud ja soovitusel, arvestades planeeringu täpsusastet.

Samas võib välja tuua, et peamine metoodiline väljakutse käesoleva mõjude hindamise puhul tuleneski üleriigilise planeeringu kui hinnatava dokumendi väga üldisest iseloomust. Mõjude hindamine strateegilisel tasandil sisaldab alati määramatust ja võib ka tekitada vaidlusi potentsiaalse mõju olemasolus või puudumises. Erinevatel planeeringu koostamise ja mõjude hindamise protsessi osapooltel (sh avalikkusel) võib olla ootus, et mõjude hindamine (sh KSH) kirjeldab hinnatava dokumendiga kaasnevaid mõjusid üheselt ja konkreetselt. Antud juhul on seda aga tulenevalt planeeringu üldistusastandist võimatu teha. Dokumendi sisu jääb strateegilisele tasandile ning paratamatult jäävad konkreetsed mõjud sõltuma planeeringu elluviimiseks tehtavatest tegevustest, mistõttu ei saa neid antud hetkel detailselt ette näha.

Seetõttu on sellise pika vaatega strateegilise arengudokumendi reaalse mõjude hindamiseks oluline planeeringu tegevuskava ja seatud ruumilise arengu eesmärkide seire (vt ka ptk 6). Planeeringu ja mõju hindamise aruande eelnõude väljatöötamise lõpuetapis, 28.12.2025 valmis seireuuring, mis pakkus välja võimalikud mõõdikud ja üldised tehnilised lahendused planeeringu rakendamise jälgimiseks. Samuti loodi detsembris 2025 elluviimiskava põhimõtteline lähenemine. Kuna mõjude hindamise põhitöö viidi läbi koos planeeringulahenduse koostamisega 2025. a detsembri alguseks, puudus selles etapis veel selge arusaam, kuidas planeeringulahendus rakendub ja millised on täpsed seiremeetmed. Planeeringu tuumikrühmas oli kokku lepitud, et vajalikud on detailsemad riigitasandi planeeringud linnaregioonidele või suurregioonidele. Seetõttu keskendus mõjude hindamine ka leevendusmeetmete väljatöötamisel tulevastele täpsematele planeeringutele.

2 Strateegilise planeerimisdokumendi seos muude asjakohaste strateegiliste planeerimisdokumentidega

Järgnevas peatükis antakse ülevaade sellest, kuidas üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ strateegilised põhimõtted suhestuvad rahvusvaheliste arenguraamistikega.

Seoste avamiseks viidi mõjude hindamise käigus läbi vastavusanalüüs, mille eesmärgiks oli hinnata, kas planeeringu ruumilised põhimõtted toetavad peamistest rahvusvahelistest ja Euroopa Liidu strateegiadokumentidest tulenevaid pikaajalisi eesmärke ja suundumusi.

Mõjude hindamise programmis on rõhutatud, et valdav osa Eesti valdkondlikke arengukavasid on koostatud ajahorisondiga kuni 2035. aastani, samas kui üleriigilise planeeringu eesmärk on suunata Eesti ruumilist arengut aastani 2050. Seetõttu ei olnud riiklikud arengukavad vastavusanalüüsi aluseks. Nende ajaraam ja detailne fookus ei vasta käesoleva üleriigilise planeeringu strateegilisele ulatusele (arvestades ka, et üleriigiline planeering saab vajadusel Eesti sama tasandi dokumente täpsustada). Analüüs tugines seevastu dokumentidele, millel on pikaajaline ja riikideülene mõju Eesti ruumilisele arengule – sealhulgas ÜRO säästva arengu eesmärkidele ja erinevatele Euroopa Liidu strateegiatele ja direktiividele.

Alljärgnevas tabelis on kokku võetud vastavusanalüüsis analüüsitud strateegiliste dokumentide eesmärgid ning kirjeldatud, kuidas üleriigiline planeering nendega suhtub. Täpsemalt on välja toodud seosed ruumiliste arengu põhimõtetega (RAP)¹ ja ruumipoliitika lähtekohtadega. Tabel koondab seega olulisemad seosed ja annab ülevaate planeeringu sobitumisest laiemasse strateegilisse raamistikku. Vastavusanalüüs leidis, et **üleriigiline planeering arvestab asjakohaste kõrgema tasandi strateegiliste dokumentidega, puudujääke (olulisi vastuolusid strateegiliste eesmärkidega) ei tuvastatud.**

Strateegiadokumendi nimi	Fookus ja peamised eesmärgid	Kuidas planeering sellega arvestab
Strateegia “Eesti 2035”	5 strateegilist sihti : 1. Eestis elavad arukad, terved ja tervist hoidvad inimesed. 2. Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud. 3. Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond. 4. Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik.	Planeering arvestab üldjoontes läbivalt Eesti 2035 suunistega, eriti aga strateegia kolmanda ja neljanda eesmärgiga, soodustades tasakaalustatud regionaalset arengut, kliimamuutustega kohanemist ja elukeskkonna kvaliteedi tõstmist.

¹ Aruandes on läbivalt viidatud ruumilise arengu põhimõtetele kasutades lühendit RAP ja vastavale põhimõttele viitavat numbrid, nt RAP 1. Numeratsioon kattub planeeringu seletuskirja ptk 3 alampeatükkide numeratsiooniga.

Strategiadokumendi nimi	Fookus ja peamised eesmärgid	Kuidas planeering sellega arvestab
	5. Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik.	
VASAB „Läänemere piirkonna ruumilise arengu visioon 2040“ (VASAB Vision for the Baltic Sea Region 2040)	VASAB Vision 2040 on Läänemere piirkonna ruumilise arengu visioon, mille eesmärk on tagada tasakaalustatud ja jätkusuutlik areng aastaks 2040. Visioon keskendub ökoloogilise tasakaalu hoidmisele, piirkondlike keskuste tugevdamisele ja sidususe suurendamisele. Eesmärgiks on arendada jätkusuutlikke ja hästi ühendatud keskusi ja elukeskkondi, kus planeerimine on kooskõlas looduse ja kultuuripärandi väärtustega. Visioon rõhutab roheline ja digitaalse ülemineku tähtsust, piiriülese koostöö edendamist ning elurikkuse säilitamist.	Planeering lähtub VASAB visiooni strateegilistest suundadest, eriti ruumilise tasakaalu tagamise eesmärgist. Planeeringu ruumipoliitika lähtekohad, nagu maahõive hierarhia, maa ja ruumi kooskasutus, tasakaalustatud tihendamine, on täielikult kooskõlas VASABi visiooniga, mille eesmärk on edendada keskkonnasõbralikke arengusuundi, samuti tagada elukeskkondade kvaliteedi tõstmine. Planeering arvestab VASAB visiooniga toetades mitmekeskuselist asustumustrit ja tugevamaid keskustevahelisi ühendusi (RAP 3, RAP 7); mh rõhutades taristu arendamisel ruumisäästlikke ja piiriüleselt toimivaid transpordikoridore (RAP 5, RAP 7, RAP 9); soodustades elukeskkonna kvaliteedi tõstmist, säilitades samal ajal rohealade ja loodusväärtuste ühenduse (RAP 4, RAP 6) ning rõhutades maa- ja mereruumi sidusust ja rannikualade olulisust (RAP 9).
EL kliimaseadus & „Fit for 55“ pakett (European Climate Law, Fit for 55 Package)	Kliimaneutraalsus 2050, siduvad 2030 heitevähenduseesmärgid; sektoriteülene üleminek energiatõhususele ja puhtale energiale, transpordi dekarboniseerimine.	Planeering käsitleb kliimat läbiva lähtekohana ruumipoliitika lähtekohades (kvaliteetne ruum, maa- ja ruumi kooskasutus), suunates asustuse arengut selges rollijaotuses vähendades liikumisvajadust ja heidet (RAP 2, RAP 3, RAP 7). Energiataristu arendamisel suunab planeering eelistama ruumisäästlikke ühendus- ja salvestuslahendusi, mis toetavad elektrifitseerimist ja taastuvenergia integreerimist olemasolevatesse koridoridesse, samuti tagama energiavajadust aastaks 2050 kodumaistest ressurssidest ning minnes üle puhta energiaga majandusele (RAP 8).
Euroopa rohelepe (European Green Deal)	Integreeritud raamistik kliimaleevenduseks ja -kohanemiseks,	Rohelepe põhisuunistega arvestatakse planeeringus ruumipoliitika lähtekohades, eeskätt

Strateegiadokumendi nimi	Fookus ja peamised eesmärgid	Kuidas planeering sellega arvestab
	ringmajanduseks, looduskaitseks ning õiglasemaks majanduseks; ressursside säästlik kasutus ja maahõive vähendamine.	maahõive vähendamise, maa ja ruumi kooskasutuse ja mitmekesistamise ning tasakaalustatud tihendamise kaudu. Planeering piirab hajaarendust, soosib pruunalade taaskasutust, võttes kasutusse maahõive hierarhia mudeli uute tehisalade vähendamiseks ning sidudes majanduse arengu transpordi- ja energiataristuga viisil, mis vähendab tehisalade juurdekasvu (RAP 3, RAP 5, RAP 8). Kohanemis- ja elurikkuse põhimõtted on sidustatud rohevõrgustiku ja lammialade ruumilise kaitsega (RAP 2, RAP 6).
EL elurikkuse strateegia 2030 (<i>EU Biodiversity Strategy for 2030</i>)	Elupaikade ja liikide seisundi parandamine, rohevõrgustiku sidusus, linnalise roheluse ja sinivõrgustiku suurendamine ning ökosüsteemiteenuste hoidmine.	Planeering toetab strateegia eesmäärke läbivalt ruumipoliitika lähtekohade kaudu, aidates kaasa elurikkuse hoidmisele ja ökoloogilise kvaliteedi säilitamisele. Linnades seob planeering uusarendused sinirohelse taristuga, et hoida elurikkust ja leevendada kuumasaarte mõju (RAP 4).
Looduse taastamise määrus (<i>EU Nature Restoration Regulation</i>)	Taastada kahjustatud ökosüsteeme (sh sood, metsad, põllumajandusmaastikud ja linnalised elupaigad), kasvatada süsiniku sidumist ja elupaikade kvaliteeti.	Planeering võtab looduse taastamise vajadust arvesse läbivalt ruumipoliitika lähtekohade kaudu. Planeering arvestab taastamisprioriteete ruumilistes põhimõtetes, vältides arendust taastamisväärtusega aladel ja sidudes need kliimaleevenduse ning veerežiimi ohjamisega (RAP 2, RAP 6). Linnalise elukeskkonna kujundamisel eeldab planeering rohevõrgu pindala ja sidususe hoidmist või paranemist uusarenduste käigus (RAP 4). Eesti riiklik looduse taastamise kava, mis põhineb samal ELi määrusel, on alles koostamisel, kuid kaudselt saab hinnata, et planeering on ka selle dokumendiga eeldatavalt vastavuses.
EL mullastrateegia 2030 (<i>EU Soil Strategy for 2030</i>)	Mullafunktsioonide kaitse, maahõive kasvu pidurdamine, pruunalade eelistamine, kõrge väärtusega põllumuldade säilitamine.	EL mullastrateegia keskne juhis pidurdada uute tehisalade rajamist on planeeringus tõstetud ruumipoliitika lähtekohade tasandile maahõive vähendamise kaudu, eelistades ruumilises arengus tihendamist ja pruunalade taaskasutust loodus- ja

Strateegiadokumendi nimi	Fookus ja peamised eesmärgid	Kuidas planeering sellega arvestab
		põllumajandusmaa arvelt laienemisele. Sellest lähtudes suunab planeering uusarendused eelkõige olemasolevatesse asustusaladesse ning käsitleb põllumajandus- ja loodusmaad piiratud ja kaitstava ruumiressursina (RAP 3). Rohevõrgustiku ja maastike põhimõtted väldivad mullast sõltuvate elupaikade killustumist ja erosiooniriski kasvu (RAP 6).
EL mullaseire ja mulla vastupidavuse direktiiv 2025 <i>(Directive on soil monitoring and resilience)</i>	Mulla seisundi parandamine sihiga saavutada 2050. aastaks mulla hea seisund; mullaseire ja seisundi hindamine, mulla katmisest ja kõrvaldamisest tuleneva ökosüsteemiteenuste kao leevendamine ning saastunud alade riskipõhine haldamine.	Planeering arvestab direktiivi eesmärkidega ruumipoliitika lähtekohade kaudu, eeskätt maahõivehierarhia, maa ja ruumi kooskasutuse ning kompaktsu arengu kaudu. Planeering suunab eelistama juba hõivatud maa ja olemasolevate ehitiste kasutamist, vältima võimaluse piires mulla katmist ja kõrvaldamist ning vajadusel kompenseerima looduse hüvede kadu. Linnalises ruumis vähendatakse kõvakattega pindade osakaalu ning säilitatakse kasvumulda, kasutades seda eemaldamise vajaduse korral hiljem haljastuses (RAP 4). Ettevõtluse arendamisel eelistatakse pruunalasid ja minimeeritakse mulla katmist (RAP 5). Mulla funktsioonide hoidmist toetavad ka mulla kui süsinikuvaru kaitse, looduspõhised sademeveelahendused ning väärtuslikel põllumajandusmaadel mulla head seisundit toetavate põllumajandustavade soodustamine (RAP 2, RAP 6).
Vee raamdirektiiv & Üleujutuste direktiiv <i>(Water Framework Directive, Floods Directive)</i>	Valgalapõhine veemajandus, hea veekeskkonna seisund, üleujutusriskide vähendamine ja ruumiline arvestamine lammialadega.	Planeering arvestab veedirektiivi ja üleujutuste direktiivi eesmäärke planeeringu ruumipoliitika lähtekohade kaudu, suunates ruumilist arengut viisil, mis toetab veekeskkonna kaitset ja üleujutusriskide vähendamist. Planeering suunab uusarendust üleujutusriskiga aladest eemale ning hoiab jõe- ja lammikoridorid sidusate siniroheliste ühendustena, mis vähendavad riske ja toetavad

Strateegiadokumendi nimi	Fookus ja peamised eesmärgid	Kuidas planeering sellega arvestab
		looduspõhiseid lahendusi (RAP 2, RAP 6). Linnalises ruumis eeldab planeering läbilaskvust ja sademevee aeglustamist, et kohaneda äärmusvihmadega (RAP 4). Lisaks on pea- ja valglinnastumise pidurdamine planeeringu peamine arenguvajadus, mis aitab leevendada Tallinna linnapiirkonna kui kasvuregiooni veevarustuse probleeme.
Uus Leipzig'i harta & ELi linnade tegevuskava (<i>New Leipzig Charter, Urban Agenda for the EU</i>)	Kompaktne, segafunktsionaalne ja inimkeskne linn, kvaliteetne avalik ruum, elamislähedased teenused ja kestlik liikumine.	Planeering arvestab nende dokumentide eesmärgi planeeringu ruumipoliitika lähtekohade kaudu, eeskätt kvaliteetse ruumi loomise ja tasakaalustatud tihendamise kaudu. Planeering koondab uue arendustegevuse ja asustuse kasvu kasvu eeskätt tugevatesse keskustesse ning ühistranspordi sõlmpunktidest, et tagada lühikesed vahemaa ja hea ligipääs teenustele (RAP 3). Samal ajal seab planeering linnaruumi kvaliteedi ja roheline infrastruktuuri kohustuslikuks raamiks, et tihendamine ei halvendaks elukeskkonna kvaliteeti (RAP 4).
Uus Euroopa Bauhaus & Davos'i ehituskultuuri põhimõtted (<i>New European Bauhaus & Baukultur (Davos Declaration)</i>)	Ilus, kestlik ja kaasav ruumiloomine; kultuuripärandi ja identiteedi sidumine kaasaegse arendusega; kvaliteedipõhine ruumiplaneerimine.	Planeering arvestab Uue Euroopa Bauhausi ja Davosi ehituskultuuri põhimõtteid läbivalt, aga eriti tugevalt kvaliteetse ruumi loomise ruumipoliitika lähtekohade kaudu. Planeering väärtustab ruumikvaliteeti ja kohaliku identiteedi hoidmist nii linnas kui hajaasustuses: nii olemasolev kui kavandatav keskkond peab looma kvaliteetset ruumi, toetama kohalikku miljööd, hoonestuse paigutusmustreid ja rohevõrgustiku sidusust (RAP 3, RAP 4, RAP 6).
Ringmajanduse tegevuskava (<i>Circular Economy Action Plan</i>)	Materjalivoogude sulgemine, jäätmetekke vähendamine, korduskasutus ja ümbertöötlemine; ruumiline tugi ringteenustele.	Planeering arvestab tegevuskavaga läbivalt, eriti tugevalt ruumipoliitika lähtekoha maahõive hierarhia kaudu. Planeering suunab tootmise ning jäätme- ja ringtaristu paiknemist eeskätt pruunaladele ja taristuga hästi ligipääsetavatesse asukohtadesse, sh mitmeliigilise transpordi ja logistika sõlmpunktide lähedusse, et

Strateegiadokumendi nimi	Fookus ja peamised eesmärgid	Kuidas planeering sellega arvestab
		vähendada logistilisi välismõjusid ja toetada ringmajandust (RAP 5, RAP 7, RAP 8). Seejuures seotakse asukohavalik ligipääsuga mitmeliigilisele transpordile (RAP 7).
TEN-T määrus & EL kestliku ja nutika liikuvuse raamistik (TEN-T Regulation, Sustainable and Smart Mobility Strategy)	Mitmemodaalsed transpordikoridorid ja sõlmed, raudtee rolli tugevdamine, ühenduvus sadamate ja lennujaamadega.	Planeering arvestab nimetatud dokumentide eesmärgi planeeringu ruumipoliitika lähtekohtade kaudu, eeskätt tasakaalustatud tihendamise kaudu, suunates arengu olemasolevatesse transpordikoridoridesse ja mitmeliigilise transpordi toimimist toetavatesse asukohtadesse. Planeering seab raudtee territoriaalseks „selgrooks“ ning eelistab arendust ühistranspordisõlmede ümber, et toetada modaalselt nihet ja lühendada igapäevaseid liikumisi (RAP 7, RAP 3). Koridoride ja sõlmede arendamisel eelistatakse rekonstrueerimist ja olemasolevate trasside kasutamist, et vähendada killustumist (RAP 8, RAP 6).
Alternatiivkütuste taristu määrus (Alternative Fuels Infrastructure Regulation)	Alternatiivkütuste laadimis- ja tankimistaristu üleriigiline ning TEN-T koridoridel põhinev kättesaadavus; elektri- ja vesinikutaristu arendamine.	Planeering arvestab määruse eesmärgi planeeringu ruumipoliitika lähtekohtade, eeskätt maa ja ruumi kooskasutuse ning mitmekesistamise kaudu. Planeering suunab alternatiivkütuste taristu paiknemist TEN-T koridoride ja nendega seotud taristusõlmede juurde, lähtudes olemasoleva transpordi- ja energiataristu kasutamisest ja koostoimest (RAP 7, RAP 8).
CER-direktiiv (kriitiliste üksuste vastupidavuse direktiiv) & NIS2-direktiiv (EL küberturbe kõrget ühist taset käsitlev direktiiv) (Critical Entities Resilience Directive, NIS2 Directive)	Elutähtsate teenuste ja kriitilise taristu toimepidevus, vastupidavus häiringutele ning nendevaheliste sõltuvuste juhtimine.	Planeering arvestab nende direktiivide eesmärgi kaudselt mh ka planeeringu ruumipoliitika lähtekohtade kaudu, käsitledes ruumilist planeerimist laiapindse julgeoleku osana ning luues eeldused elutähtsate teenuste ja kriitilise taristu toimepidevuseks ja häiringutele vastupidavuseks. Planeering suunab kriitilise taristu paiknemist eelistuslikult olemasolevatesse taristukoridoridesse ja nendega seotud sõlmpunktidesse ning väldib haavatavate funktsioonide

Strategiadokumendi nimi	Fookus ja peamised eesmärgid	Kuidas planeering sellega arvestab
Sendai katastroofiriski vähendamise raamistik 2015–2030 (<i>Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030</i>)	Mitmeohu riskide juhtimine, ennetus ja vastupanuvõime, riskiteadlik ruumiline planeerimine.	koondumist tiheasumitesse, toetades taristu ruumilist sidusust ja toimivust häiringuolukordades (RAP 1, RAP 8). Planeering arvestab Sendai raamistiku eesmärgi planeeringu ruumipoliitika lähtekohtade kaudu, sidudes riskiteadliku ruumilise arengu ja häiringutele vastupidavuse kvaliteetse ruumi loomisega. Planeering lähtub ennetuse põhimõttest – uusi arendusi riskialadele (nt üleujutus- ja rannikuriskid) ei suunata ning üleriigilised liikumis- ja ühenduskoridorid seotakse olemasoleva taristu ja asustuse struktuuriga toimepidevuse tagamiseks (RAP 1, RAP 2, RAP 9).
Mereruumi planeerimise direktiiv, Mere strateegia raamdirektiiv (<i>Maritime Spatial Planning Directive – MSP Directive, Marine Strategy Framework Directive – MSFD</i>)	Merealade ruumiline jaotus, merekeskkonna hea seisund, maa ja mere ruumilise kooskõla tagamine ja konfliktide vähendamine merel.	Planeering arvestab direktiivide eesmärgi planeeringu ruumipoliitika lähtekohtade kaudu, eeskätt maa ja ruumi kooskasutuse ning mitmekesistamise kaudu, suunates maismaa ja mere ruumilisi seoseid ning arvestades keskkonnakaalutlusi. Planeering suunab sadamate, meretuule ja maismaataristu ruumi nii, et ühenduskoridorid ja olemasolevad taristusõlmed toetaksid merelisi arenguid, vähendades samal ajal konfliktset ruumikasutust (RAP 9, RAP 8).
HELCOMi Läänemere tegevuskava (<i>HELCOM Baltic Sea Action Plan</i>)	Toitainete ja reostuskoormuse vähendamine, ökosüsteemipõhine haldus, valgalapõhised meetmed Läänemerele.	Planeering arvestab HELCOMi tegevuskava eesmärgi eeskätt ruumipoliitika lähtekoha kvaliteetse ruumi loomine kaudu, toetades ökoloogilise tasakaalu ja ruumilise kooskõla säilitamist Läänemere-äärsetes piirkondades. Planeering käsitleb rannikualade planeerimist keskkonnamõjude hindamise ja riskide arvestamise kaudu, eeldades puhverdusala ja riskialade olemasolu, mis aitavad vähendada maismaa koormuse mõju merekeskkonnale; maismaa planeeringu otsused on seotud merekeskkonna seisundi hindamisega (RAP 9, RAP 2).

Strateegiadokumendi nimi	Fookus ja peamised eesmärgid	Kuidas planeering sellega arvestab
ÜRO säästva arengu eesmärgid (SDG-d): 1,3,4, 6-15 (<i>Sustainable Development Goals</i>)	SDG 1: Ei vaesusele SDG 3: Tervis ja heaolu SDG 4: Kvaliteetne haridus SDG 7: Taskukohane ja puhas energia SDG 8: Inimväärne töö ja majanduskasv SDG 9: Tööstus, innovatsioon ja taristu SDG 10: Ebavõrdsuse vähendamine SDG 11: Säästev linnade ja kogukondade areng SDG 13: Kliimamuutuse vastased meetmed SDG 14: Ookeanid ja mereressursid SDG 15: Maismaa ökosüsteemide kaitse	Planeering realiseerib SDG-de ruumilist loogikat mitmel moel. Planeering soodustab kestlikku ja tasakaalustatud arengut kõigis piirkondades, toetades kliimamuutustega kohandumist (SDG 13; RAP 2) ja elurikkuse kaitset (SDG 14, SDG 15; RAP 6, RAP 9). Planeering keskendub: kestlikule linnaplaneerimisele ja kompaktsel asustusstruktuurile (SDG 11; RAP 3, RAP 4), ruumisäästlikule taristule (SDG 9; RAP 5, RAP 8), taskukohasele energiale (SDG 7; RAP 8) ja majanduse arengule (SDG 8, SDG 9; RAP 5). Samuti soodustatakse elukeskkonna kvaliteedi tõstmist ja sotsiaalset tasakaalu (SDG 1, SDG 10; RAP 3, RAP 7), edendades tervislikke elutingimusi ja hariduse kergesti ligipääsetavaks tegemist (SDG 3, SDG 4; RAP 3).
REPowerEU kava – Euroopa ühine tegutsemine taskukohasema, turvalisema ja kestlikuma energia nimel (<i>REPowerEU</i>)	Kiirendada puhta energia kasutuselevõttu, mitmekesistada varustust ja tugevdada ühendusi, sh salvestus ja vesinik.	Planeering jätab ruumilised reservid uutele ühendustele, salvestusele ja alternatiivkütuste taristule, sidudes need olemasolevate koridoride ja tööstussõlmedega, et vähendada tehisalade lisandumist ja lühendada ühenduste rajamise protsesse (RAP 8, RAP 5, RAP 7).

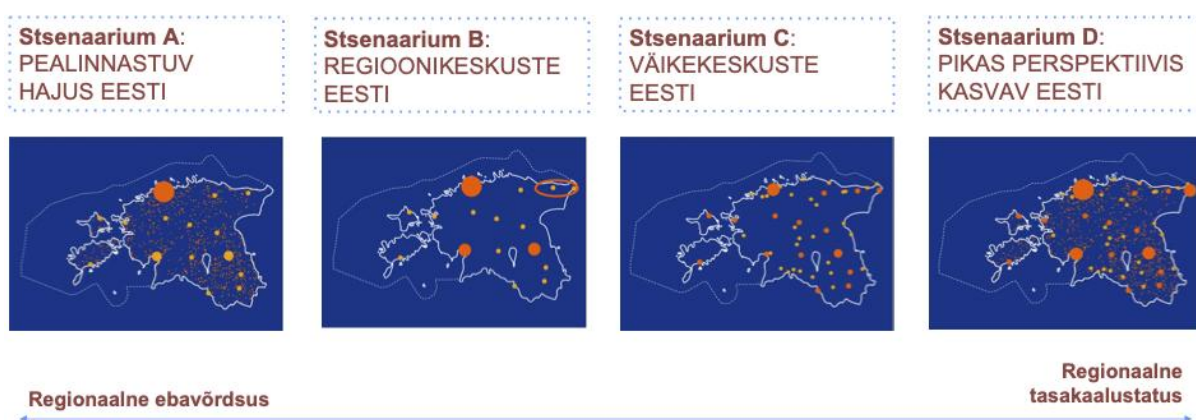
3 Stsenaariumid

3.1 Käsitletud alternatiivsed arengustsenaariumid

Üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ koostamisel tugineti põhjalikule **asustuse arengustsenaariumite** koonduringule² (2025), mis analüüsis Eesti ruumilise arengu võimalikke teid ja nendega kaasnevaid mõjusid. Uuringu eesmärk ei olnud üksnes erinevaid stsenaariume omavahel võrrelda, vaid **mõista, millised ruumilised valikud toetaksid Eesti pikaajalist toimivust**, arvestades rahvastiku muutusi, regionaalset arengut, liikumisvajadust, kliimamõjusid ja ruumiressursside säästlikku kasutust.

Alljärgnevalt on esitatud kokkuvõtlik ülevaade uuringus (ja planeeringus) analüüsitud **stsenaariumitest** ning nende peamistest **eeldatavatest mõjudest**.

Stsenaariume analüüsiti kahe telje kombinatsioonina: regionaalne rollijaotus (pealinnastuv, regioonikeskuste, väikekeskuste või sisserändega kasvav Eesti (vt Joonis 2)) ning ruumiline tihedus (**hajus** tähisega 1, nt A1; või **kompaktne** tähisega 2, nt A2). Sellisel lähenemisel oli kaks olulist eesmärki. Esiteks lubas see uurida, kuidas Eesti asustussüsteem reageeriks erinevatele rahvastikudünaamikaga seotud arengujoontele — näiteks olukorras kus Tallinna-keskne kasv jätkub või tekib tugevam mitmekeskuseline võrgustik. Teiseks näitas see, kuidas ruumiline tihedus mõjutab riigi strateegilisi ressursse: uusi maa-alasid, energiakasutust, tehnovõrke, rohevõrgustikku ja teenusvõrku.

Joonis 2. Alternatiivsed arengustsenaariumid üleriigilises planeeringus

Kõikide stsenaariumite puhul jäi Tallinna roll domineerivaks, kuid seda eriti **pealinnastumist soosivate** seniste trendide jätkumise puhul (A1, A2). Hajusas variandis (A1) suurenes valginnastumine ning igapäevased teekonnad muutusid pikemaks. Kompaktsem A2 kujutas ette eelkõige Tallinna ümbruse tihendamist raudteejaamade ja tömbekeskuste lähialadel, vähendades survet uuele maahõivele.

Regioonikeskuste stsenaariumid (B1,B2) keskendusid lisaks Tallinnale Tartu, Pärnu ja Ida-Virumaa suuremate keskuste tugevdamisele. Hajusas variandis (B1) püsis hoonestus laialivalguvana, samal ajal kui B2 nägi ette kompaktset arengumustrit.

² <https://www.riigiplaneering.ee/uleriigiline-planeering/uleriigiline-planeering-eesti-2050/uuringud#asustuse-arengustsen>

Väikekeskuste stsenaariumid (C1, C2) keskendusid väikelinnadest ja maakonnakeskustest koosnevale võrgustikule, mis pakuvad nii töökohti kui igapäevaseid teenuseid ja toimivad kohaliku elu sõlmpunktidenä. Kompaktne C2 variant põhines olemasolevate keskuste tihendamisel, hajas C1 võimaldas reguleerimata ehitustegevust keskuste ümber ja ka kaugemal.

Sisserände teel kasvavad stsenaariumid (D1, D2) lisasid mõõtmä, kus riigi elanikkond suureneb kiiresti. D1 puhul toimub see uute elurajoonide laialipillutatud kujul, mis kasvatab kiiresti taristu- ja energiavajadust. D2 eeldas kasvukeskuste tugevdamist nii, et sisseränne oleks paremini kontrollitud ja ruumiliselt hallatav.

Stsenaariumite võrdlus andis pildi sellest, kuidas erinevad ruumilised arengud võiksid mõjutada Eesti ruumilisi ressursse ja elukeskkonda. Kuigi igas stsenaariumis esineb tugevusi ja nõrkusi, ilmnes, et asustumus – kas hajas või kompaktsem – määraks mõju ulatuse enam kui konkreetne regionaalne rollijaotus.

Ruumiline jalajälg ja maahõive

Kompaktsemates stsenaariumites jääb uute hoonestusalade vajadus oluliselt väiksemaks. Kasutatakse rohkem tihendamist, alade taas- ja riskasutust, mis hoiaks ära uute põllu- ja metsaalade muutmise elamualadeks. Eriti selgelt tuleks see esile C2 stsenaariumis, kus arenguvajadused suunatakse juba kasutuses olevatele aladele.

Hajusate stsenaariumite puhul oleks pilt vastupidine: uued elurajoonid kerkiksid valdavalt seni hoonestamata aladele, millega kaasneks nii tehnovõrkude pikendamine, kui ka uute tehisalade teke rohevõrgustiku sees. Mõju ei ilmneks ainult looduslikule keskkonnale, vaid hajas hoonestus tähendaks ka suuremat hoolduskoormust ja raskemini hallatavat ruumikasutust.

Hajusate arengute korral oleks maahõive mõju ka sageli pöördumatu – uued tehisalad muudaksid põllumajandusmaid ja avamaastikke nii, et nende varasem kasutus- ja ökoloogiline kvaliteet ei ole taastatav ning rohevõrgustiku sidusus väheneks märgatavalt. Eriti ilmneks see A stsenaariumis, kus eeslinnavööndi kiire kasv suurendaks tehisalade ulatust kõige enam.

Transpordi- ja energiavajadus

Igapäevase liikumise loogika eristub stsenaariumite vahel kõige teravamalt. Kui kompaktsemates stsenaariumites jääks suurem osa igapäevaelu – töö-, koolikohad, teenused – mõistliku vahemaa sisse, siis hajusates stsenaariumites muutuksid sõidud pikaks ja ühekülgseks autokeskseks. Transpordist tulenev energiakulu ja keskkonnamoormus (sh kliimamõju, müra, õhusaaste) oleks hajusates stsenaariumites märgatavalt suurem.

Hajusates arengutes ei väljenduks suurem transpordivajadus üksnes pikemates vahemaades, vaid ka sundliikuvuse kasvus, mis pikendaks igapäevast ajakulu ja halvendaks töö- ning elukvaliteeti. Pealinnakeskse asustumusstri süvenemisel (A) muutuks pendelränne veelgi intensiivsemaks, kasvatades energiatarbimist, autonõudlust (ja sellest tulenevaid mõjusid) ka neis piirkondades, kus ühistranspordi pakkumine ei jõua muutustega sammu pidada. Selline liikumismuster suurendaks märgatavalt nii leibkondade transpordikulusid kui ka teede- ja taristuvõrgu koormust. Kompaktsema arengu korral (B2, C2) oleks võimalik vähendada nii liikumismahtu kui ka energiakasutust, kuigi kõigis piirkondades ei ole võimalik ühistransporti kujundada mahus, mis täielikult tasakaalustaks tööränne kasvavaid nõudmisi.

Kliima

Kliimamõjud eristusid stsenaariumite vahel eelkõige energiatarbimise ja transpordikoormuse kaudu. Kompaktsemates stsenaariumites jäi igapäevane liikumisvajadus ja sellega seotud transpordiheide väiksemaks ning hoonete energiakasutus mõõdukamaks. Kõige soodsama mõjuga oli väikelinnavõrgustikul põhinev C2 stsenaarium, kus ruumiline laienemine on tagasihoidlik ja energiakasutus jaotub ühtlasemalt.

Hajusamates arengutes suurenes kliimamõju autostumise, pikemate vahemaade ja seni hoonestamata aladele uute elamualade rajamise tõttu. Pealinnakeskse kasvu korral (A) koondus heide veelgi rohkem Harjumaale, kus transpordi- ja hoonetesektori koormus on juba praegu suur. Kiire kasvu stsenaariumid (D) tõid kaasa täiendava energiavajaduse, sest eluaseme- ja taristuarendus eeldab lühikese aja jooksul märkimisväärsed lisavõimsusi. Regioonikeskuste tugevnemisele suunatud B stsenaarium vähendas küll maahõivet, kuid ei parandanud kliimamõju võrreldavas ulatuses C stsenaariumiga, sest liikumisvajadus ja energiakasutus jäid seal endiselt kõrgeks.

Kokkuvõttes löid kompaktsemad variandid, eriti C2 stsenaarium, paremad tingimused kliimariski vähendamiseks ja energiakasutuse tõhusamaks juhtimiseks. Hajusates arengutes suurenes nii heide kui ka haavatavus, mis muutis kliimamuutustega kohanemise keerukamaks ja kulukamaks.

Õhu kvaliteet ja müra

Stsenaariumid mõjutaksid välisõhu kvaliteeti ja mürataset eelkõige liikumisvajaduse ning asustuse paiknemise kaudu. Kompaktsemates arengumudelites väheneks autost sõltuv liikumine, mis aitaks hoida väiksemana nii saasteainete kontsentratsiooni kui ka liiklusrumaga seotud häiringuid. Kõige soodsam oleks väikelinnavõrgustikul põhinev stsenaarium (C), kus igapäevased teenused paikneksid lähemal, lokaalsel tasandil võiksid väiksema keskkonnamõjuga olla ka küttelahendused.

Hajusamates arengutes kasvaks välisõhu ja müra surve eeskätt suuremates linnades ja nende lähiümbruses. Pealinnakeskse arengu korral (A) suureneks liikluskoormus Tallinna piirkonnas ning leviks äärealadele, tuues kaasa saasteainete ja müra märgatava kasvu. Regioonikeskuste tugevnemisel (B) koonduks osa koormusest Tartusse, Pärnusse ja Ida-Virumaale, kuid mõnes hajaasustusega piirkonnas võiks õhukvaliteet paraneda tänu väiksemale liiklusintensiivsusele. Kiire kasvuga stsenaariumites (D) suureneks välisõhu ja müra koormus laiemalt, sest tihedam liikumis- ja energianõudlus kasvataks heiteallikate hulka ja levikut.

Kokkuvõttes oleksid õhukvaliteedi ja müratasemega seotud negatiivsed mõjud kõige suuremad pealinnakesksetes ja kiire kasvu stsenaariumis (A ja D), samas kui C stsenaarium looks eeldused madalama saastekoormuse ja parema elukeskkonna saavutamiseks.

Jäätmed ja ringmajandus

Asustuse ruumilised muutused mõjutaksid jäätmekäitluse toimivust eelkõige kogumisteedkondade, logistiliste kulude ja ringlussevõtu võimekuse kaudu. Kompaktsemas asustusstruktuuris toimiksid jäätmekogumise süsteemid üldjuhul tõhusamalt: lühemad vahemaad ja koondunud teenuspiirkonnad võimaldaksid vähendada jäätmete transporti ning parandaksid ringlusse suunatavate materjalide kvaliteeti. Pealinnakeskse arengu korral (A) võiks mastaabisääst küll parandada Harjumaal jäätmekäitlust, kuid kaugemate piirkondade teenuse kättesaadavus ja kulutase halveneks, sest kogumismahud väheneksid ja vedude üksikkulud kasvaksid.

Hajusamates stsenaariumites suureneksid kogumisteedkonnad ja transpordiga seotud kulud valdavalt, mis tõstaksid nii majapidamiste kui ka kohalike omavalitsuste jäätmekäitluse koormust.

Väikelinnavõrgustiku (C) korral on potentsiaal vähendada jäätmeteket biojäätmete kohapealse käitlemise kaudu, kuid ringmajanduse taristu arendamise võimalused oleks väiksema mastaabi tõttu piiratud. Kiire kasvuga stsenaariumis (D) suureneks jäätmevoog, mis looks täiendavaid võimalusi materjaliringluse edendamiseks, kuid nõuaks samal ajal märkimisväärsed investeeringuid kogumis- ja käitlusvõimekusse.

Looduskeskkond ja rohevõrgustiku sidusus

Asustumustri mõju looduslikule keskkonnale on sageli aeglane ja kumulatiivne, mistõttu stsenaariumid pakuvad hea võrdlusaluse. Kompaktsem arenguviis häiriks rohevõrgustiku elemente vähem – tugialade ja koridoride sidusus jääks paremini säilima. Mitmete stsenaariumite puhul sai välja tuua, et just pruunalade kasutamine aitaks vältida uute tehisalade teket.

Hajusatel stsenaariumitel oleks potentsiaal suurendada killustatust kõige enam – mitte ainult suurtes rohemassiivides, vaid ka väiksemate looduslike alade puhul, kus uuselamurajoonide laiema ulatuse mõju avalduks nii valgustuse, liikluse kui ka kasutusmustrite kaudu. Mõju väljenduks tugevalt Tallinna ja Tartu ümbruse stsenaariumites A1 ja C1.

Vesi ja valgalad

Hoonestuse ulatuslikum laienemine veekogude valgaladele oleks hajusates stsenaariumites eeldatavalt märgatav riskikoht. Uued kõvakattega pinnad suurendaksid tormivee äravoolu ja koormaksid väiksemaid veekogusid. Kompaktsemates stsenaariumites oleks hajusalt paiknevate elamualade arv väiksem ning uute sadeveeprobleemide teke paremini välditav.

Hajusate stsenaariumite puhul suureneks ka surve põhjaveele ja kohalikele veesüsteemidele, sest lokaalsed vee- ja kanalisatsioonilahendused ning suuremate kasvukeskuste ümbruse tarbimissurve tõstaksid nii vee kvaliteedi kui varustuskindluse riske. Hajusa asustuse korral suureneb lokaalsete vee- ja kanalisatsioonilahenduste arv, mille nõuetekohase hoolduse ja ülalpidamise rahastamine võib olla keerulisem, mistõttu ei pruugi alati olla tagatud lahenduste nõuetekohasus. Suurem puurkaevude arv suurendab ka võimalike reostuste hulka, sest puudulikult rajatud või hooldatud puuraukude kaudu võivad saasteained jõuda põhjaveekihti.

Sotsiaalne sidusus ja ligipääs teenustele

Stsenaariumite analüüs näitab, et igapäevaste teenuste kättesaadavuse kvaliteet sõltub otseselt asustumustrist. Kompaktsemates stsenaariumites säiliks loogiline teenusvõrgustik: koolid, esmatasandi tervishoid, poed ja huvitegevus jääksid hästi ligipääsetavaks. Haavatavate rühmade – vanemaealised, lapsed, liikumispuudega inimesed – jaoks paraneks liikumistingimused, sest soositud oleks ühistransport ja jalgsi käimine.

Hajusad stsenaariumid looksid vastupidise mustri: teenused koondusid suurematesse keskustesse ning väikekeskuste roll muutuks ebakindlaks. See võimendaks riski, et osad pered jääksid sõltuvaks autost ja äärealadel teenustele ligipääsetavusega seotud probleemid kuhjuksid.

Hajusates ja pealinnakesksetes (A) stsenaariumites nõrgeneks mitmel pool ka teenuste püsimiseks vajalik kliendibaas, mis suurendaks kooli-, tervishoiu- ja sotsiaalteenuste koondumise survet ning vähendaks väiksemate keskuste elujõudu. C stsenaariumi korral jaguneks teenuskoormus ja maksutulu ruumis ühtlasemalt, mis toetaks piirkondlikku sidusust ning leevendaks kooli- ja tervisevõrgu struktuurseid riske.

Maastike ja pärandi roll

Uuring toob välja, et ruumiline areng mõjutab ka kultuurilist ruumitaju ja -kasutust. Kompaktsemad stsenaariumid toetaksid ajalooliste keskuste rolli, sest rekonstrueeritud hoonefond ja aktiivne linnasüda hoiaksid neid elujõulisena. Hajusad stsenaariumid seevastu vähendaksid keskuste suhtelist tähtsust, sest uus hoonestus tekib pigem väljapoole ajaloolisi telgi. Isegi kui muutus ei oleks visuaalselt kohene, oleks see pikaajaliselt märgatav – ruumiline identiteet hajub. Lisaks kaasneks hajusate stsenaariumitega täiendav maahõive (uuselamurajoonid), mis põhjustaks hajaasustuses enam survet pärand- ja väärtuslike maastike säilimisele.

Hajusad arengud nõrgendaksid ka kohaliku kultuuripärandi kandepinda, sest rahvastiku hõreda paigutuse puhul väheneks kogukondlik jõud pärandmaastike hoidmisel ja kasutamisel. Selline muutus suurendaks riski, et osa väärtuslikest maastikest ja paiksetest traditsioonidest kaotaksid sideme oma igapäevase elukeskkonnaga.

Ühiskondlikud kulud ja taristu

Kõikidel stsenaariumitel on oluline mõju ühiskondlikele kuludele. Kompaktsetes stsenaariumites hoitaks kokku taristuinvesteeringutelt – nii teedelt, elektrivõrgult, kui vee- ja kanalisatsiooni infrastruktuurilt. Uute liitumiste maht jääks mõõdukaks ning olemasolevat võrgustikku kasutatakse tõhusamalt.

Hajusad stsenaariumid tähendaksid suuremat kulu nii riigile kui majapidamistele: pikemad teed, uued tehnovõrgud, liitumistasud ning igapäevase transpordi kõrgemad kulud. D1 stsenaarium oleks selles osas kõige kulukam, sest suur rahvastiku juurdekasv toimuks ka nendes kohtades, kus taristu oleks kõige nõrgem.

Hajusate ja kahaneva rahvastikuga stsenaariumite korral suureneks ka taristu ülalpidamise püsikulu, sest vee-, kanalisatsiooni- ja teedevõrk toimiks väikse koormuse juures ebaefektiivselt ning nõuaksid elaniku kohta suuremaid kulutusi.

3.2 Planeeringus valitud stsenaariumi kujunemine ja põhjendused

Stsenaariumite analüüs andis planeeringu koostamisele tugeva faktilise raamistiku. Asustuse arengu mudeli valik sündis teaduslike järelduste, praktilise teostatavuse ja laiapõhjalise kaasamise koostöös. Koonduring näitas selgelt, et kuigi teatud stsenaariumid (eriti B2 ja C2) on keskkonna- ja ruumilise jätkusuutlikkuse seisukohalt väga tugevad, ei pruugi need olla realistlikud, arvestades Eesti senist arengutrajektoori, demograafilisi muutusi ja piirkondade tegelikku võimekust. Nende järgimine nõuaks liialt suurt ühiskondlikku jõupingutust.

Uuringu koostajad tõid välja, et Eesti areng viimase kümnendi jooksul on olnud väga tugevasti pealinnakeskne. Tallinna regiooni roll nii töökohtade, kõrghariduse, majandustegevuse kui teenuste pakkumise osas on kasvanud märkimisväärselt. Samal ajal on mitmed maakonnakeskused kaotanud oma positsiooni töökohtade loojana ja teenuskeskusena. Sellises olukorras ei ole realistlik eeldada stsenaariumi, mis nõuab jõulist ja kiiret rollide ümberpööramist – näiteks täielikku üleminekut väikekeskuste juhtivale rollile. Selline pööre eeldaks mitte ainult planeerimisotsuste muutmist, vaid ulatuslikku regionaalpoliitilist reformi, mis mõjutaks haridus-, töö-, majandus- ja transpordisektori otsuseid. Seega, kuigi soodsaimate mõjudega arenguteed pakub kompaktne väikekeskuste Eesti

(C stsenaarium), siis selle stsenaariumi realiseerumiseks vajalik rahalise ja ka korraldusliku jõupingutuse määr on samuti kõige suurem.

Seetõttu soovitasid uuringu koostajad kujundada regioonikeskuste ja tugevamate väikekeskuste kombineeritud arengumodeli (B ja C), rõhutades mõlema stsenaariumi puhul kompaktses ruumilises arengu eeliseid (vt Joonis 3). See lähenemine arvestab vajadust tasakaalustada pealinnastumist, kuid ei eelda reaalsuses planeeringu ajaskaalal teostatavat väiksemate maakonnakeskuste tõusu kaalukatesse rollidesse. B + C kombinatsioon võimaldab tugevdada Tartut, Pärnut ja Ida-Virumaad kui regionaalseid tugipunkte, samal ajal toetades väiksemate maakonnakeskuste rolli. Selline mudel aitab vähendada pea- ja valglinnastumist, toetada regionaalset konkurentsivõimet ja hoida ruumikasutust säästlikuna.

B või C stsenaariumi eraldi rakendamine tooks kaasa võimalikke riske: seoses regionaalse tasakaaluga, keskkonnamõjudega või reaalse teostatavusega. Nende kombineerimine aitaks aga neid mõjusid tasakaalustada ning tõenäolisemalt luua toimivam mitmekeskuseline arengumuster. B+C mudel säilitab regioonikeskuste tugevuse ning väikekeskuste toimivuse, pakkudes realistlikku ja keskkonnahoidlikku ruumilise arengu lahendust.

Joonis 3. Stsenaariumite B ja C kombineerimise tulemusel loodud asustuse arengumudel 2025.a novembris

2025. a sügisel toimunud kaasamisürituste raames joonistus välja piirkondlike väikelinnadena määratud maakonnakeskuste mure stsenaariumite B ja C kombinatsioonis loodud lahenduse tõlgenduste pärast. Leiti, et kui nende roll taandub üksnes teenuskeskusele, väheneb kohalike ettevõtete huvi investeerida, mis omakorda õhonestab piirkonna majanduslikku toimivust. Samuti toodi välja, et ka väiksemates maakonnakeskustes on juba aastaid investeeritud kohalikesse ettevõtluskeskkondadesse ning planeeringuga valitud arengumudel võib seda suunda ohustada. Selline tagasiside rõhutas vajadust olukorda selgitada ja võimendada kaasnevat positiivset mõju väikekeskustele ja maapiirkondadele.

Eelistatud stsenaariumi valikut kujundasid ka planeeringu strateegiaseminarid ja juhtrühma arutelud, kus osalesid erinevate valdkondade eksperdid, ministeeriumide esindajad, Linnade ja Valdade Liit ja

Keskkonnaühenduste Koda. Mõjude hindamise eksperdid olid protsessi kaasatud varakult, mis võimaldas neil teadvustada stsenaariumitest tulenevaid mõjusuundasid juba lahenduse kujunemisel mitte tagantjärele ekspertiisina. Selline koostöömudel tagas, et planeeringulahendus on kujunenud tasakaalustatult — arvestades üheaegselt nii piirkondlike vajaduste kui ka keskkonna- ja ruumimõjude vaatenurki.

Visioonilahenduse lõpptulemusena kujunes 2025. a mitmekeskuslik ja kompaktsem asustusmudel, mis ei põhine ühel kindlal stsenaariumil, vaid ühendab erinevate stsenaariumite tugevusi. See mudel põhineb 10 toimepiirkonna keskustel kui majandusarengu vedurlinnadel, säilitab väiksemate keskuste rolli kohalikes majanduses (nii töökohtade kui teenuste pakkujana) ning suunab kasvukeskusi ruumi- ja ressursitõhusamalt toimima. Selline lähenemine võimaldab tasakaalustada pealinnastumise mõju, säilitada regionaalseid eripärasid ja kasutada ruumiressursse säästlikult, ilma et Eesti areng eeldaks ebarealistlikku strateegilist pööret.

2026.a alguses, visioonilahenduse arenedes eelnõuks, jõuti asustuse arengumudelil üldistatumale lahendusele. 10 vedurlinna toimepiirkonnal põhinev lähenemine asendati tugevate keskuste arengumudeliga. Eesti tasakaalus ruumiline areng põhineb planeeringu eelnõu järgi kolmel regionaalsel linnal (Ida-Viru linnastu, Pärnu, Tartu) ja pealinnal, mida toetavad piirkondlikud linnad. Samale tasandile on seatud kõik maakonnalinnad. Sellise muudatusega kaasnevad mõjud eelkõige sotsiaal-majanduslikule keskkonnale (vt ptk 4.11).

Soovitused

Valitud stsenaariumite kombinatsiooni positiivseid mõjusid aitaks veelgi enam võimendada alljärgnev:

1. Rõhutada planeeringu seletuskirjas/elluviimise kavas, et edasine tasakaalustatud, pealinnastumise pidurdamisele keskenduv ruumiline areng peab keskenduma teguritele, mis asustust kõige enam mõjutab – regionaalne majandusareng ja töökohad ning liikuvusvõimalused.
2. Täpsustada planeeringu seletuskirjas asustuse rollijaotust, mis tooks välja kümne toimepiirkonna keskuse kui majanduse arenguveduri rolli. Eesmärk on tugevdada neid funktsioone, mida väiksemates maakonnakeskustes paratamatult ei ole või on minimaalses määras (teadus-arendustegevus, innovatsioon, tegevusaladelt mitmekesine ettevõtlus jne). Sel viisil selgineb, et väiksematelt keskustelt "ei võeta midagi ära".
3. Täiendada planeeringulahendust (või elluviimise kava) mõttekäiguga, mis selgitab, et valitud lahendus eeldab, et suurema võimekusega keskused peaksid elukeskkonna ja teenuste arendamisega toime tulema ilma valdavalt riikliku regionaalpoliitilise toeta. Seetõttu jääb selleks ülesandeks rohkem regionaalpoliitilisi vahendeid väiksematele keskustele, millele tuleks planeeringu elluviimise kavas eraldi tähelepanu pöörata.
4. Elukeskkonna säilitamine väikelinnades ja maapiirkondades eeldab liikuvusteenuste arendamist kümne toimepiirkonna mustriks, mh on vajalikud taktipõhised ühendused väikelinnadest keskusesse, mis pakub elanikele enam töökohti. Seda vaatenurka tuleks planeeringu seletuskirjas ja elluviimise kavas rõhutada.

4 Mõjude hinnang

Käesolevas peatükis on kirjeldatud planeeringu elluviimisega eeldatavalt kaasnevaid mõjusid, sh nii keskkonnamõjusid, mille hindamise vajadus on reguleeritud keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadusega (KeHJS) kui ka asjakohaseid majanduslikke, kultuurilisi ja sotsiaalseid mõjusid, mille hindamise vajadus tuleneb planeerimisseadusest (PlanS).

Kuna mitmed olulised keskkonnamõju alateemad sisalduvad juba ka planeeringu teemaderingide ja eesmärkide hulgas, on planeeringulahenduse keskkonnamõju nendes teemades eeldatavalt **positiivne**. Selliseid mõjusid hinnati juba ka planeeringu koostamise (ja asjakohaste mõjude hindamise) protsessis lahutamata osana. Vastavalt planeeringu [lähteseisukohtadele ja mõjude hindamise programmile](#) ei olnud mõjude hindamise eesmärgiks vormistada nendes teemades eraldi alternatiivset hindamist/aruannet. Käesolevas peatükis on siiski antud ülevaatlik kokkuvõte olulisematest mõjuteemadest.

Hindamise tulemusena saab läbivalt (sisuteemade üleselt) välja tuua, et kuigi üleriigiline planeering sisaldab arvukalt planeerimispõhimõtteid, mis suunavad riigi arengut soodsas suunas, jäävad reaalne areng ja konkreetset mõjud tegelikkuses sõltuma pigem sellest, kui sihipäraselt suudetakse neid põhimõtteid ka praktikas järgida ning kui tõhusalt õnnestub neid järgmistel planeerimistasanditel ja edasistes tegevustes ellu viia.

Seda, milliseid valikuid tehakse järgnevatel etappides ja dokumentides, mõjutavad suuresti ka planeeringu välised asjaolud, nagu rahaliste vahendite kättesaadavus, poliitiline tahe, teiste osapoolte tahe jms. Seega jääb alljärgneval välismõjude hindamisel tulenevalt planeeringu üldisest tasandist paratamatult sisse **suur määramatus**.

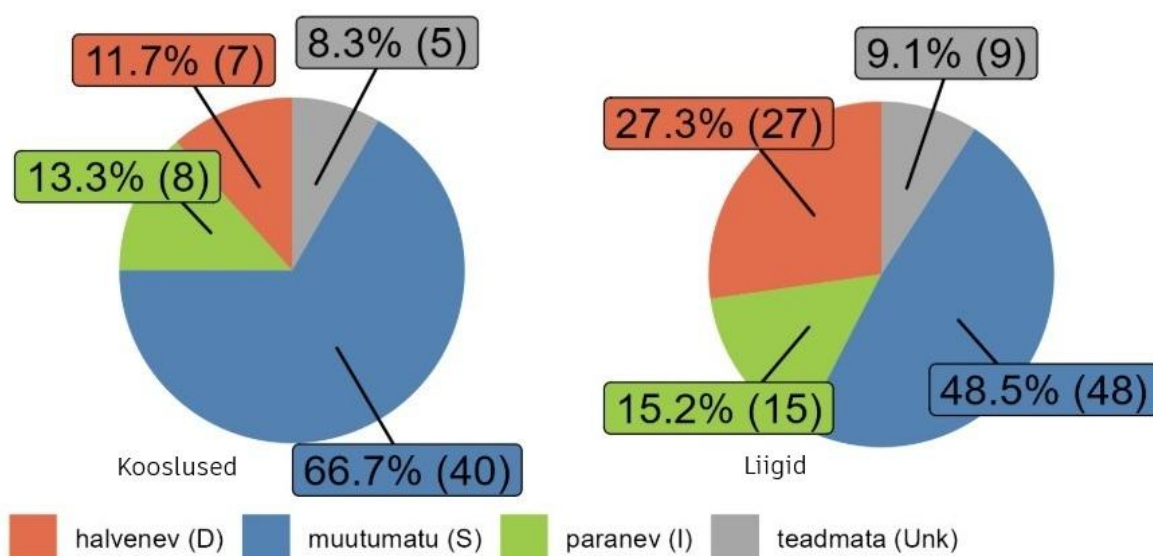
Sellel põhjal on võimalik kirjeldada eeldatavaid võimalikke arenguid, suundumusi ja riskikohti planeeringu elluviimisega kaasnevate mõjude osas. Alljärgnevalt on seda tehtud mõjuteemade kaupa.

4.1 Bioloogiline mitmekesisus, sh populatsioonid, taimed ja loomad

Bioloogiline mitmekesisus ja ökosüsteemide toimimine on Eesti elukeskkonna, ruumilise kvaliteedi, vastupidavuse ja regionaalse jätkusuutlikkuse alustalad. Üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ ruumilistel põhimõtetel on nii positiivse kui negatiivse mõjuga potentsiaal, sõltuvalt sellest, kuidas neid järgnevatel tasanditel rakendatakse.

Positiivne mõju tuleneb eelkõige planeeringu ruumipoliitika lähtekohtadest, mis toetavad maahõive hierarhia kaudu loodusliku maa tehiskasutusse võtmise vähendamist ning eelistavad pruun- ja juba hõivatud alade kasutamist, kvaliteedil ja sidususel põhineva rohevõrgustiku väärtustamist ning kompaktsete ja elurikaste asulate kujundamist. Negatiivne mõju võib kaasneda näiteks juhul, kui tehniline taristu, transpordivõrgud, maapõueressursside kasutus või taastuvenergia arendusalad laienevad viisil, mis suurendab elupaikade killustumist ning vähendab ökoloogiliselt väärtuslike alade ulatust ja seisundit. Seejuures on oluline arvestada, et alade ökoloogiline väärtus on piirkonniti erinev: näiteks maapiirkonnas väheväärtuslikuks peetav kooslus võib olla suure ökoloogilise tähtsusega linnas või selle lähiümbruses, kus looduslike alade roll elurikkuse ning ökosüsteemiteenuste tagamisel on suurem.

Eesti ökosüsteemide tervise kohta annavad aimdust loodus- ja linnudirektiivi viimase perioodi (2019-2024) aruandluse tulemused. Võrreldes varasema perioodiga on langenud soodsas seisundis koosluste arv ning tõusnud puudulikus ja halvas seisundis olevate arv. Samas on oluline välja tuua, et möödunud perioodi trendide põhjal on valdava osa koosluste väljavaated prognoositud stabiilse või paranevana. Loodusdirektiivi liikide lühiajaline trend on vähem julgustav, kuna ligi kolmandiku liikide arvukus on halvenev või teadmata (Joonis 4). Sealjuures on hüppeliselt kasvanud halvas seisundis olevate liikide arv (9-lt 19-le)³. Linnudirektiivi linnuliikide haudeasurkondade pikaajaline trend näitab võrdlemisi murettekitavat suundumust – üle 40% haudeasurkondade arvukus on langev ning soodsas seisundis on vaid kolmandik liikidest (Joonis 5)⁴.

Joonis 4. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide ja liikide looduskaitse seisundi koondhinnangu suundumus aruandeperioodil 2019-2024. Allikas: Keskkonnaportaali, 2025

Ka muud uuringud ja aruanded toovad esile looduse seisundi halvenemist ja elurikkuse kriisi süvenemist. 2022. a valminud rohepoliitika ekspertrühma raporti kohaselt on mitmed Eesti looduse seisundi koondnäitajad halvenemas ja väljaspool kaitstavaid alasid on looduse seisund sageli vilets. Samuti rõhutatakse raportis elurikkuse pikaajalise seire vähesust⁵. 2023. a koostatud Keskkonnaagentuuri uuringus, kus analüüsiti 40 Eesti omavalitsuse rohevõrgustikku, sh ELME projekti andmetele tuginedes, leiti, et ökosüsteemide toimivust piirab ruumilise sidususe vähenemine, eriti linnastuvates ja intensiivselt majandatavates maastikes. Samuti on looduslike alade kvaliteet piirkonniti väga ebaühtlane, mis seab ökosüsteemide toimimise looduse hüvede pakujana suure surve alla⁶.

³ Keskkonnaportaali. Loodusdirektiivi artikkel 17 aruanne 2019-2024

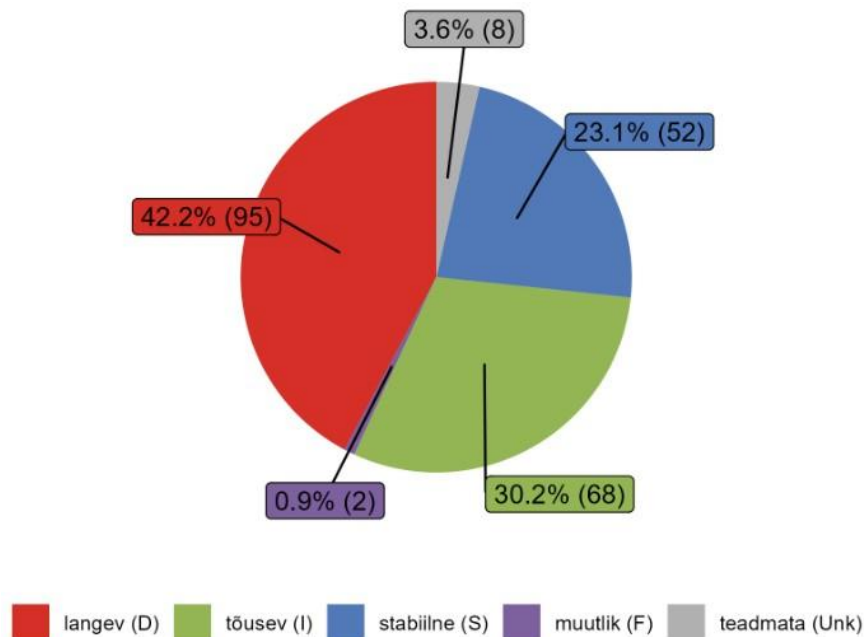
<https://keskkonnaportaali.ee/et/loodusdirektiivi-artikkel-17-aruanne-2019-2024>. Kasutatud 02.12.25

⁴ Keskkonnaportaali. Linnudirektiivi artikkel 12 aruanne 2019-2024.

<https://keskkonnaportaali.ee/et/linnudirektiivi-artikkel-12-aruanne-2019-2024> kasutatud 02.12.2025

⁵ Riigikantselei. 2022. Rohepoliitika ekspertrühma raport

⁶ Keskkonnaagentuur. 2023. 2023 Rohevõrgustik. Üldplaneeringute analüüs ja planeerimissoovitused

Joonis 5. Linnudirektiivi linnuliikide haudeasrukondade pikaajaline trend (1980-2024). Allikas: Keskkonnaportaali, 2025

Teisalt on selles valdkonnas tehtud ka edusamme. Rohepoliitika ekspertrühma 2022. a raportis käsitleti Yale'i ülikooli väljatöötatud rahvusvahelist EPI (*Environmental Performance Index*) indeksi, millega ligi 60 erineva näitaja abil kvantifitseeritakse ja hinnatakse erinevate maailma riikide keskkonnapoliitika tulemuslikkust. Ekspertühma 2022. a raportis viidati keskkonnavalase tulemuslikkuse indeksi näitaja tugevale langusele (2020. aastal maailmas 26. kohalt 30. kohale, sh ökosüsteemide elujõulisuse puhul 7. kohalt 34. kohale). 2024. a seisuga on olukord märkimisväärselt muutunud ja Eesti asunud seda pingerida juhtima, kusjuures ökosüsteemide elujõulisuse osas oleme taaskord 7. kohal⁷. Samas tuleb siin rõhutada, et EPI annab pildi poliitikate ja süsteemsete lahenduste toimimisest teiste riikidega võrdluses ning ei käsitle looduse tegelikku seisundit.

Eelnevast lähtuvalt on üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ puhul eriti oluline, et see suunaks ruumilist arengut viisil, mis ei süvenda elurikkuse kriisi, vaid aitab pöörata seniseid negatiivseid suundumusi stabiliseerumise ja paranemise suunas, ning annaks järgnevatele planeeringutasanditele selged raamid looduse sidususe ja ökoloogilise toimivuse hoidmiseks.

Elurikkuse tagamisel moodustavad riigi vaates põhitelje riiklikult kaitstavad loodusobjektid (eeskätt ulatuslikud kaitsealad), rohevõrgustik ja sinivõrgustik, mis tagavad nendevahelise sidususe, samuti liigirikkad rohumaad ja muu mitmekesine põllumajandusmaastik ning tiheasustusalade rohealad, mis hoiavad ja pakuvad looduse hüvesid ka linnalistes piirkondades. Üleriigilise planeeringu tasandil on otstarbekas keskenduda nende süsteemide sidususe ja toimivuse tagamisele ning arvestada ka kumulatiivseid mõjusid, sest just nende kaudu avaldub ruumilise arengu mõju bioloogilisele mitmekesisusele kõige otsesemalt.

Planeeringu koostamise raames on rohevõrgustikule kui olulisele kliima- ja elurikkuse kriisi juhtimise planeeringulisele tööriistale eraldi tähelepanu pööratud 2025. a alguses valminud alusuuringus „Rohe- ja sinivõrgustiku eesmärk ja toimimise tagamine“. Uuringus analüüsiti, millist rohe- ja sinivõrgustikku

⁷ Block, S., Emerson, J. W., Esty, D. C., de Sherbinin, A., Wendling, Z. A., et al. (2024). 2024 *Environmental Performance Index*. New Haven, CT: Yale Center for Environmental Law & Policy. www.epi.yale.edu

ning maakasutuse suunamist on Eestis vaja, et aastaks 2050 täita elurikkuse säilitamise ja kliimamuutustega kohanemise eesmärgid.

Uuringus toodi välja, et kuigi kehtestatud ja koostamisel olevate üldplaneeringute kohaselt hõlmab rohevõrgustik ligikaudu 58% Eesti maismaast, ei peegelda see osakaal võrdselt võrgustiku kvaliteeti ega toimivust. Keskkonnaagentuuri ELME projektide raames valminud ökosüsteemide seisundit ja nende pakutavaid teenuseid käsitlevate andmete analüüs näitab, et rohevõrgustikus paiknevate ökosüsteemide seisund on piirkonniti väga ebaühtlane.

Viimaste aastate keskkonnakriisid, elanikkonna kasvav teadlikkus ning kohtupraktika on toonud rohevõrgustiku senise, peamiselt ruumilist asustust ja maakasutust suunava rolli kõrvale üha selgema kvaliteedifookuse. Uuringu kohaselt viitab see vastuolu vajadusele seada rohevõrgustikule ja selle elementidele selged eesmärgid ning määratleda nende toimimise jälgimiseks võrreldavad baastasemed.

Olulise probleemina kerkis esile ka rohevõrgustiku toimimise eest vastutuse küsimus, mis on tihedalt seotud seatud eesmärkide saavutamisega. Leiti, et kohaliku omavalitsuse üldplaneering ei ole olnud piisavalt tugev vahend rohevõrgustiku üleriigilise toimivuse tagamiseks. See ülesanne eeldab senisest märksa selgemat riiklikku initsiatiivi ja vastutust. Uuring rõhutas, et toimiva ja tervikliku rohevõrgustiku eelduseks on, et riik jälgib riiklikult oluliste rohevõrgustiku elementide seisundit ja toimimist ega delegeeri seda vastutust kohalikele omavalitsustele.

Tõhusama rakenduse saavutamiseks on otstarbekas täpsustada juba esimeses üleriigilises planeeringus väljatöötatud hierarhilisi tasandeid ning määratleda selgemalt riiklikul tasandil olulised rohevõrgustiku elemendid (nt Natura 2000 võrgustiku toimimise tagamiseks vajalikud) ja kohalikul tasandil olulised elemendid.

Samuti on oluline mõista, et vastupidiselt levinud arusaamale ei ole rohevõrgustiku eesmärk keskenduda üksnes metsaliikide elupaikadele. Rohevõrgustik hõlmab ka niidukooslusi (PlanS-i mõistes osa selle definitsioonist), veekeskonda (nt üleujutatavaid kaldaalasid), rekreatsiooniväärtusega alasid ning keskkonnatingimuste kaitseks vajalikke elemente, nagu müra- või õhusaaste puhvrid.

Eelneva põhjal on oluline rõhutada, et üleriigilisel tasandil ei ole eesmärk, et kõik rohevõrgustikku kuuluvad ökosüsteemid oleksid kõrgeima kvaliteediga. Selline lähenemine sarnaneb sisuliselt looduskaitsega, piiraks kooskasutusvõimalusi ning tooks kaasa põhjendamatult ulatuslikud maakasutuspiirangud. Eelkõige on oluline määratleda, milline osa rohevõrgustikust on riigi tasandil kriitilise tähtsusega (vt ka ptk 4.2 Natura 2000 mõju hindamine) ning tagada selle toimimiseks vajalikud tingimused ja meetmed.

Planeeringu roll peaks seetõttu olema tugevdada raamistikku, mis seob rohevõrgustiku käsitlemise sidususe, seisundi ja ökoloogiliste protsesside toimimisega ning annab järgmistele planeeringutasanditele selgema meetodilise ja vastutuslikult ühtse aluse. Selle rolli realiseerumine sõltub aga sellest, kuidas planeeringu põhimõtteid rakendatakse konkreetsetes ruumilistes valikutes.

Järgnevalt käsitletakse, kuidas planeeringu peamised ruumilised suunad – arenduste suunamine pruunaladele, rohe- ja sinivõrgustiku põhimõtted, väärtuslike põllumajandusmaade hoidmine, linnalise ruumi tihendamise põhimõtted ning taristu, riigikaitse ja taastuenergia arendamise põhimõtted – võivad mõjutada bioloogilist mitmekesisust ja ökosüsteemide toimimist.

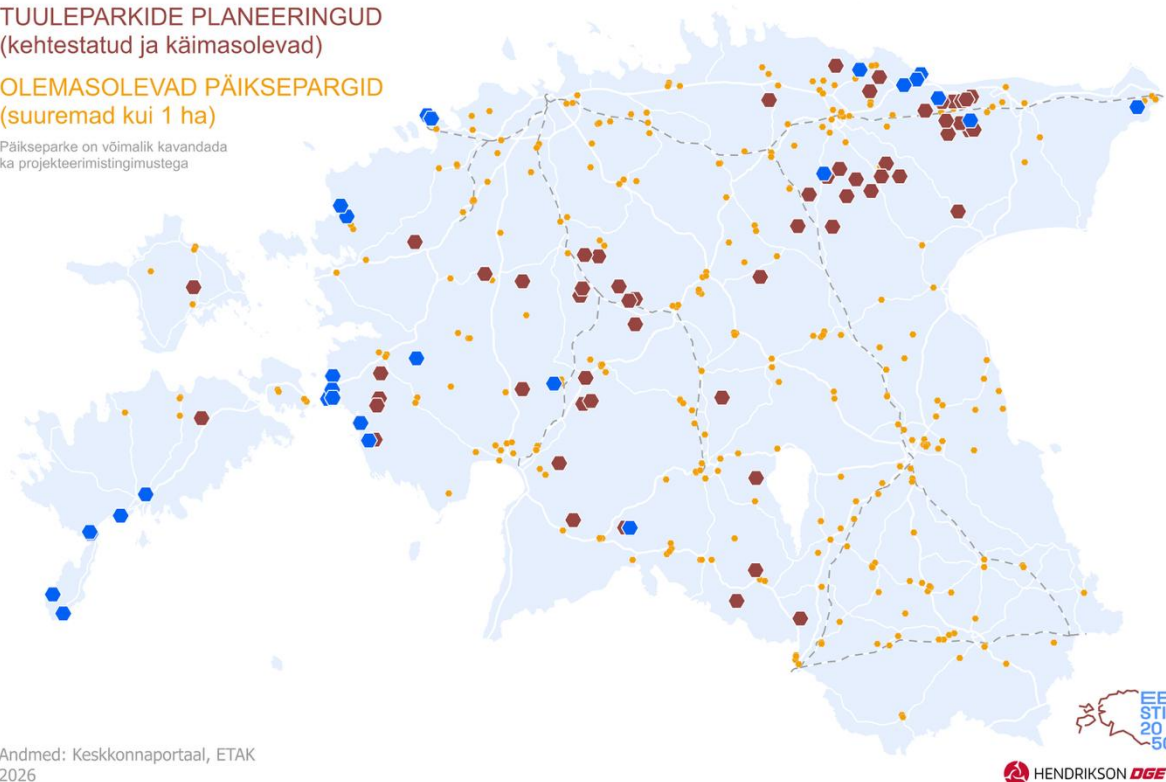
Positiivsed ruumilised mõjud

1. **Maahõive hierarhia ja pruunalade eelistamine.** Planeering loob tugeva raamistiku looduslikult väärtuslike alade täiendava hõivamise vältimiseks. Arenduste suunamine olemasoleva inimhäiringuga aladele vähendab survet looduslikele aladele ning aitab ka vältida oluliste ökosüsteemide killustumist.
2. **Rohevõrgustiku sidususe ja kvaliteedi esiletõstmine.** Planeering rõhutab rohevõrgustiku sidususe ja kvaliteedi olulisust, mis on rohevõrgustiku toimivuse ja seeläbi elurikkuse säilitamise keskne eeldus. Need põhimõtted olid üleriigilise rohevõrgustiku alusuuringus määratletud kui võtmetegurid, mis võimaldavad tagada looduskeskkonna sidususe ja kvaliteetse elukeskkonna.
3. **Kompaktne ja elurikas linnaruum.** Asulate tihendamine vähendab survet äärealade looduslikele kooslustele. Planeeringus rõhutatakse ka looduspõhiste lahenduste ja elurikaste rohealade haljastuse tähtsust ning mis kõige olulisem, eesmärki saavutada linnades elurikka linnalooduse võrgustik ja mitte koondada seda üksikuteks isoleeritud rohelisteks saarteks.

Potentsiaalselt negatiivsed mõjud, mis võivad avalduda järgmisel planeerimistasandil

1. **Transpordikoridorid ja tehniline taristu.** Uute või senisest intensiivsemate taristuelementide rajamine võib katkestada rohevõrgustiku lõike, tekitada barjäärefekti ja vähendada seeläbi ökosüsteemide sidusust. Mõju on eriti oluline riikliku tähtsusega alasid ühendavates rohevõrgustiku koridorides (vt ka ptk 4.2 Natura 2000 mõju hindamine) ning kitsastes lõikudes, kus sidusus on juba praegu nõrk. Transpordikoridoridega kaasnevad häiringud – müra, valgus ja vibratsioon – võivad vähendada tundlike liikide elupaikade kvaliteeti. Planeeringu suund on siiski vältida uute põhi- ja tugimaanteede rajamist, mistõttu peaks peamine fookus olema taristuobjektide kumulatiivse mõju juhtimisel ja kriitiliste alade vältimisel.
2. **Taastuenergia arendusalad.** Taastuenergia arendusalad võivad oluliselt kujundada maastiku kasutust ja elurikkuse ruumilist mustrit. Üksikute tuuleparkide mõju leevendatakse eraldiseisvate planeeringute ja hindamiste kaudu, kuid regionaalsel/riiklikul tasandil on problemaatiline just tuuleparkide kumuleeruv mõju. Olemasolevad tuulepargid paiknevad valdavalt rannikualadel ja nende läheduses, kuid kavandatavad tuulepargid ulatuvad senisest enam ka sisemaale. Seejuures ei paikne arendused üle Eesti ühtlaselt, vaid koonduvad mitmesse piirkonda, moodustades üldistatult Kirde-Eestist läbi Kesk-Eesti Edela- ja Lääne-Eestini ulatava ebaühtlase vööndi (joonis 6). Tuuleparkide ruumilise koondumise korral suureneb ka kumulatiivse mõju tekkimise võimalus, eriti piirkondades, kus arendused hõlmavad ulatuslikult seni vähemhäiritud loodusmaastikke. Mõju võib avalduda eelkõige lindudele ja nahkhiirtele, kuid ka rohevõrgustiku toimimisele, kui mitu arendust mõjutavad samu elupaiku, liikumisteid või kriitilisi siduselemente. Päikesepargid paiknevad seevastu üle Eesti märksa hajusamalt ning üleriigilises vaates ei eristu praegu samaväärseid ulatuslikke koondumispiirkondi (joonis 6). Seetõttu on riiklikul tasandil põhjendatud keskenduda eelkõige tuuleparkide kumulatiivsele mõjule. See ei tähenda siiski päikeseparkide koosmõju välistamist: tähelepanu vajavad piirkonnad, kus tuule- ja päikeseparke kavandatakse lähestikku või ühise taastuenergiakompleksina, samuti alad, kus uus arendus lisandub juba olemasolevale taastuenergia tootmisele. Kuna väiksemate päikeseparkide puhul ei kaasne arendusega alati mõjuhindamist, võib selliste arenduste järkjärgulisel lisandumisel kumulatiivne mõju jääda varakult tuvastamata. Sellistes piirkondades on oluline käsitleda kumulatiivse mõju hindamisel taastuenergia arendusi tervikuna ning arvestada vajadusel ka teiste samas piirkonnas toimivate oluliste mõjuteguritega.

OLEMASOLEVAD TUULEPARGID

TUULEPARKIDE PLANEERINGUD
(kehtestatud ja käimasolevad)OLEMASOLEVAD PÄIKSEPARGID
(suuremad kui 1 ha)Päiksepark on võimalik kavandada
ka projekteerimistingimustegaAndmed: Keskkonnaportaal, ETAK
2026

Joonis 6. Tuule- ja päikesevõimsuste illustratiivne kaardistus

3. **Maapõueressursside kasutamine.** Kaevandamine põhjustab otsese elupaigakadu ja maastike ümberkujundamist, mis võib rohevõrgustiku toimivust piirkonniti oluliselt nõrgendada. Kumulatiivne mõju avaldub eriti Ida-Virumaa ulatuslikel kaevandamisaladel, Lõuna-Eesti liivikutel ning Põhja-Eestis, kus arendussurve on juba niigi suur. Need protsessid vähendavad loodusmaastike pindala ja katkestavad nendevahelisi ökoloogilisi seoseid.
4. **Riigikaitsealised harjutusalad ja ohualad.** Riigikaitsealaste arenduste kavandamine võib tuua kaasa mõjusid elurikkusele, eelkõige häiringute ja elupaikade muutuste kaudu. Üleriigilise planeeringu tasandil on oluline mõista, et sellised tegevused lähtuvad otsesest julgeolekuvajadusest ning nende vältimatu prioriteetsus tuleneb riigi kaitsevõime tagamise vajadusest. Seetõttu ei saa teatud tegureid alati välistada, kuid on oluline, et kavandamisel arvestataks võimaluste piires ka elurikkuse ja ökoloogilise sidususe hoidmisega.
5. **Metsamajandus.** Rohevõrgustiku alusuuringu järgi paikneb ETAKi põhikaardi põhjal ligikaudu 75% Eesti metsadest rohevõrgustikus, mistõttu on nende tasakaalustatud majandamine kriitilise tähtsusega nii ökosüsteemide toimimise kui elurikkuse seisundi jaoks. Ulatuslikud raied võivad katkestada koridore ja vähendada tugialade kvaliteeti, samas kui piirangud metsamajandusele võivad avaldada metsandusele ja sellest sõltuvatele majandussektoritele märkimisväärset mõju. Üleriigilise planeeringu tasandil on oluline leida tasakaal ökoloogilise toimivuse ja majandushuvi vahel ning tagada, et metsamajanduse põhimõtted toetaksid rohevõrgustiku toimivust.

Nende tegurite koosmõjus võivad kujuneda piirkonnad, kus kumuleeruvad erinevad rohevõrgustikule avalduvad mõjud. Näiteks Lääne-Eesti rannikualadel võib tuuleparkide koondumine koos rannikumaastike tundlikkusega tekitada tugevaid mõjusid rändekoridoridele ja märgalade toimimisele. Sarnane mõju võib avalduda ka mujal Eestis, eriti kui tuulepargid paiknevad ökoloogiliselt tundlikel aladel või nende vahetus läheduses (eeskätt kaitsealad, rohevõrgustik) või rajatakse

kombineerituna päikesepeakidega, mis omakorda suurendab tehisalade osakaalu ja mõju ulatust. Tallinnas ja selle lähiümbruses koonduvad transport, tehniline taristu ja asustussurve rohevõrgustiku nõrgenenud lõikudele. Ida-Virumaal mõjutavad maapõueressursside kasutus, energiaarendus ja taristu sidusust koosmõjus. Suuremates linnastutes avaldub kumulatiivne mõju samuti survet rohealadele, kus tihenev asustus ja taristu võivad vähendada rohealade sidusust ja ökosüsteemiteenuste kättesaadavust.

Seetõttu on planeeringu elluviimisel oluline, et edasised otsused toetaksid terviklikku ja tasakaalustatud ruumikasutust, mis aitab säilitada elurikkuse põhitelge: kaitsealad kui väärtuslike ökosüsteemide tuumalad, rohevõrgustik kui nendevaheline sidusust tagav struktuur ning linnade ja asulate rohealad kui loodushüvede kättesaadavuse ja elukeskkonna kvaliteedi kandjad. Oluline on integreerida elurikkust toetavad põhimõtted läbivalt kõikidesse ruumiotsustesse ehk kogu ruumiplaneerimisse.

Planeeringu rakendamisel tuleb järgida maahõive hierarhiat, eelistades arendustegevust juba häiringutega või kasutuses olevatele aladele ning vältida looduslike maastike täiendavat killustumist ja sidususe katkemist. Arenduste kavandamisel on oluline arvestada kumulatiivseid mõjusid ning suunata areng eelkõige piirkondadesse, kus **ökosüsteemide ja elupaikade haavatavus on väiksem**. Selle eelduseks on aga üleriigiline arusaam kriitilise tähtsusega aladest, eeskätt rohevõrgustiku toimimiseks vajalikest tugialadest ja koridoridest, mille toimimine on elurikkuse ja ökosüsteemide sidususe seisukohalt määrava tähtsusega. Järgmisel planeeringutasandil on oluline tuvastada konfliktalad (nt ELME seisundi- ja sidususe andmetele tuginedes) ning rakendada vältimise ja leevenduse põhimõtteid süsteemselt, sh vältida kriitiliste piirkondade täiendavat koormamist.

Soovitused

1. Tuua planeeringu seletuskirjas selgelt esile vajadus määratleda riiklikul tasandil olulised rohevõrgustiku elemendid, nende eesmärgid ja säilimiseks vajalikud tingimused. Rohevõrgustiku alusuuring tõi esile, et vastutus rohevõrgustiku toimimise eest on ebaselge ning killustunud kohalike omavalitsuste tasandile. Planeeringu seletuskirjas/elluviimise kavas on soovitatav täpsustada riigi ja kohaliku tasandi rollijaotus ning seada eesmärgiks määratleda nt regionaalsete või piirkondlike teemaplaneeringute abil riiklikult olulised rohevõrgustiku elemendid, mille toimimise tagamine on eeskätt riigi vastutus. Selline selgus looks aluse ühtsemaks ruumiliseks käsitluseks ja vastutuse tegelikuks kandumiseks. Oluline on määratleda, millised riigitasandi elemendid on kriitilise tähtsusega ja nõ ülejäänud võrgustiku selgrooks. Nende alade eesmärk ei tohiks olla vaid senise ökoloogilise seisundi säilitamine, vaid võrgustiku toimimiseks hädavajaliku kvaliteedi tagamine, mis eelduslikult tähendab esinduslikku ökoloogilist seisundit.
2. **Riikliku seire- ja hindamissüsteemi kujundamine rohevõrgustiku ja ökosüsteemide toimimise jälgimiseks.** KSH soovib planeeringu seletuskirjas/elluviimise kavas anda konkreetne suunis riikliku seiresüsteemi loomiseks, mis võimaldaks jälgida rohevõrgustiku ja ökosüsteemide seisundit ning sidusust ajas. Selleks on otstarbekas kasutada näiteks Keskkonnaagentuuri ELME projektide raames välja töötatud ökosüsteemide seisundi- ja sidususe indikaatoreid, mis võimaldavad kvantitatiivselt hinnata rohevõrgustiku funktsioneerimist ja siduda see planeerimissüsteemiga.
3. **Tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamine.** Planeeringu seletuskirja/elluviimise kava võiks anda suunise riikliku seiresüsteemi loomiseks, mis võimaldaks süstemaatiliselt jälgida tuuleparkide kumulatiivset mõju elusloodusele ning vajadusel teistele tundlikele keskkonna- ja tervisevaldkondadele. Eluslooduse puhul on eesmärk hinnata ja juhtida pikaajalisi mõjusid. Teadaolevateks tundlikeks liigirühmadeks on linnud ja nahkhiired, kelle puhul

on tuuleparkide arenduseelsete uuringute ja kasutusaegse seire praktika juba välja kujunenud. Seire tuleks üles ehitada kohanduva seire põhimõttel, määrares võimalusel hinnatavad näitajad, olulise mõju kriteeriumid või piirmäärad ning tegevused nende ületamise korral. Kogutud andmed peaksid võimaldama hinnata nii üksikute tuuleparkide kui ka nende koondumise pikaajalisi mõjusid ning vajadusel rakendada täiendavaid leevendusmeetmeid või korrigeerida edasise arendamise tingimusi. Lisaks vajab tähelepanu tuuleparkide võimalik kumulatiivne mõju (suur)ulukite elupaigakasutusele ja liikumisele. Erinevalt lindudest ja nahkhiirtest ei ole suurulukite puhul tuuleparkide arenduseelsete uuringute ega kasutusaegse seire praktika seni ühtlane ning paljude olemasolevate tuuleparkide puhul puudub mõjude hindamiseks vajalik võrreldav baas. Seetõttu tuleks esmalt kujundada ühtsem lähenemine arenduseelseks andmekogumiseks ning töötada välja sobivad näitajad ja meetodid, mille abil oleks edaspidi võimalik hinnata tuuleparkide mõju elupaigakasutusele, liikumisteede toimimisele ja maastiku funktsionaalsele sidususele. Seejuures tuleks arvesse võtta ka võimalikku koosmõju samas piirkonnas paiknevate päikeseparkidega.

4. **Väärtuslike põllumajandusmaade ökoloogilise rolli esiletõstmine.** Planeeringu seletuskirjas võiks täiendada väärtuslike põllumajandusmaade käsitlust, rõhutades nende olulist võimalikku potentsiaali toetada maastiku sidusust ja ökoloogiliste koridoride kujunemist ning vajadust seda senisest paremini rakendada. Soovitav on ergutada elurikkust toetavate põllumajandustavade (nt niidukoosluste säilitamine, põlluservade ja maastikuelementide hoidmine) rakendamist.
5. **Metsamajanduse ja rohevõrgustiku seoste käsitlemine.** Juhul, kui hetkel Kliimaministeeriumi poolt väljatöötatav õigusakt ei käsitle metsamajanduse teemat, võiks planeering anda suunised metsamajanduse ja rohevõrgustiku seoste küsimuse lahendamiseks, kuna ligikaudu kolmveerand Eesti metsadest paikneb rohevõrgustikus. Soovitav on lisada elluviimise kavva analüüsi koostamine, kuhu kaasatakse metsaökoloogid ja metsamajanduse eksperdid, samuti sotsiaalmajanduse ja rekreatsiooni valdkondade eksperdid, et määratleda metsamajanduse ja ökoloogilise sidususe ühised põhimõtted ning vältida raiete sellist ulatust, intensiivsust ja kumuleerumist, mis vähendab rohevõrgustikku kuuluvate metsade ökoloogilist kvaliteeti või kahjustab rohevõrgustiku toimimist, seadmata seejuures metsamajandusele põhjendamatuid piiranguid.

Soovitused järgmise tasandi planeeringutele:

1. **Kumulatiivsete mõjude varajane hindamine ja ruumilise koormuse kaardistamine.** Täpsema tasandi planeeringutes tuleks piirkondades, kus koonduvad mitmed või mitme sektori arendused (nt taastuvenergia, kaevandamine, transporditaristu), hinnata kavandatavate tegevuste koosmõju rohevõrgustiku toimivusele ja sidususele.
2. **Riiklikult oluliste rohevõrgustiku elementide seos maakondliku ja kohaliku planeerimisega.** Eeldades, et planeering loob aluse riiklikult olulise rohevõrgustiku määratlemiseks, on järgmise tasandi planeeringute ülesanne tagada nende elementide toimimise ruumiline järjepidevus ja sidusus. Maakonna- ja üldplaneeringutes tuleb riiklikud elemendid siduda kohaliku tasandi võrgustikuga nii, et ei tekiks katkestusi ega funktsionaalseid "pimealasid".
3. **Seire ja andmevahetuse süsteemi rakendamine.** Üleriigilise planeeringu seire põhimõtteid tuleks edasi arendada maakonna- ja üldplaneeringute tasandil, luues ühtse andmevahetuse süsteemi Keskkonnaagentuuri ökosüsteemi seisundi ja sidususe andmetega. Selline süsteem võimaldaks jälgida, kuidas ruumilised otsused mõjutavad rohevõrgustiku funktsioneerimist ning annaks aluse kumulatiivsete mõjude varaseks tuvastamiseks.

4.2 Natura 2000 hindamine

Käesoleva mõjude hindamise raames hinnati üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ võimalikku mõju Natura 2000 võrgustikule vastavalt loodusdirektiivi (92/43/EMÜ) artikli 6 lõigetele 3 ja 4 ning KeHJSe § 45 alusel. Arvestades üleriigilise planeeringu strateegilist iseloomu ja suurt üldistustaset, viidi hindamine läbi eelhindamise kujul, lähtudes Euroopa Komisjoni [juhendist](#) ning Eesti juhendmaterjalist „[Juhised Natura hindamise läbiviimiseks loodusdirektiivi artikli 6 lõike 3 rakendamisel Eestis](#)“. Hindamise eesmärk oli selgitada, kas planeeringu põhimõtted või ruumilised suunad võivad viia vastuollu Natura 2000 alade kaitse-eesmärkidega.

Üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ ruumilised valikud ei sisalda konkreetseid tegevusi ega asukohaspetsiifilisi otsuseid, millel võiks olla otsene mõju Natura 2000 aladele või nende kaitse-eesmärkidele. Seetõttu ei tuvastatud olulist mõju, mis eeldaks täiendavat hindamist loodusdirektiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses. Samas toetavad mitmed planeeringu põhimõtted — maahõive hierarhia, pruunalade eelistamine, rohevõrgustiku ja sinivõrgustiku sidususe tugevdamine ning elurikka linnaruumiga seotud eesmärgid — Natura 2000 võrgustiku ökoloogilist terviklikkust ja üldisi kaitse-eesmärke.

Strateegiliselt on oluline rõhutada **rohevõrgustiku ja Natura 2000 võrgustiku võimalikku koosmõju**. Enamik Eesti Natura 2000 alasid paikneb rohevõrgustikus, valdavalt selle tugialadel, mistõttu on rohevõrgustikul kõrge potentsiaal toetada Natura 2000 võrgustiku toimimist ning aidata säilitada Natura 2000 aladel kaitstavate liikide liikumisteid ja elupaikade sidusust väljaspool kaitsealasid. Samas ei ole uuringud seni käsitleanud nende kahe süsteemi toimimist ühtse ökoloogilise võrgustikuna, mistõttu tuleks seda seost käsitleda võimaliku ja arendamist vajava suunana.

Mõjude hindamise seisukohalt on soovitatav täiendada planeeringulahendust suunisega, et Natura 2000 võrgustikku käsitletaks riiklikult olulise rohevõrgustiku lähtekohana, millele tuginedes määratletakse võrgustiku kriitilise tähtsusega elemendid ja siduskoridorid. Selline käsitlus aitaks vältida kaitsealade isoleerumist ning tugevdaks üleriigilise rohevõrgustiku sidusust ja toimivust.

Kokkuvõttes võib järeldada, et üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ põhimõtted on kooskõlas Natura 2000 võrgustiku kaitse-eesmärkidega ning neil on potentsiaal toetada nende alade ökoloogilist sidusust ja toimimist läbi rohevõrgustiku tugevdamise. Täpsustatud Natura mõju hindamine on vajalik üksnes juhul, kui planeeringu rakendamisel kavandatakse tegevusi või arendusalasid, millel võib olla eeldatav negatiivne mõju konkreetsetele Natura 2000 aladele.

Soovitused

1. Mõjude hindamine soovitab täiendada planeeringut suunisega, et **Natura 2000 võrgustikku käsitletaks riiklikult olulise rohevõrgustiku määratlemise lähtekohana**, millele tuginedes määratletakse võrgustiku kriitilise tähtsusega elemendid ja siduskoridorid. Selline käsitlus aitaks vältida kaitsealade isoleerumist ning tugevdaks üleriigilise rohevõrgustiku sidusust ja toimivust.

4.3 Pinnas, sh muld

Üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ ruumilised põhimõtted mõjutavad pinnast eelkõige maahõive muutumise, linnalise tihendamise, taristu arendamise ja ettevõtlusruumi laienemise kaudu. Planeering ei sea mulla kvaliteedi parandamist eraldi eesmärgiks, mistõttu mulla seisundi kujunemine

sõltub sellest, kuidas suudetakse ruumilisi põhimõtteid rakendada viisil, mis vähendab survet looduslikele ja põllumajanduslikele aladele.

Maahõive hierarhia rakendamine on planeeringu üheks keskseks põhimõtteks (ruumipoliitika lähtekohaks): uued arendusalad tuleb kaaluda esmajärjekorras juba kasutuses olnud maadel, sealhulgas pruunaladel (RAP 3). See põhimõte aitab vähendada survet looduslikele pinnastele, kuid selle mõju ulatus sõltub piirkondlikust arengusurvest ja olemasolevate pruunalade mahust. Kiiremini kasvavates toimepiirkondades – sealhulgas Tallinna ja Tartu ümbruses – ei pruugi pruunalade ammendumine maht olla piisav, et katta kogu arendussurvet. Sellisel juhul võib osa arengust lisanduda põllu- või loodusmaadele.

Taristu ja arendusalade laienemine mõjutab pinnase seisundit nii füüsiliselt kui ka funktsionaalselt. Põllu- või metsamaade muutumisel tehisaladeks avaldub mulla kasutuse muutus esmajoones mulla rolli vähenemises süsiniku sidujana ning mulla looduslike funktsioonide katkemises, sh mulla elustiku aktiivsuse vähenemises. Mõju ulatus sõltub mh sellest, millistele aladele areng koondub ning kui kiiresti toimub maakasutuse muutus.

Kui looduslik või põllumajanduslik pinnakate asendub tehislake pindadega, suureneb mulla tihendus ja väheneb ka vee läbilaskvus. See võib omakorda muuta sademevee äravoolu, luues vajaduse täiendavate tehniliste lahenduste järele, mida käsitletakse vee kvaliteedi peatükis (pkt 4.4).

Erosioonioht võib tõusta seal, kus arendustegevus kattub liigendatud aladega, nt Lõuna-Eesti nõlvadel või rannikualadega.

Planeeringu loodusalasid ning rohevõrgustikku väärtustavad põhimõtted (RAP 2 ja RAP 6) loovad raami mulla looduslike funktsioonide säilitamiseks, kuid nende reaalne toimimine sõltub sellest, kuidas järgneva tasandi planeeringud suudavad uued arendusalad siduda olemasolevate rohe- ja sinialadega.

Pruunalade kasutamine vähendab survet seni häirimata pinnastele. Samas peab arvestama, et pruunalade varasem kasutus tingib ka pruunalade seisundi ja võimalike riskitegurite mõistmiseks täpsema keskkonnatingimuste hindamise vajaduse. Näiteks tuleb vajadusel järgnevates planeeringutes/projektides välja selgitada jääkreostuse oht.

Termin “väärtuslik põllumajandusmaa” viitab kõrge viljakusega ning vähemalt 2 ha suurustele põllumassiividele. Väärtuslikel põllumajandusmaadel on eesmärgiks nende hoidmine põllumajanduslikus kasutuses. Üleriigiline planeering toetab väärtuslike põllumajandusmaade säilimist. Samas ei pruugi selline üldise tasandi planeeringuline kaitse olla piisav, kuna see seab selgelt piirangud teistele samal alal konkureerivatele tegevustele. Selleks et tagada väärtuslike põllumajandusmaade säilimist, on soovitatav kaaluda see vajadus konkreetsetel kujul tingimusest/nõudena sätestada ka õigusaktides.

Arenduse suunamisel tuleb tähelepanu pöörata ka võimalikele kumulatiivsetele pinnasemõjudele, st mitme ruumilise teguri koosmõju võib pinnasele avalduvat survet veelgi tugevdada. Harjumaal ja Tartu piirkonnas koonduvad uusarendused, taristu arendamine ja ettevõtlusruumi laienemine samadele aladele. Selline koondumine võib vähendada mulla ökoloogilist funktsiooni, eriti kui väärtuslikud põllumajandusmaad ja arendussurve ruumis kattuvad. Samal ajal võib väheneda mulla roll süsiniku sidujana ja pinnase läbilaskvus.

Ida-Virumaal kujuneb kumulatiivne mõju osaliselt teistsugusel alusel – varasema kaevandamistegevuse ja tööstuskoormuse pärand võib koos uute arendustegevustega mõjutada pinnase taastumisvõimet ja piirkondade ruumilist sidusust.

Kokkuvõttes on planeeringu lahendus ja põhimõtted mõjude hindamise hinnangul pinnasemõjude vähendamiseks asjakohased, kuid mullaressursi hoidmine sõltub nende meetmete järjepidevast rakendamisest. Eelkõige kasvusurvega piirkondades on oluline tagada, et ruumi mõjutavad otsused ei suurendaks põhjendamatult survet looduslikele pinnastele ning väärtuslikele põllumajandusmaadele.

Soovitused

1. Rõhutada planeeringu seletuskirjas täiendavalt maahõive hierarhia rakendamist piirkondades, kus pruunalade hulk on piiratud ja arendussurve suur.
2. Hinnata järgmise tasandi planeeringutes mulla ökoloogiliste funktsioonide säilimise vajadust, eriti piirkondades, kus arendussurve ja viljakad mullad koonduvad. Seejuures arvestada ka võimalikke kumulatiivseid mõjusid erinevate arenduste koondumisel ühes piirkonnas.
3. Arvestada järgmise tasandi planeeringutes väärtuslike põllumajandusmaade hoidmise vajadusega. Selleks et tagada kohaliku toidutootmise võimekus, on eeldatavalt (soovitavalt) vajalik väärtuslike põllumajandusmaade kaitseks õigusakti kehtestamine.

4.4 Vee kvaliteet

Üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ planeerimispõhimõtted võivad mõjutada vee kvaliteeti ja veerežiimi eelkõige läbi maahõive muutuse, taristu arendamise, linnalise tihendamise ja majandustegevuse koondumise. Mõjud veekeskkonnale võivad avalduda nii pinnavees, põhjavees, sademevees kui ka valglate ja puhveralade toimimises.

Maahõive, asustuse kasv ja vee kvaliteedi muutumine

Visioonilahenduses välja pakutud asustuse ja ettevõtluse koondumine kümnesse majanduslikult tugevamasse toimepiirkonda võib piirkonniti suurendada reostuskoormust nii pinnaveele kui põhjaveele. Kui uute arendusalade kavandamine toimub looduslike või põllumajanduslike maade arvelt, muutub sademevee äravoolukiirus ning suureneb hajureostuse potentsiaal. Linnalise keskkonna tihenedes väheneb loodusliku pinnakatte osakaal, mis omakorda mõjutab nii sademevee kvaliteeti kui ka selle jõudmist pinnaveekogudesse ja põhjavette.

Põhjavee kaitstud ei ole ruumis ühtlane. Sügavamad põhjaveekihi on üldjuhul looduslikult paremini kaitstud maapinnalt lähtuva reostuse eest võrreldes ülemiste kihtidega, kus reostus võib kiiremini jõuda joogiveeallikani. Planeeringu ruumilised põhimõtted ei anna põhjavee kui peamise joogivee allika kasutamisele ega kaitsele otsest suunist, v.a nõue, et asustuse ruumilisel arengul arvestatakse põhjaveevarude ja -seisundiga. Põhja- ja pinnavee hea seisundi säilitamine sõltub seega eelkõige sellest, kuidas juhitakse arendustegevusega kaasnevat survet järgmise tasandi planeerimisdokumentides. Üldplaneeringutes tuleb seetõttu hinnata, kas ja kuidas uued elamu- ja majandusalad võivad mõjutada põhja- ja pinnavee seisundit.

Põhjaveeressurssi tuleb kasutada säästlikult: vältida selle kasutamist üle taastumise määra, põhjavee liigvähendamist ja seisundi halvenemist. Asustuse, ettevõtluse ja veevarustuse kavandamisel tuleb arvestada põhjaveevaru, loodusliku taastumise, seisundi ning veevõtu koosmõjuga.

Valglad, veerežiim ja üleujutusohud

Veerežiimi muutus on vee kvaliteedi kontekstis üks otsesemaid ruumilise arengu tagajärgi. Maahõive ja tihendamise kasv võib koormata valglate looduslikku toimimist. Kui sademevee imbumine väheneb

tehislike pindade suurenemise tõttu, kiireneb äravool ning koos sellega ka setete ja toitainete liikumine veekogudesse. See võib mõjutada nii väiksemaid jõgesid ja ojasid kui ka suuremaid valglaalasid, mille kaudu koormus jõuab Läänemerre.

Üleujutusriskiga aladel kehtib planeeringus põhimõte, et uusi arendusalasid tuleb riskist eemale suunata ning tuleb hoida lammialade ruumilist rolli. Kuigi planeering sätestab üldise suuna, määratakse konkreetne arendusalade paiknemine alles kohaliku tasandi planeeringutes. Üleujutusohuga piirkondades muudab lammialade täitmine või ümberkujundamine veekogude looduslikku puhverdus- ja isepuhastusvõimet. Sinised ja rohelised koridorid on planeeringus tähtsal kohal (RAP 2 ja RAP 6), kuid nende sidususe tagamine sõltub samuti üldplaneeringute ja detailsemate tasandite otsustest.

Tehnilise taristu ja transpordivõrgustiku mõju vee kvaliteedile

Planeering suunab suure osa uuest tehnilisest ja transporditaristust olemasolevate koridoride tihendamisse. See põhimõte aitab vähendada uute veereostuse riskialade tekkimist, kuid ei välista olemasolevates transpordikoridorides koormuse kasvu. Teedevõrgu laiendamine ning intensiivsem liiklus võib tõsta teedeäärsete valglate koormust, sh talviste hooldusvahendite ja sademevee kaudu veekogudesse jõudvate saasteainete hulka.

Arendusalade ja tehnilise taristu laienemised võivad suurendada reostusriski piirkondades, kus ei ole piisavalt puhveralasid või kus pinnas ei toeta saasteainete sidumist. Reovee- ja veevarustustaristu laiendamine on kasvupiirkondades vältimatu, kuid selle paiknemine ja tehniline tase mõjutab otseselt nii pinnaveekogude kui põhjavee seisundit. Risk tekib eelkõige seeläbi, et planeering annab küll suuna arenduste koondamiseks, kuid ei määra tehnilisi nõudeid, mis jäävad järgnevate planeeringutasandite ja sektoripõhiste dokumentide pädevusse.

Surve rannikumere veekvaliteedile avaldub mh olemasolevate ja uute sadamate laiendamise ja rajamise kaudu. Sadamate arendamine on Eesti kui mereriigi puhul vältimatu, seda rõhutab ka planeering, tuues esile tugeva mere ja maismaa seose. Lisaks planeeringus esile toodud vajadusele arendada sadamates üleminekut keskkonnasõbralikele kütustele, tuleks rõhutada ka veekaitseliste nõuete arvestamist sadamate planeerimisel ja arendamisel, sh reostustõrjepaanide ajakohasust, ballastvee käsitlemise tingimuste rangemat kontrolli jms.

Mõju sinivõrgustikule ja veekogude ökoloogilistele funktsioonidele

Sinivõrgustiku roll planeeringus on siduda vooluveekogusid, märgalasid, lammialasid ja teisi veega seotud **väärtuslikke** elemente ruumiliseks tervikuks. Need alad toetavad vee isepuhastumist, aeglustavad äravoolu ja hoiavad ökosüsteemide sidusust. Planeeringu tasandil ei panda paika konkreetseid veekaitsetingimusi, kuid rohetaristu põhimõtted loovad raami, mille rakendamine on oluline vee kvaliteedi hoidmiseks.

Sinivõrgustiku toimimine võib nõrgeneda juhul, kui arendusalad kavandatakse puhveralade või valglate toimimise arvelt. Kuigi planeering väldib eraldi sinivõrgustiku nõrgestamist, sõltub selle tegelik seisund sellest, kas üldplaneeringud suudavad sidusust piisaval määral säilitada. Veekogude seisundit võib mõjutada ka rekreatsioonikoormuse kasv, nt kui uued arendusalad suurendavad tundlike piirkondade kasutusaktiivsust.

Kumulatiivsed mõjud vee kvaliteedile ja veerežiimile

Kumulatiivsed mõjud tekivad seal, kus mitmed koormust suurendavad tegurid liituvad. Harju- ja Tartumaal langevad kokku asustuse tihendamine, taristu areng ja tehniliku pinnakatte kasv. See võib viia nii sademevee äravoolu kiirenemiseni kui ka põhjaveevarude täienemise vähenemiseni, mis omakorda mõjutab vee kvaliteeti. Läänemere valgla kontekstis võivad sellised ruumilised muutused kaasa tuua piirkondlike koormuste kasvu. Ida-Virumaal lisandub uutele arengutele tööstusmaastike ja kaevandamisalade pärand, mis võib paiksetel veekogudel mõjutada nii vee keemilist seisundit kui voolurežiimi. Kumulatiivsete mõjude hindamine eeldab piirkondlikku lähenemist, mida saab (ja tuleb) teha järgmise tasandi planeeringute koostamise käigus.

Kokkuvõttes sõltuvad veekeskkonnale avalduvad mõjud olulisel määral sellest, kuidas arvestatakse ülal käsitletud teemadega järgmise tasandi planeerimisdokumentides ja jätkutegevustes. Järgmise tasandi planeeringutes ja ruumiliste otsuste tegemisel tuleb tagada pinna- ja põhjaveekogumite seisundi mittehalvenemine ning toetada hea seisundi saavutamist või säilitamist. Asustuse, ettevõtluse ja tehnilise taristu arendamine peab olema kooskõlas põhjaveevarude pikaajalise kaitse eesmärgiga.

Soovitused

Mõjude hindamine teeb planeeringu elluviimiseks ja järgmise tasandi planeeringutele järgmised soovitused:

1. **Säilitada rohetaristu sidusus**, sh vooluveekogude puhveralad, et hoida vee kvaliteeti ja aeglustada sademevee äravoolu.
2. Pöörata tähelepanu kumulatiivsele mõjule, eriti kasvavates piirkondades ja tihendamisel ning olukordades, kus ruumiline koormus ja tihedam asustus võivad suurendada vee reostusriski ja valglate koormust.
3. **Hinnata arenduste võimalikku mõju veekaitsevöönditele** ning vajadusel täpsustada tingimusi üldplaneeringutes, et tagada vee kvaliteedi püsimine.
4. **Sadamate arendamisel** pöörata tähelepanu veekaitseõuetele, sh arendada reostustõrje võimekust, et suurendada rannikumere kaitset.

4.5 Välisõhu kvaliteet

Välisõhu kvaliteet, sh nii saasteained kui välisõhus leviv müra, on oluliseks elukeskkonda mõjutavaks teguriks. Õhukvaliteeti mõjutavad nii liiklus, energiakasutus, tööstus kui ka asustuse struktuur. Elukeskkonna kvaliteedi tagamisel käsitletakse õhukvaliteeti ja keskkonnamüra kui olulisi rahvatervise mõjutegureid ning ruumilises planeerimises tuleb eelistada ennetavaid lahendusi müra ja õhusaaste tekke ja mõju vähendamiseks.

Euroopa Komisjoni andmetel⁸ elab 20% Euroopa Liidu elanikest piirkondades, mille müratase võib kaasa tuua pidevaid häiringuid ning ohustada inimese tervist. Samuti võib iga-aastaselt ca 400 000 inimese enneaegset surma seostada üleliigse õhusaastega. Euroopa Komisjoni 2021. aastal avaldatud suuniste raames on seatud „Nullsaaste eesmärgid aastaks 2030“, mille kohaselt peaks Euroopa Liit

⁸ KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE Heas seisundis planeet kõigi jaoks ELi tegevuskava „Õhu, vee ja pinnase nullsaaste suunas“, 2021.

vähendama 30% võrra transpordimürast pidevalt häiritud inimeste osakaalu ning rohkem kui 55% võrra õhusaastest tingitud tervisehäiringuid, sh enneaegseid surmasid. 2025. a raporti⁹ kohaselt on õhusaaste osas eesmärgid täidetavad ja kohati juba ka täidetud, kuid müra osas on edusammud tagasihoidlikumad ja eesmärgid ei pruugi olla realistlikud (eriti arvestades jätkuvat autostumise kasvu).

Välisõhus leviva keskkonnamüra ja õhusaaste puhul võib kõige olulisema tegurina välja tuua transpordisektori. Nii maanteed kui ka linnatänavate liikluskoormused, mis on mh põhjustatud nii autostumise kasvust kui ka valglinnastumisest, näitavad jätkuvalt kasvutrendi, mis on küll viimastel aastatel mõnevõrra pidurdunud. Liikluse müra vähendamisel on oluline süsteemne müraallikast lähtuv lähenemine – liikluskoormuste kasvu pidurdamine, sõidukiiruse piiramine, tehnoloogiliste uuenduste kasutamine, vajadusel müraleevendusmeetmete rakendamine ja pikas perspektiivis igapäevaste sõitude vajaduse ning autostumise oluline vähendamine.

Lokaalselt võib mingis konkreetses asukohas esineda probleeme ka tööstusobjektidest (tehased, mäeeraldised, tehnoseadmed jne) tingitud müra ja õhusaastega, kuid võrreldes transpordisektoriga on üleriigiliselt mõjutatud elanikke siiski suhteliselt vähe. Üksikobjektide (nt konkreetse ettevõtte või müra tekitava tehnoseade) müra või ka saasteainete heitkoguseid on reeglina siiski lihtsam reguleerida, kuna konkreetne heiteallikas on üheselt tuvastatav. Vajadusel saab ette näha lokaalsed meetmed asjakohaste normtasemete tagamiseks, nt kaasates järelevalvet teostavad asutused.

Üleriigiline planeering „Eesti 2050“ mõjutab välisõhu kvaliteeti, sh müraolukorda, eelkõige asustuse, majandustegevuse ja transpordi ruumilise jaotuse suunamise kaudu. Samas võib välja tuua, et üleriigilise planeeringu puhul on planeeringu täpsusastmest tulenevalt keeruline ette näha väga konkreetseid meetmeid ja tegevusi välisõhu kvaliteedi ja müraolukorra parandamiseks. Üleriigiline planeering annab üldised suunised, aga konkreetsed tegevused erinevates valdkondades nähakse ette vastavate valdkondade arengukavade, täpsemate tegevuskavade ning järgmise tasandi planeeringute raames. Seejuures valdavalt antakse suunised ka üleriigilisest planeeringust sõltumatult, kuna nt tervisekaitsenorme tuleb järgida iga tasandi planeeringu või projekti raames. Seega sõltub välisõhu kvaliteet sellest, kuidas planeeringus sisalduvaid põhimõtteid edaspidi rakendatakse ja millised tegevusmahud konkreetsetesse piirkondadesse koonduvad.

Näiteks transpordipoliitikas (transpordi arendamisega seotud täpsemad arengukavades) pannakse juba suurt rõhku efektiivse ja mugava ühistranspordisüsteemi ning ohutu ja loogiliselt seotud rattataristu väljaarendamisele, mis peaks perspektiivis oluliselt vähendama autoga liikumise vajadust ning vastavalt ka liikluse müra ja õhusaaste mõju. Lisaks aitab hübriid- ja elektriautode üha laialdasem kasutuselevõtt vähendada transpordimõjusid, sh nii müra kui ka õhusaastet.

Tööstusobjektide kavandamine ja ka maavarade kaevandamisega seotud tegevused tuleb läbi viia nii, et ei ületataks kohaliku keskkonna taluvuse piire ning tervisekaitsenorme. Oluline on seejuures suurte tööstusobjektide ja maavarade kaevandamise ruumiline planeerimine ning kohaliku kogukonna kaasamine vältimaks hilisemate negatiivsete mõjude, sh müra ja õhusaaste, ilmnemist tööstusala lähikümbruses ning uute konfliktalade teket. Vajadusel tuleb ette näha häiringute vähendamise meetmed ja/või kaaluda mõjude hüvitamise mehhanismi väljatöötamist.

Müraaspektiga arvestatakse üha enam ka eri tasandite planeerimisprotsessides, sh pööratakse üldplaneeringute koostamise raames tähelepanu konfliktse maakasutuse vältimisele ennetamiseks tulevikus esile kerkida võivad müraprobleeme. Ruumilise planeerimise otsuste tegemisel tuleb

⁹ <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/zero-pollution-monitoring-and-outlook-report>

arvestada asjakohaseid õhu- ja müraseire andmeid, sealhulgas strateegilisi mürakaarte ja müra vähendamise tegevuskavasid. Konfliktse maakasutuse vältimisele aitab kaasa ka üldplaneeringu protsessi raames kohaliku omavalitsuse mürakaartide koostamine. Ruumiline planeerimine on seejuures üks tõhusamaid ja odavamaid mürakonfliktide vähendamise meetmeid.

Olulist rolli keskkonnamüra leevendamisel ning tervise toetamisel täidavad rohelised ja vaiksed alad¹⁰ ning nende kättesaadavust elumupiirkondade läheduses tuleb võimalusel säilitada ja suurendada.

Uute müratundlike objektide (sh eluhooned, koolid, lasteaiad jms) kavandamisel tuleb hinnata piirkonna müraolukorda ning vajadusel (müraallikate tuvastamisel) ette näha müra vähendavad meetmed. Eesmärgiks on tagada, et uute arenduste kavandamisel müratundlikesse piirkondadesse rakendatakse terviklikke leevendusmeetmeid, mis tagavad elanikele tervisliku sise- ja väliskeskkonna, toetades samaaegselt asustuse tihendamise ja säästva liikuvuse eesmärke.

Müratundlike objektide kavandamisel linnakeskkonnas (kus sageli ei ole võimalik vältida mürarikaste transpordikoridoride lähedust) tuleb eelistada lahendusi, mis integreerivad müraleevendusmeetmed hoone sees (tagades head tingimused siseruumides) arhitektuursete ja planeeringualaste meetmetega välisõhus (nt teeäärse hoonemahu kasutamine müratõkkena, suletud kvartalid vaikse siseõuega, vaikse mänguväljaku või puhkenurga kavandamine), tagades elukeskkonna kvaliteedi säilimise konkreetsetes asukohtades, kus inimesed pidevalt viibivad (sh ka puhke-eesmärgil). Integreeritud lähenemine võimaldab linnalist tihendamist, tagades samas elukeskkonna kvaliteedi säilimise (ja kohati ka paranemise) ning piirates valglinnastumist. Sel moel on võimalik ka suhteliselt mürarikas linnakeskkonnas planeerida uusi müratundlikke objekte nii, et ei suurene igapäevaselt kõrge müratasemega müra otseselt mõjutatud elanike arv ja ei suurene ka inimeste liikumisvajadus erasõidukitega (nt võrreldes äärelinna või linnadest väljapoole uushoonestuse rajamisega, mis toob üldjuhul kaasa täiendava liikumisvajaduse).

Transporditaristu kavandamisel tuleb arvestada keskkonnamüra ja õhusaaste võimaliku mõjuga. Uue taristu kavandamisel tuleb eelistada lahendusi, mis soodustavad säästvate liikumisviiside laiemat kasutamist asustatud piirkondades. Planeerimisel ja projekteerimisel tuleb vajadusel ette näha mõju vähendamise meetmed. Võimalusel kavandada puhveralad transpordikoridoride ja elumualade vahele, asustatud aladel rakendada sobivaid kiiruspiiranguid või müratõkkemeetmeid ning suurendada eelkõige ühistranspordi ja aktiivsete liikumisviiside osakaalu.

Üleriigilise planeeringu planeerimispõhimõtete puhul võib välja tuua järgnevaid eeldatavaid mõjusuundi:

Asustuse ja majandustegevuse koondumise mõju õhukvaliteedile

Asustuse koondumine majanduslikult tugevatesse toimepiirkondadesse võib piirkonniti suurenda lokaalse liikluse kui ka lokaalsete heiteallikate mõju õhukvaliteedile.

Tegevuste koondumine, mis toob kaasa lühemad igapäevased sõidud, vähendab üleriigiliselt ja regionaalselt saasteainete summaarset teket. Samal ajal võib mõnevõrra lokaalselt suurendada saasteainete kontsentratsiooni kohtades, kus liiklusvood koonduvad. Kokkuvõttes peaks mõju olema siiski positiivne, kuna transpordisektori summaarsed heitkogused vähenevad ning mõjutatud alade hulk väheneb.

¹⁰ <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/environmental-noise-in-europe-2025/degree-of-accessibility-to-green-areas-unaffected-by-transport-noise-in-233-urban-centres>

Talvine lokaalsete kütteseadmete kasutamine võib hooajaliselt tõsta peenete tahkete osakeste (PM_{10}) ja eriti peenete osakeste ($PM_{2,5}$) taset tihedamalt asustatud alade piirkonnas. Kuigi planeering ei määra küttelehendusi, võib ruumiline kasv mõjutada seda, kas elamupiirkondades lokaalsed heitekolded jäävad püsima või laienevad.

Majandustegevuse ruumiline koondumine võib tuua kaasa täiendavaid heiteid ning muuta piirkondliku saaste ruumilist paiknemist. Tööstuskoormus võib suurenedagi seal, kus vabanenud pruunalad võetakse taaskasutusse või kus ettevõtlus paremate ühenduste ja tööjõu kättesaadavuse tõttu koondub.

Transpordivõrgustiku ja liikuvuse mõju õhukvaliteedile

Transpordi mõju õhukvaliteedile on Eesti tingimustes üks olulisemaid mõjutegureid. Planeering suunab taristu arendamist olemasolevates transpordikoridoridesse, mis aitab vältida uute konfliktialade teket, kuid võib suurendada koormust peamistes transpordisõlmedes. NO_2 ja peenosakeste kõrged tasemed on otseselt seotud suurema liikluskoormusega ning suure raskesõidukite osakaaluga.

Keskuste tihendamine võib pakkuda võimalust vähendada igapäevaste sõitude mahtu, kui liikuvusvõrgustik toetab ühistransporti ja soosib rattateid ning aktiivseid liikumisviise. Kui liikumisvalikud jäävad autokeskseteks, võivad uued arendusalad suurendada liiklusvoogude koondumist teatud sõlmpunktidest. Seega sõltub välisõhu kvaliteet suuresti sellest, kas planeeringud suudavad siduda uusarendusi liikumisviiside mitmekesistamisega.

Ehitusfaasis võib taristu laiendamine tuua kaasa teetolmu ja ehitusseadmete heitmete kaudu lühiajalist õhusaastet. Planeering ei määra konkreetseid tehnilisi lahendusi ega tööde iseloomu, mistõttu neid mõjusid saab hinnata ainult detailsemate planeeringute ja projektide raames.

Transpordisektoriga, mis on selgelt kõige olulisem mürahäiringu põhjustaja, seotud müra mõju vähenemine (samuti mõjutatud elanike arvu märkimisväärsed muutused) saab aset leida eelkõige pikema aja jooksul, lähtudes strateegilistest otsustest (nt autokasutuse vähendamise soosimine), tehnoloogia arengust (nt vaiksamad tehnoloogiad) ning inimeste igapäevaste harjumuste muutustest.

Linnaruumi struktuur ja rohevõrgustiku roll õhukvaliteedi mõjutajana

Asustuse ruumiline struktuur mõjutab samuti lokaalset õhukvaliteeti. Hoonestuse paigutus, kõrgus ja tihedus võivad muuta tuule liikumist ja õhuvahetust. Tihenevad alad, eriti seal, kus hoonestus moodustab suletuma linnastruktuuri, võivad tekitada kohti, kus õhu liikumine aeglustub ja saaste kumuleerub. Selline mõju võib esineda näiteks orgudes, kitsastes tänavavõrgustikes või kvartalites, kus looduslik õhuvahetus on tagasihoidlik.

Planeeringu rohevõrku ja rohetaaristut käsitlevad põhimõtted (RAP 2, RAP 4, RAP 6) loovad aluse õhu liikumist toetavate puhveralade säilimiseks. Puhveralad aitavad hoida õhuvahetust ja vähendada saasteainete kuhjumise riski, eriti tiheasustuses. Rohevõrgustiku sidusus sõltub suuresti sellest, kas üldplaneeringutes säilitatakse siduvad ühendused või asendatakse looduslikud alad ehitusaladega. Kui rohekoridorid katkevad, võib piirkondliku õhukvaliteedi hoidmise ja paranemise potentsiaal väheneda.

Kumulatiivsed mõjud

Kumulatiivsed mõjud ilmnevad piirkondades, kus asustustihedus, liikluskoormus ja majandustegevus koonduvad. Harjumaal ja Tartu ümbruses võivad mitmed mõjuliigid liituda: tihedam asustuskeskond,

liiklusvoogude suurenemine ning lokaalsete kütteseadmete jätkuv kasutamine. Nende koosmõju võib tuua kaasa lühiajalist või sesoonset õhukvaliteedi halvenemist, aga ka püsivamaid muutusi välisõhu kvaliteedis.

Tihendatud linnastu puhul võib sõitude kogumaht (nt summaarselt läbitud kilomeetrites) asustuse sees väheneda, kuid liiklus võib siiski koonduda suurematele tänavatele, mis võib tõsta saasteainete kontsentratsioone nendes transpordikoridorides. Mõju sõltub eelkõige sellest, kas uusarendused seotakse ühistranspordi- ja rattateede võrgustikega aga ka sellest, kas planeeritavate arendusalade vahel säilib piisav rohealade sidusus.

Ida-Virumaal kujunevad kumulatiivsed mõjud pikaajalise tööstus- ja energiamajanduse pärandi tõttu mõnevõrra teistmoodi: seal võivad tööstus- ja energiamajandusega kaasnevad heited liituda uute arenduste mõjudega. Koormus avaldub sõltuvalt sellest, kuidas muutub majandustegevuse intensiivsus ning kas uued ettevõtlusalad paiknevad varasemalt mõjutatud aladel (varasemate tööstuste asemel) või nende läheduses (täiendava mõjuna).

Soovitused

Mõjude hindamise soovitused keskenduvad planeeringu ruumiliste põhimõtete rakendamisele viisil, mis toetab õhukvaliteedi säilimist ja vähendab riske piirkondades, kus saastekoormus võib tõusta. Arvestades, et planeering ei sisalda otseseid õhusaaste vähendamise meetmeid, on järgnevate (ning detailsemate) planeeringutasandite roll otsustav.

Mõjude hindamine soovitab:

1. Detailsemate planeeringute ning projektide raames **hinnata arendusalade kumulatiivset mõju välisõhu kvaliteedile**, eriti kasvavates piirkondades ja tihendamisel ning olukordades, kus liikluskogumus, majandustegevuse intensiivsus või lokaalse kütte mõju on juba täna suur. Vajaduse korral analüüsida õhukvaliteeti parandavate meetmete rakendamise võimalusi (arvestades kõiki arenguid koosmõjus).
2. Üld- ja detailplaneeringutes säilitada ja vajadusel **luua rohealade sidusus tiheasustuse sees**, et vältida saasteainete koondumist ja toetada õhu liikumist piirkondades, kus hoonestus võib takistada saasteainete hajumist.

4.6 Jäätmete ja ringmajandus

Üleriigiline planeering suunab ruumilist arengut nii, et ruumi kasutatakse targalt, kvaliteetselt ja jätkusuutlikult. Jäätmemajanduse ja laiemalt ringmajanduse vaates tähendab see, et visioonilahenduses välja pakutud asustuse suunamine tuginedes kümnele majanduslikult tugevale toimepiirkonnale, tasakaalustatud tihendamine ja ruumisäästliku tehnilise taristu põhimõtted loovad eeldused jäätmetekke vähendamiseks, lahuskogumise kvaliteedi paranemiseks ja ringmajandust toetava taristu tekkele. Planeeringu seletuskiri rõhutab täiendava maahõive vähendamist, pruunalade korduskasutust, uute ärimudelitena tööstussümbioosi senisest enam kasutuselevõttu ning linna- ja selle tagamaa sidusust – need on kõik ringmajandust soodustavad põhimõtted.

Riigi jäätmemajandust korraldav strateegiline dokument on Riigi jäätmekava (hetkel kehtiv perioodiks 2023–2028), milles kirjeldatakse olulisemaid jäätmevaldkonna arengu põhimõtteid ja meetmeid koos ettenähtud tegevusega jäätmekava kehtivuse perioodiks. Jäätmekava koostamise peamine eesmärk on korraldada ja jäätmehooldust süsteemselt kõigil valdkonna tasanditel, ühtlustada

eesmärgid riigi kui terviku jaoks, seada sihid ja ülesanded kohalikele omavalitsustele, ettevõtjatele, tootjatele ja elanikkonnale.

Jäätmemajanduses on oluline lähtuda Euroopa Liidu jäätmete raamdirektiivil põhineval jäätmehierarhial: vältimine > korduskasutuseks ettevalmistamine > ringlusse võtmine > muu taaskasutamine > kõrvaldamine. Eelistatuim on jäätmetekke vältimine. Kus jäätmete vältimine on võimatu, tuleb toetada toodete korduskasutust ja jäätmete korduskasutuseks ettevalmistamist.

Eesti peamisteks jäätmevaldkonna väljakutseteks on jätkuvalt tagasihoidlik olmejäätmete ringlussevõtt, kasvav pakendivoog ja uued nõuded tekstiilijäätmete valdkonnas. Eesti ringlussevõtu määr jääb Euroopa keskmisest madalamaks, samas kui olmejäätmete [teke elaniku kohta](#) on Euroopa madalaimate seas – Eestis tekkis 2023. a seisuga ühe elaniku kohta aastas 373 kg olmejäätmeid, samas kui Euroopa Liidu keskmine oli 511 kg. See viitab pigem kogumise ja töötlemise kvaliteedi lünkadele kui liigsele tarbimismahule. Jäätmesaadetiste määruse uuendused piiravad plastijäätmete eksporti väljapoole Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni riike, mis suurendab vajadust siseriiklike sortimis- ja ringlussevõtmise võimsuste järele. Pakendite ja pakendijäätmete uus määrus kujundab korduskasutuse ja ringlussevõtu nõudeid kogu tarneahelas, muutes linnades ja piirkondlikes keskustes tagastus- ja korduskasutuslogistika ruumilist jalajälge. Tekstiilijäätmete puhul on alates 2025. aastast eraldi kogumine kohustuslik, mis aga eeldab nende ringlussevõtuks uusi sortimis- ja taaskasutusvõimekusi, eriti tiheasustuses.

Üleriigiline planeering soosib kompaktsset asustust ning eelistab uutele arendusaladele ehitamist pruunaladel ja ruumi kooskasutust. See vähendab hajali kogumistaristut ja võimaldab jäätme- ja ringmajanduse teenuseid pakkuda majanduslikult mõistlikus mahus seal, kus jäätmeid tekib. Regionaalsete sõlmede tugevdamine aitab koondada pakendi, tekstiili ja biojäätmete eeltötluse ning sortimise tootmis- ja logistikakeskustesse, kus keskkonnamõjusid on lihtsam ohjata. Planeering rõhutab, et kahanemisega kohandatavates piirkondades tuleb eelistada olemasoleva hoonestuse korduskasutust ja järk-järgulist alade tagastamist loodusele – see on jäätmetekke vältimise ja ehituslammutusmaterjalide ringluse seisukohalt otseselt kasulik.

Samas esineb üleriigilise planeeringu põhimõtteid järgmistel tasanditel rakendades ka ohte. Tasakaalustatud tihendamine nõuab korterelamute ja äripindade piisavat jäätmeruumi ning juurdepääsu konteiner- ja käitlusvõrgustikule. Kui need ruuminõuded jäävad projektide algaasis lahendamata, tekivad kogumiskvaliteedi ja liikluskorralduse pinged. Jäätmete kohtkogumine ja ringlussevõtu taristu vajavad linnaruumis nähtavat ning ligipääsetavat pindade võrgustikku – see konkureerib parkimise ja haljastuse ruumivajadusega. Plastijäätmete ekspordipiirangute tõttu suureneb lühiajaliselt surve jääkfraktsiooni energiakasutusse. Kuigi Iru jäätmepõletusjaam suudab põletusse suunata kuni 260 000 tonni segaolmejäätmeid aastas, ei tohiks see asendada ringlussevõtu taristut.

Mõjude hindamine leidis, et üleriigiline planeering võiks jäätmemajanduse mõju vähendamiseks ja ringmajanduse soodustamiseks anda mõnes teemas konkreetsemaid suuniseid. Esiteks võiks planeering sõnaselgelt suunata uued elamu- ja äriarendused projekti standardnõuete kaudu tagama ruumilahendused jäätmete eraldi kogumiseks, sh tekstiilile ja korduskasutuspakenditele ning biojäätmete käitlemiseks lühikese veokaugusega. Teiseks võiks planeering regionaalsete keskuste arendamisega selgemalt siduda hierarhilise ringmajanduse taristu – linnatuumikutes remondi- ja korduskasutuskeskused ning tagastuspunktid, linnaäärtes biojäätmete käitluskohad ning piirkondlikes tööstusvööndites plastide sorteerimine ja (vajadusel) ringlussevõtuks ettevalmistamist toetavad lahendused. Kolmandaks võiks planeering suunata kahanemispiirkondades lammutuse ja renoveerimise tsüklid materjalipankade ja purustusjaamadega seotud ruumimustrisse, et vähendada

veokilomeetreid ja ladestusega kaasnevaid mõjusid. Need täpsustused oleksid kooskõlas planeeringu üldiste põhimõtetega – uusarenduste kvaliteet, pruunalade eelistamine ja ruumisäästlik taristu – ning aitaksid kaasa Euroopa Liidu värskete nõuete rakendamisele.

Soovitused

Mõjude hindamise soovitused järgmise tasandi planeeringutele ja planeeringu elluviimisele:

1. Nõuda uusarendustes detailsemate planeeringute ja lubade menetluse käigus **minimaalset jäätmeruumi standardit**, mis mahutab liigiti kogumise taristu (sh biojäätmel, pakendijäätmel, paberijäätmel, võimalusel tekstiil); tagada teenindusligipääs ja müra- ning lõhnaeenvendus.
2. Siduda planeeringus suuremate linnaliste keskuste arendamine **ringmajanduse taristuhierarhiaga**: linnatuumikutes remondi ja korduskasutuskeskused (ringmajanduskeskus), linnaäärtes biojätmete kääritus/kompost, piirkondlikult plastide peensorteerimine; ette näha vastava tööstusmaa ja tehniliste koridoride kavandamist, seejuures võttes arvesse tööstussümbioosi võimalusi.
3. Soodustada **ehitus ja lammutusmaterjalide ringlust**, toetades selektiivset lammutust ja materjalipankade ruumilist sidumist ehitus- ja renoveerimisvajadustega kahanemispriirkondades.
4. Seirata planeeringu elluviimisel **ringlussevõtu määra** (eriti bio-, plasti, tekstiiljätmete), plastijätmete EL-välise ekspordi mahtu ja siseriiklike võimsuste kasutusastet ning tagastus- ja kogumispunktide kättesaadavust tihe- ja hajaasustuses.

4.7 Kliimamuutused (leevendamine ja kohanemine)

Kuna kliimamuutuste leevendamine ja nendega kohanemine on planeeringus läbivateks põhimõteteiks, on planeeringul nendes valdkondades eeldatavalt positiivne mõju. Planeeringu planeerimispõhimõtted – asustuse paiknemine ja arengusuunad, liikumisvõimaluste korraldus, maahõive hierarhia, energiataristu paiknemine ning rohevõrgustiku toimimine – kujundavad eeldusi kliimamuutuste leevendamiseks ja kliimaga kohanemiseks. Samas jääb reaalne areng suures osas siiski oluliselt sõltuma sellest, mis otsuseid tehakse järgnevatel planeerimisetappidel ja jätkutegevustes.

Kliimamõjude leevendamise eeldused ja piirangud

Planeering näeb maa- ja ruumipoliitikas ette strateegilist suunamuutust: tuleb arvestada, milline maakasutus aitab süsinikku siduda (nt metsad, rohealad, pruunalad) ja milline tekitab heidet (nt uusarendused põllul, uus taristu). Eelistada tuleb varem kasutuses olnud maad või halvemas seisus maad ja vältida viljaka põllumaa või ökoloogiliselt heas seisus maa kasutust; vältida valglinnastumist/arendust kohtades, kus puudub toetav taristu.

Planeering eelistab selgelt kompaktset, ligipääsetavat ja mitmeotstarbelist asustust. Asustuse paiknemise ja liikumise korralduse sidumine ühistranspordi ja aktiivsete liikumisviiside võimalustega vähendab igapäevast liikumisvajadust ning aitab hoida transpordi heidet kontrolli all. See lähenemine on eriti oluline Tallinna ja Tartu (ümbruse) kasvupiirkondades, kus asustuse arengul on suur mõju liikumiste struktuurile ja energiakasutusele.

Planeeringu sõnastustes esineb siiski tõlgendusruumi, mis võib järgmistel planeeringutasanditel nõrgendada kompaktse arengu rakendumist. Näiteks pehmemdades tingimusi sõnadega „võimalusel“ või „soodustatakse“ jäetakse ruumi tõlgendustele, mis ei pruugi tagada sidusat

ühistranspordiühendust ega vähendada liikumisvajadust kasvupiirkondades. Seega, kuigi planeering loob eeldusi transpordiheite vähendamiseks, sõltuvad tulemused järgnevatel planeeringutasanditel tehtavatest otsustest.

Pruunalade ja juba hõivatud maade eelistamine uute arenduste kavandamisel vähendab looduslike alade tehisalaks muutmist ning sellega kaasnevat heidet ja energiakulu. Planeeringus on samuti selgelt esile toodud looduslike alade sidus roll ökosüsteemiteenuste pakkumisel ja kliimarisikide maandamisel. Samas peab arvestama, et juhul, kui pruunalade eelistust ei käsitleta maakonna- ja üldplaneeringutes minimaalse nõudena, võivad lühiajalised arendusotsused suunata tegevusi looduslike alade arvelt, mis suurendaks kliimarisike ning vähendaks süsiniku sidumise võimet.

Planeering seob energianõudluse vähenemise asustuse paiknemise ja hoonestuse arengu loogikaga. Lühemad vahemaad, segafunktsiooniga linnalised alad ning võimalus kasutada kohalikku taastuvenergiat toetavad energiatarbe vähendamist. Energiataristu arendamisel eelistab planeering olemasolevate koridoride tugevdamist, mis aitab vältida täiendavat maahõivet ja taristu laiendamisega kaasnevat kliimamõju.

Planeering käsitleb ka olemasolevate hoonete taaskasutamist (eelistatult), seda eelkõige maahõive, kompaktse asustuse ja taaskasutuse, aga lisaks ka kliimamõjude kontekstis. Olemasolevate hoonete jätkuv kasutuses hoidmine võib vähendada süsinikuheidet uute hoonete ehituseks vajaminevate ehitusmaterjalide tootmisest ja transpordist hoidumise abil. Seejuures tuleks aga arvestada ka hoone kogu elutsükli ning seda, kas säilitamine eraldi igal juhul on võrreldes asendamisega kliimamõju poolest soodsam.

Kliimarisikidega kohanemine eri tüüpi piirkondades

Linnaliste alade kliimarisikid on planeeringus selgelt määratletud. Planeering adresseerib kuumasaarte, valingvihmade ja üleujutuste riske tingimustega, mida peab arvestama asustuse tihendamisel ja hoonestuse uuendamisel. Täisehituse piirmäärad, rohenõuded (sh roheindeks, vett läbilaskvate pindade kasutamine, kombineeritud sademeveelahendused) ja rohevõrgustiku sidususe põhimõtte aitavad kliimarisike vähendada. Soodsa mõju avaldumine eeldab aga, et viidatud rohenõuded, sademeveelahendused jm muutuvad ka kohalikes planeeringutes minimaalseks standardiks.

Hajaasustuse ja väiksemate keskuste kliimarisikid on oma iseloomult teistsugused. Looduslik rohevõrgustik toimib puhvrina, mis vähendab sademevee ja kuumuse koormust. Kuna elanike arv ja tihedus nendes piirkondades on väiksem, on kliimarisikide ruumiline mõju mõõdukam ning kohanemispõhimõtted lähtuvad olemasoleva keskkonna sidususest. Planeering ei sea neile piirkondadele kunstlikult linna standarditele vastavaid nõudeid, vaid arvestab ruumilist tegelikust.

Rannikualadel ja veekogude läheduses seob planeering arenduste suunamise üleujutus- ja erosiooniriskidega. Riskitsoonide vältimine ning ettevaatuspõhimõtte kasutamine loovad eeldused, et uued arendused ei suurenda varalisi ega keskkonnakahjusid.

Planeering seob elutähtsate teenuste toimimise kliimarisikidega. Elektri-, vee-, transpordi- ja sidevõrkude kliimakindluse tagamine on osa planeerimispõhimõtetest, mis aitab vähendada katkestuste mõju ja toetab kogukondade vastupanuvõimet. Sotsiaalselt haavatavates piirkondades¹¹

¹¹ Sotsiaalselt haavatavad on piirkonnad, kus elanikkond vananeb, on seotud ühe tööandjaga, on rahvusliste eripärade tõttu puudulikus informis või on valdavalt madala sissetulekuga. Sotsiaalse haavatavuse esinemiseks piisab ka loetletud teguritest ühe või paari esinemisest.

võib kliimariskide mõju avalduda kiiremini, mistõttu on oluline, et järgnevad planeeringud seaksid selliste piirkondade ruumilised lahendused prioriteediks.

Soovitused

Mõjude hindamise soovitused järgmise tasandi planeeringutele:

1. Täpsustada **loodusliku maa hõivamise vähendamise ja kompaktse asustuse põhimõtet** järgmise tasandi planeeringutes, et vähendada tõlgendusruumi olukordades, kus pehmemad sõnastused („võimalusel“, „soodustatakse“) võivad nõrgestada sidusa ühistranspordi ja aktiivsete liikumisviiside tagamise loogikat kasvupiirkondades.
2. Käsitleda **pruunalade eelistamist arendusalade valiku lähtepõhimõttena** järgmistel planeeringutasanditel, et vältida lühiajaliste otsuste kaudu looduslike alade kasutuselevõttu ning toetada kliimariskide vähenemist.
3. Sätestada üleriigilise planeeringu suunise alusel **linnalistes planeeringutes rohenõuded**, sh täisehituse piirmäärad ja läbilaskvate pindade kasutamise tingimused minimaalse nõudena, et tagada kuumuse ja sademevee riskide vähenemine asustuse tihendamisel.
4. Suunata detailsemates planeeringutes **sotsiaalselt haavatavate piirkondade** ruumiline areng lahendustele, mis **toetavad kliimaga kohanemist**, arvestades, et kliimariskid võivad nendes piirkondades avalduda kiiremini.
5. Olemasolevate hoonete jätkuvas kasutuses hoidmise suunise puhul on soovitatav täiendavalt arvestada hoone kogu elutsükli kliimamõjudega, kaaludes, kas säilitamine on võrreldes asendamisega kliimamõju poolest soodsam.
6. Täiendada **seire** raamistikku näitajatega, mis kajastavad **kliimaga seotud planeerimispõhimõtete rakendumist**, sealhulgas kompaktse asustuse rakendumist, pruunalade kasutuselevõttu ning linnaliste rohenõuete ja läbilaskvate pindade tegelikku kasutamist.

4.8 Inimese tervis, sotsiaalsed vajadused ja vara

Üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ mõju inimese tervisele, sotsiaalsetele vajadustele ja varale tuleneb peamiselt sellest, kuidas ruumilist arengut suunatakse toimepiirkondade, teenuste, liikumisvõimaluste ja elukeskkonna kvaliteedi kaudu. Üleriigiline planeering loob selgemad ruumilised raamid, mis toetavad regionaalset tasakaalu ja elukeskkonna kvaliteeti. Seejuures ruumipoliitika lähtekohad kvaliteetne ruum ja väärtuspõhisus ning mitmekesistamine ja tasakaalustatud tihendamine on otseselt suunatud ruumi, sh elukeskkonna kvaliteedi tõstmisele.

Mõju inimese tervisele

Üleriigiline planeering panustab tervisemõjude vähendamisse eelkõige sellega, et suunab asustuse arengut kompaktsemale ja mitmekülgsemale ruumikasutusele. Selline ruumiline struktuur parandab liikuvusvõimalusi, vähendab autosõltuvust ning soosib jalgsi- ja rattaliiklust, mis omakorda vähendab õhusaastet ja müra. Planeering rõhutab ka rohevõrgustiku sidususe hoidmise vajadust ja kliimariskidega arvestava linnakeskkonna kujundamist: rohealade kättesaadavust, sinivõrgustikuga põimunud sademeveelahendusi vähendades nii kuumasaarte ja üleujutuste ohtu, mis on muutumas sagedasemaks just suuremates keskustes. Vastupidava tehnilise taristu üldised põhimõtted, mille kohaselt tõstetakse taristu kliima- ja kriisikindlust, toetavad mh ka kvaliteetse joogivee kättesaadavuse arendamist konkreetsemate seotud ja jätkutegevuste käigus (nt arengud, mis

soodustavad veevarustuses mitmekesiste ja hajutatud veehaarete rajamist, veetöötluste tehnoloogiate uuendamist, reaajajas seire ja digitaliseerimise arendamist ning veehaarete ümber looduspõhiste puhveralade loomist/säilitamist).

Samas kaasnevad tiheneva linnakeskkonnaga ka võimalikud negatiivsed mõjud: kui kohaliku tasandi planeeringutes ei pöörata piisavalt tähelepanu kliimariskide maandamisele või liikuvuslahenduste mitmekesistamisele, võivad mõned tervisemõjud hoopis võimenduda. Suurlinnaregioonides võib tihendamine suurendada kesksete liiklussõlmede lokaalset liikluskoormust, müra ja õhusaastet¹², juhul kui säästlikumad liikumisviisid ei muutu prioriteetsemaks. Samuti võivad kliimariskid võimenduda, kui haljastuse ja sinivõrgustiku nõuded jäävad liiga üldiseks või linnades toimub tihendamine rohealade arvelt. **Maahõive hierarhia rakendamisel linnades (linnade tihendamisel) tuleb seega teadvustada, et ka linnalises ruumis on ökoloogiliselt väärtuslikke looduslikke alasid, mida tuleb maahõive hierarhia järgi säilitada. Linnades on ennekõike oluline olemasolevaid ehitatud alasid (nt parkimisalasid, laoplatse jms) intensiivsemalt kasutusele võtta ja pruunalasid ümber kujundada, mitte kavandada uusi kõvakattega pindu looduslike ja poollooduslike alade (parkide, haljasalade) arvelt. Planeeringu seletuskirjas on soovitatav see ühesemalt välja tuua ka just tihendatavate linnade kontekstis.**

Planeeringu visioonilahenduses nähakse ette energeetika ruumiliselt hajusamat arengut. Ühelt poolt vähendab see energeetikasektoriga seotud tervisemõjusid Ida-Virumaal, teisalt loob aga olukorra, kus taastuvenergeetika taristud võivad asukohaelistest tulenevalt (nt hea tuulepotentsiaal, põhivõrgu lähedus jm) tekitada uusi ruumilisi koondumiskohti Eesti erinevates osades ning põhjustada kumulatiivseid tervisemõjusid (nt müra, sh madalsageduslik müra ja infraheli, vibratsioon, varjutus). Heaolu mõjutavad ka maastiku visuaalne ja elukeskkonna muutus. Planeeringute tasandil vajab enam tähelepanu erinevate tuuleparkide kumulatiivsete mõjude hindamine. **Mõjuhindamine soovitab seega laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitusi tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamiseks ning arvestada ka kumulatiivsete tervisemõjudega ja visuaalsete mõjudega.**

ÜRP ja mõjude hindamise aruande kooskõlastusringil tõi Sotsiaalministeerium välja ka inimese tervist mõjutava radooniriski teema. Radoon on oluline looduslik keskkonnatervise riskitegur, mille esinemine on ruumiliselt ebaühtlane ning millega arvestamine on seetõttu asjakohane ka ruumilise planeerimise kontekstis. Kuigi ÜRP seda teemat otseselt ei reguleeri, on oluline tähele panna, et järgmise tasandi planeeringute ning uute elamute ja teiste tundlike kasutusotstarvete kavandamisel tuleb arvestada teadaolevate looduslike terviseriskidega, sealhulgas radooniriskiga.

Mõju sotsiaalsetele vajadustele ja teenuste kättesaadavusele

Planeeringu visioonilahenduse suurim positiivne panus teenuste kättesaadavuse valdkonnas on kümne tugeva toimepiirkonna mudel, mis aitab koondada kõrgema tasandi teenuseid ruumiliselt kättesaadavatesse toimepiirkonna keskustesse ja vähendab regionaalset killustatust. See loob eeldused kvaliteetsema teenusepakkumise jaoks, annab mõistlikuma tööjaotuse piirkondlike haiglate, haridusasutuste ja siseturvalisuse asutuste vahel ning aitab vältida olukorda, kus kahanemise kriteeriumidele vastavad väiksemad keskused üritavad hoida üleval jätkusuutmatut teenusvõrku. Planeeringu järgi peaks igapäevaste põhiteenusteni jõudmine olema ajaliselt mõistlik ning seda toetab ka ühistranspordi sidumine eritasemeliste keskustevõrguga. Samas võib tekkida ka olukord, kus

¹² Pikemalt on õhusaaste ja müraga seotud mõjusid käsitletud peatükis 4.5

elanikkond väheneb ja teenuskoormus nihkub tõmbekeskustesse kiiremini, kui tekivad või täienevad keskustega ühendavad transpordiühendused vm teenuse tarbimise lahendused.

Haavatavate rühmade seisukohalt on mõjud eelkõige positiivsed, kuid eeldavad samaaegseid arenguid: teenuste koondamisel toimepiirkonna keskusesse peavad samaaegselt paranema liikumisvõimalused, paindlikud lahendused ja digiteenused. Ühelt poolt toetab toimepiirkondade mudel põhiliste haavatavate gruppide nagu eakate, laste ja madalama sissetulekuga inimeste toimetulekut, kuna teenused ja töövõimalused koonduvad loogilistesse keskustesse ning reisimine igapäevaste toimingute jaoks muutuks lühemaks. Teisalt võib kahanemispiirkondades teenuste koondumine toimepiirkonna keskusesse tähendada, et osa elanikkonna jaoks pikenevad vahemaad teenusteni. Haavatavad grupid võivad olla väiksema sotsiaal-majandusliku võimekuse ja digioskustega, et kasutada uudsemaid teenus- või transpordilahendusi (nt veebipõhised teenused, paindlikud lahendused ja sõidujagamised, mida planeeringulahendus välja pakub) ning võivad eelistada enam teenuse kohapeal tarbimist ja seega ühistransporti. Kui ühistranspordilahendused ei parane koos teenuste ümberkorraldamisega võib haavatavate gruppide vaatest teenuste kättesaadavus halveneda ja haavatavus kasvada.

Planeering toetab erinevate sotsiaalsete gruppide vajadusi avaliku ruumi kavandamisel: avaliku ruumi kasutatavust universaalsidaini põhimõtete kaudu, mis on oluline erivajadustega inimeste jaoks; samuti rakendatakse 8-80 põhimõtet, mis toetab ruumilahendusi erineva vanusega kasutajate vaatest. Tähelepanu haavatavatele rühmadele on juhitud ka kliimamuutuste kontekstis, kus tuuakse välja lisameetmete vajadusi piirkondades, kus eakate koondumine on suurem (nt linnade korterelamupiirkonnad).

Linnade tihendamisel ja maahõive hierarhia rakendamisel võivad olla erisuunalised mõjud eluasemete kättesaadavusele. Ühelt poolt toetab planeering linnade tihendamisega mitmekülgse elamufondi teket, mis arvestavad erinevate vanus- ja sissetulekurühmade vajadustega. Teisalt võib maahõive hierarhia rakendamise tõttu väheneda suurlinnades (Tallinn ja Tartu) ja nende lähialal taskukohasemate eluasemete kättesaadavus, kuna maahõive hierarhia järgi tuleb vältida senist uusarenduste mudelit, kus elamupiirkonnad rajati eelkõige põllumajandusmaale või rohealadele. Suurlinnaregioonides võib seega maahõive hierarhia tõttu ruumikonkurents kasvada ja seetõttu kasvada nii maa- kui eluasemete hinnad; riiklikus vaates võivad suuremad linnad veelgi enam sotsiaal-majanduslikult eristuda, kuna uut elukohta linnas suudavad soetada kõrgema sissetulekuga grupid. Kaasnevate mõjude vähendamiseks tuleb suurlinnadel nii riigi, kui KOV-i tasandil aktiivsemalt tegeleda eluasemepoliitikaga.

Hinnatundlikumad elanike grupid (nt suuremat eluaset vajavad noored pered) võivad otsida elukohta suurlinnadest järjest kaugemal. Eluasemete ehitamine võib muutuda aktiivsemaks piirkondades, kus on enam ümberarendatavaid-ehitavatavaid või tihendatavaid piirkondi (nt asulad Tallinna või Tartu senisest aktiivsest arengutsoonist kaugemal). Ühelt poolt toetab elanike asumine Tallinnast eemale ühtlasemat rahvastikupaiknemist ja planeeringu visioonilahenduses väljatoodud kümne tugeva linna ja nende toimepiirkondade toimimist (nt kohapealset avalike ja erateenuste tarbimist). Teisalt ei pruugi kolimine kaasa tuua töötamist kohalikus toimepiirkonnas või selle keskuses: ümberasujad võivad tööalaselt jääda seotuks suurlinnade töökohtadega, millega kaasnevad pikemad pendelrände vahemaad ning suurem liikumisvajadus. Planeeringu esmasel rakendamisel võivad seega suurlinnade pendelrände areaalid ka laieneda, kuid planeeringu järkjärgulisel elluviimisel peaksid eeldatavalt tugevnema-laienema just teiste linnade toimepiirkonnad, mis on kontseptsioonis välja toodud Tallinna ja Tartu kõrval. **Mõjuhindamine teeb seega ettepaneku kaaluda planeeringu elluviimisel kümne linna pendelrände seiramist kui ühte mõõdet, mis väljendab kümne tugeva linna mudelis töökohtade pakkumise võimekust ja seeläbi majanduslikku tugevust.**

Mõju sotsiaalsele sidususele

Planeeringu visioonilahendus tugevdab sotsiaalset sidusust regionaalsel tasandil eeskätt läbi selle, et määrab täpsemalt keskuste rolli, loob selgema toimepiirkondade keskuste-tagamaade süsteemi ning aitab vähendada seni suuresti Tallinna-keskset arengut. Visioonilahenduse kümne toimepiirkonna süsteem toetab laiemat eesmärki, et inimesed saavad elada eelistatud elukeskkonnas ilma, et töökohtade või teenuste pärast peaks tingimata kolima või igapäevaselt pendelrändama pealinna.

Visioonilahenduse kümne toimepiirkonna mudelit on osades Eesti kohtades (nt väiksemates maakonnakeskustes) tajutud kui riigipoolset “mahajätmist”, st loobumist nende kohtade arengu toetamisest. Sellise meelsuse süvenemist võib pidada planeeringuprotsessi jooksul ilmnevaks negatiivseks sotsiaalseks mõjuks, mille adresseerimine on oluline. Lahenduseks on siinkohal veelgi detailsemad selgitused nii planeeringu materjalides kui ka kokkusaamistel. Rõhutada tuleks, et väljapakutud asustuse mudel on kahanemisprotsesside paratamatul jätkumisel parim võimalik lahendus ning pakub riigipoolset garantiid teenuste kättesaadavuse tagamiseks sotsiaalselt õiglase ruumi kujundamise läbi.

Sotsiaalne sidusus võib üldreeglina väheneda piirkondades, kus teenused kaugenevad, liikumisvõimalused jäävad nõrgaks või elanikkond vananeb kiiremini kui suudetakse tagada vajalikud teenused. Kahanemispriirkondades võib see tähendada kogukondliku elu kiiremat hajumist, näiteks Ida-Virumaal aga ka sellest tulenevalt kultuurilise ja keelelise lõhe säilimist või laienemist, kui sidususe toetamiseks vajalikud haridus-, liikuvus- ja lõimumisvõrgustikud ei toimi ühtselt. Rahvastiku kahanemine on planeeringu alusuuringu järgi paratamatus, mis olulises osas Eestis jätkub hoolimata erinevatest poliitilistest püüdlustest. Seega võib eeldada, et hoolimata planeeringu visioonilahenduse valitud lähenemistest, mis tugevdab kümnet toimepiirkonda, väheneb osades piirkondades nii elanike arv kui majandusaktiivsus ja realiseeruda võivad sidususele avalduvad negatiivsed mõjud. Ruumilise planeerimise vaates on nende leevendamiseks oluline pöörata tähelepanu teadlikule elukeskkonna mitmekesistamisele ja funktsionaalse avaliku ruumi olemasolule.

Paremale sidususele aitavad kaasa ka ruumipoliitika lähtekohad ja kompaktsete linnade arendamisele seotud põhimõtted, mille läbi võiks tulevikus tekkida mitmekesine ja erinevate gruppide suhtlusvõimalusi loov linnaline ruum. Selline lähenemine on eriti oluline eeslinnades, mis on suuresti arenenud monofunktsionaalselt ja kus sagedasti puuduvad sotsiaalsete gruppide omavahelist suhtlust soosivad avalikus kasutuses hooned ja alad.

Sotsiaalne sidusus on seotud ka laiapindse julgeolekuga. Lõhed ühiskonnas võivad viia äärmusgruppide tekkeni, mis muuhulgas võivad negatiivselt mõjutada riigikaitsejõu jõupingutusi. Kuigi ruumiline planeerimine üksi ei saa lõhestumist leevendada, aitab siiski regionaalselt tasakaalustatum asustumuster ning mitmekesisust (ja seeläbi sotsiaalset sidusust) soosivad põhimõtted kaasa võimalike riskide maandamisele.

Mõju inimese varale ja varalisele turvalisusele

Maa- ja kinnisvara väärtuse seisukohalt on planeeringulahendusel eeldatavalt positiivne mõju aladel, mille kasutuselevõttu planeeringulahendus soosib: näiteks pruunaladel ja olemasoleva taristuga aladel ning tihendatavatel asumatel. Antud ruumieelistused aitavad vähendada taristu ülalpidamiskulusid, toetavad vara väärtuse püsimist ja ka kasvu piirkondades, mis kuuluvad tõmbekeskuste või tugevamate väikekeskuste mõjuvälja. Ajalooliste linnasüdame väärtuse kasv ja investeringud võivad omakorda parandada kultuuriväärtuslike hoonete renoveerimisvõimalusi ning toetada nende kasutuses püsimist. Positiivne mõju varale on ka kvaliteetse ruumi aluspõhimõtete rakendamisel.

Mõju varale võib kahanemise piirkondades olla erinev. Varade väärtus võib langeda näiteks maahõive hierarhia rakendamisel, mis võib soosida kahanevates piirkondades maade loodusele tagasiandmist (st muutust eeldatavalt hinnalisemast maakasutusest vähem hinnaliseks). Samas võib kahanevates piirkondades maahõive hierarhia rakendamisel varade väärtus ka kasvada, kui seni kasutusest väljalangenud või alakasutatud hooned-alad korrastatakse. Suuremates linnades võivad ruumikonkurentsi tõttu kasvada maa- ja kinnisvarahinnad, mis suurendavad varalist ebavõrdsust. Maahõivehierarhia, tulenedes eelkõige mullaseire direktiivi rakendamise vajadusest, ei pruugi olla sotsiaalset võrdsust toetav – st selle rakendamine võib tõsta varalist ja laiemalt sotsiaal-majanduslikku ebavõrdsust. **Mõjuhindamine teeb ettepaneku planeeringu elluviimiskavale: maahõive hierarhia juriidilisel juurutamisel kaaluda, kas kahanevate piirkondade puhul kontseptsiooni rakendamisel võivad vajalikud olla leevendavad erisused.**

Kliimariskid võivad põhjustada varalist kahju nii inimestele, taristutele kui ettevõtetele. Mõju varale saab vähendada üleriigilises planeeringus käsitletud komplekssete põhimõtete rakendamise kaudu – nt vähendades erinevate meetoditega vihmavalingute või üleujutuste mõju. Samas võivad erinevad kliimakindlust tõstvad lahendused tõsta linnapiirkondades kinnisvara hinda veelgi, mis surub hinnatundlikumad elanikud otsima eluaset soodsamates piirkondades, kus väljakujunenud keskkond vajab vähem kliimakindluse investeeringuid. Kliimakindluse saavutamise eesmärgid võivad vastu töötada planeeringu visioonlahenduse kompaktsuse suunale.

Riskide reaalne vähendamine sõltub järgmise tasandi planeeringutest ja investeeringutest.

Soovitused

Mõjude hindamine teeb järgmised soovitused planeeringu täpsustamiseks või elluviimiseks:

1. Kaaluda planeeringus selgemat rõhuasetust linnade tihendamisel sellele, et **tihendamisel peab samuti järgima maahõive hierarhiat** (st vältima esmajärgus looduslike alade ja rohealade arendamist). Linnades tuleb eelistada olemasolevate ehitatud alade intensiivsemat kasutuselevõttu ja pruunaladesid ümberkujundamist kujundada. Tihendamine peab käima koos rohevõrgustiku rohetaristu ja sademeveelahenduste sidusa käsitlemisega ning elurikkuse tõstmisega.
2. Tuua planeeringu tekstis täpsemalt esile **väikekeskuste ja äärealade sidususe põhimõte**, et rõhutada teenustele ja liikumisvõimalustele tuginemise olulisust ka kahanemispiirkondades. Tegemist ei ole uue ülesandega planeeringule, vaid täpsustusega, mis vähendab riski, et äärealade teemad jäävad planeeringu üldise loogika varju.
3. Selgitustes ja planeeringu seletuskirjas rõhutada, et **väljapakutud kümne toimepiirkonna mudel on riigipoolne garantii** kahanemistrendi jätkudes sotsiaalselt õiglase ruumi kujundamisel ja teenuste tagamisel.
4. Tuua planeeringu seletuskirjas selgemalt välja **sotsiaalse sidususe parendamise vajadus** elukeskkondade mitmekesistamisel, rõhutades sotsiaalsete gruppide suhtluseks sobiva avaliku ruumi kavandamise olulisust.
5. Kaaluda kümne linna **pendelrände seiramist ühe mõõdikuna** (sh selle ulatust), kuna see väljendab kümne tugeva linna mudelis töökohtade pakkumise võimekust ja seeläbi ühte tahku keskuste majanduslikust tugevusest.
6. Planeeringu elluviimiskavas kaaluda kas **maahõive hierarhia juriidilisel juurutamisel kahanevate piirkondade** puhul kontseptsiooni rakendamisel võivad vajalikud olla leevendavad erisused.

7. Laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitusi tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamiseks ning **arvestada ka kumulatiivsete tervisemõjudega** ning visuaalsete mõjudega.

Soovitused järgmise tasandi planeeringutele:

1. Arvestada **tihendamisotsuste sidumist konkreetsete säästva liikuvuse ja kliimaga kohanemise lahendustega**, et vältida liikluskoormuse, müra ja kuumakoormuse kasvu tihedates keskustes. Tihendatavates keskustes jälgida maahõive hierarhiat.
2. Parandada **liikumisvõimaluste sidusust toimepiirkondade sees ja vahel**, et teenuste ja töökohtade koondumine ei tooks kaasa olulist ajakulu ega suurendaks sotsiaalset haavatavust. Tähelepanu vajavad nii kohaliku kui regionaalse ühistranspordi lahendused.
3. Kavandada **mitmekesine elamufond**, mis võimaldab toetada erinevate sissetulekutega ja eluetappides elanike eluasemevajadusi ning aitab hoida elukeskkonna ligipääsetavust piirkondlikes keskustes. Mitmekesised eluasemetüübid saavad toetada taskukohasuse eesmärke, isegi kui eluasemepoliitilised otsused tehakse muudes raamistikutes.
4. Kaardistada **haavatavad piirkonnad/elanikerühmad** ning siduda need riskide maandamiseks vajalike ruumiliste lahendustega, sealhulgas liikumisvõimaluste, tervishoiu- ja sotsiaalteenuste kättesaadavuse ning kriisivalmiduse seisukohast.
5. Suurendada **rannikualade ja üleujutusohuga piirkondade taristu vastupidavust**, kavandades arendusi kooskõlas kohalike looduslike tingimuste ja kliimariski prognoosidega. Üleujutusohuga siseveekogude puhul vältida tegevusi, mis vähendavad veekogude akumul eerivat mahtu (nt tehispinna loomist lammialade arvelt jm).

4.9 Kultuuripärand ja kultuuriline identiteet

Üleriigiline planeering käsitleb kultuuripärandit nii kultuuriväärtuslike objektide ja alade, kui ka laiemalt tekkinud kultuuriväärtust omava asustusstruktuuri osade mõistes (nt ajaloolised linnasüdamed). Erineva kultuuripärandi hoidmine toetab Eesti üldist ja piirkondlikku kultuurilist identiteeti.

Üleriigilise planeeringu lahendusel on kultuuripärandile laiemalt positiivne mõju: planeering toob pärandikeskse arengu selgelt välja ja rõhutab selle olulisust mitte vaid kultuuriväärtuslike objektide ja alade säilimise seisukohast, vaid ka näiteks olulise osana kvaliteetsel ja paiga mälu kandval ruumiloomel või julgeoleku tagamisel. Kultuuripärandiga arvestamine on seega käesolevas üleriigilises planeeringus käsitletud märksa põhjalikumalt ja reljeefsemalt kui varasemates üleriigilistes planeeringutest ning see loob aluse kultuuripärandiga ruumilistes otsustes oluliselt süsteemsemalt arvestamisele.

Kultuuripärandit mõjutavad nii üldised asustuse arengule seatud põhimõtted, kui ka konkreetsemalt kultuuriväärtuslike objektide osas välja toodud põhimõtted. Üldistest asustuse suunamise põhimõtetest võivad nii maahõive hierarhia rakendamisel, kui ka keskuste-linnade tihendamisel olla erinevale kultuuripärandile nii positiivsed kui ka negatiivsed mõjud. Üldiselt toetab maahõive hierarhia rakendamine ja sellega kaasnev ökoloogiliselt paremas seisus looduslike ja poollooduslike alade kasutuselevõtmise vältimine hajaasustuses paiknevat pärandit ja eelkõige arheoloogiapärandit – nii mälestistena arvele võetud objekte kui ka näiteks arheoloogiatundlike alade säilimist, kus on suurem tõenäosus leida veel kultuurikihis paiknevaid leide. Maahõivehierarhia toetaks seega leidmata pärandi

säilitamist algses asukohas (*in situ*), mis on arheoloogiapärandi säilitamisel *Arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsiooni* (Valletta konventsioon, 1992) kohaselt eelistatud lähenemine¹³.

Teisalt võib maahõive hierarhiast tulenev ruumieelistus tõsta arengusurvet kultuuriväärtuslikele objektidele, mis paiknevad hierarhiast tulenevatel eelisarendusaladel: juba väljaehitatud linnakeskkonnad, asulasüdamed ja pruunalad. Arendussurve võib olla selgelt positiivse mõjuga riikliku kaitse all olevatele ehitismälestistele ja kui suurenevas ruumikonkurentsivõetakse pärandoobjektid tõhusamalt kasutusele ja korrastatakse. Arendussurve võib aga negatiivset mõju avaldada objektidele, millel ei ole õiguslikku kaitset ning mis on väärtustatud pehmemalt näiteks omavalitsuste üldplaneeringute raames (nt soovitusel võimalusel säilitada). Arendustegevus võib seega toimuda kultuuriväärtuslike objektide arvelt ning sellega võib erinev pärand hävida ning kultuurilised kihistused vaesestuda. **Mõjuhindamine teeb ettepaneku planeeringu seletuskirjas selgemalt välja tuua, et ruumikonkurents on oluline, et eelisarendatavate alade kasutuselevõtmine (nt pruunalade kasutamine) ei toimuks kultuuripärandi arvelt, vaid eelisarendatavatel aladel on esmatähtis konkreetse pärandoobjekti või ala väärtuste (nt ajaloolised kihistused, ajastutruu hoonestus vm objektile iseloomulike joonte) säilitamine.**

Üleriigiline planeering käsitleb pärandit kohati selektiivselt – pärandikäsitus on ehitatud pärandi ja väärtuslike maastike keskne. Ühelt poolt on arusaadav, et üleriigiline planeering käsitleb riigi vaatest olulisi objekte ja alasid. Samas jääb praeguses lahenduses seos ja suunamise järjepidevus nõrgemaks objektidega, mida käsitlevad kehtivad maakonna- ja üldplaneeringud. Sellisteks objektideks on näiteks pärandkultuuriobjektid, maaehituspärand, arheoloogiatundlikud alad, looduslikud pühapaigad, militaarobjektid. Veealust pärandit eraldi käsitletud ei ole, mida võiks eelkõige mõjutada siseveekogude põhja kavandavad taristud või elemendid¹⁴. **Mõjuhindamine teeb ettepaneku, et senise planeerimispraktika järjepidevuse hoidmiseks toob seletuskiri selgitusena välja ptk-s 4.3.3.2 Pärandikeskne areng, et pärandikesksus hõlmab laiemalt ka teisi objekte ning pärandiga tuleb arvestada laiemalt ka linnalisest või kompaktsest asustusest väljaspool (nt transpordi- või energiataristu kavandamisel).**

Kuna planeeringu visioonilahenduse järgi paikneb energeetikataristu senise pigem kompaktse paigutuse asemel hajusalt üle Eesti, võib erinevate taastuenergia parkide kavandamisel tekkida pärandile kumulatiivne mõju – näiteks kumulatiivne visuaalne mõju kultuurimälestistele, kumulatiivne mõju kultuuripärandi joonobjektidele või aladele (nt ulatuslikumad looduslikud pühapaigad) jms. **Mõjuhindamine soovib seega laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitusi ja kohandava seiresüsteemi kujundamisel tuuleparkide kumulatiivse mõju jälgimiseks arvestada asjakohasel juhul ka kumulatiivsete mõjudega pärandile.**

Erinevate arendusotsuste rajamine võib kumulatiivselt avaldada mõju teatud päranditüübi säilimisele. Arheoloogiapärandile võib mõju avaldada eelkõige kumulatiivselt: üksikute ruumiotsustel ei pruugi olla olulist mõju, kuid erinevate arendustegevuste – näiteks transpordi- ja tehnilise taristu rajamise, taastuenergia arendamise, kaevandamise, maaparanduse, linnalise arengu ning kliimamuutustega kohanemise meetmed – koosmõju võib viia arheoloogiapärandi järkjärgulise kahjustumise või hävimiseni. Seetõttu on oluline arvestada kumulatiivsete mõjude hindamise vajadust edasistel planeerimistasanditel ning nende arvestamist arheoloogiapärandi säilitamisel. Analoogselt võivad

¹³ Üleriigiline planeering toetab seatud põhimõtete kaudu Valletta konventsioonis sätestatud vastavalt üleriigilise planeeringu täpsusastmele, seda eelkõige järgmisele planeerimistasemele antavate põhimõtete kaudu.

¹⁴ Üleriigiline planeering ei käsitle Eesti mereala ja merepõhjas leiduvat pärandit. Veealust pärandit võib sisemaal leida siseveekogudes (nt jõgede suudmekohtades).

kumulatiivsed mõjud avalduda teistele kultuuriväärtuslikele objektidele (nt väärtuslikud maastikud, pärandkultuuriobjektidest eelkõige joonobjektid). **Kumulatiivsete mõjude hindamine on vajalik seega edasisel planeerimistasemel pärandile laiemalt.**

Kultuurilist identiteeti mõjutab ühelt poolt kultuuriväärtuslike alade-objektide väärtustamine, teisalt ka planeeringuga seatavad põhimõtted laiemalt: asustuse arengu ja regionaalse tasakaalustamise suunamine, teenuste ja taristu arendamine. Planeeringu keskuste võrgustiku tugevdamine on kultuuriruumi seisukohalt soodne: piirkonnad, kus püsib elujõuline teenusevõrk, kogukondlik infrastruktuur ja igapäevased ruumipraktikad, säilitavad tõenäolisemalt paremini kultuurilist järjepidevust ja eripära. Samuti mõjutavad otseselt identiteedi püsimist noorte paiknemismustrid – identiteet säilib seal, kus on kättesaadavad ja vajadustele vastavad elukohad, haridusasutused, kultuuriteenused jt igapäevaselt vajalikud teenused. Kaudselt toetavad antud tegurid ka Eesti regionaalseid identiteete – nt seto, mulgi või saarte regionaalseid kultuurirume. **Kuna nimetatud kultuuriruumid asuvad sageli Eesti äärealadel ja kahanevates piirkondades, on oluline rakendada ka just kultuuriruumide elujõulisuse hoidmiseks meetmeid, mis on välja toodud ptk-s 4.8 sotsiaalsete vajaduste ja sotsiaalse sidususe vaatest.**

Transporditaristu arendused võivad mõjutada kultuurilist keskkonda ja selle kaudu identiteeti. Näiteks kui uued või rekonstrueeritavad maanteekoridorid, raudteeliinid või muud joonobjektid lõikavad läbi ajaloolise ruumistruktuuri, muutub ka ajalooliste asulate ja maastike ruumiline loogika ja ruumi tajumine (nt külade kokkukuuluvus, ajalooliste keskuskohtade ja nende tagamaade tajumine või teekoridoride ajaloolise konteksti kadumine). Samal ajal võib hästi toimiv ligipääs toetada piirkonna elanikkonda laiemalt ja tagada ka ligipääsu kultuuripärandile, aidates seega piirkonna identiteeti võimendada.

Energiataristu (sh hoogustunud taastuvenergia) kavandamisega võib kaasneda oluline visuaalne mõju, millel võib olla mõju nii elanikele kui pärandiobjektidele, kuna maastiku tajutavus muutub. Mõju võib olla ulatuslik just piirkondades, kus identiteet põhineb avatud traditsioonilistel maastikel, vähese asustusega (inimmõjuga) maastikel ja selgelt eristuvatel ajaloolistel kihistutel. Näiteks üksikute tuulikute mõju on võimalik küll leevendada eraldiseisvate planeeringute ja hindamiste kaudu, kuid regionaalsel/riiklikul tasandil on problemaatiline just tuuleparkide kumuleeruv mõju.

Linnalise arengu seisukohalt on planeeringu mõju seotud eelkõige sellega, kuidas tajutakse ja kasutatakse ajaloolisi linnaruumide kihistusi. Tihendamine, kui see lähtub ajaloolisest struktuurist, aitab pärandile leida uusi kasutusi ning tugevdab linnaruumis identiteedi järjepidevust (nt erinevate miljöölade asumite kokkukuuluvus paraneb). Kui arendus ei arvesta ajaloolist proportsiooni või katkestab olulisi ruumimustreid, nõrgeneb pärandi seotus ümbritseva elukeskkonna ja kogukonna identiteediga. Mitmekultuurilistes linnades, nt Kirde-Eestis, sõltub kultuuripärandi ja identiteedi koostoime suurel määral avaliku ruumi kvaliteedist ning kultuuripärandi nähtavusest. Hästi toimiv avalik ruum ja kogukonnakeskused loovad tingimused, mis toetavad eri kultuurirühmade ruumilist osalust ja kuuluvustunnet.

Soovitused

Mõjude hindamine teeb järgmised soovitused planeeringu täpsustamiseks või elluviimiseks:

1. Tuua planeeringus selgemalt välja, et ruumikonkuretsi tingimustes on oluline, et **eelisarendatavate alade kasutuselevõtmine** (nt pruunalade kasutamine) **ei toimuks kultuuripärandi arvelt**, vaid eelisarendatavatel aladel on esmatähtis konkreetse pärandobjekti

- või ala väärtuste (nt ajaloolised kihistused, ajastutruu hoonestus vm objektile iseloomulike joonte) säilitamine.
2. Tuua ptk-s 4.3.3.2 Pärandikeskne areng välja, et **pärandikeskus hõlmab laiemalt ka teisi objekte** (nt pärandkultuuriobjektid, maaehituspärand, arheoloogiatundlikud alad, looduslikud pühapaigad, militaarobjektid, veealune pärand) ning pärandiga tuleb arvestada laiemalt ka linnalisest või kompaktsest asustusest väljaspool (nt transpordi- või energiataristu kavandamisel). Analoogete suunise võib välja tuua ka otseselt järgmise tasandi planeeringutele antavate suuniste seas.
 3. Laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitusi tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamiseks ning **arvestada** asjakohasel juhul **ka kumulatiivsete mõjudega pärandile**.
 4. Lisada planeeringu tegevuskavasse vajadus hinnata **kumulatiivseid mõjusid** täpsemal planeerimistasemel pärandile laiemalt.
 5. Erinevate **regionaalsete kultuuriruumide hoidmist** Eesti äärealadel ja kahanevates piirkondades toetavad meetmed, mis on väljatoodud ptk-is 4.8 sotsiaalsete vajaduste ja sidususe mõju hindamisel, mistõttu ettepanek on nendega arvestada kui mitut eesmärki täitvate soovitusetega.

4.10 Maastikud

Maastikud on kujunenud looduslike ja inimtekkeliste tegurite toimel ning kannavad endas kultuurilisi kihistusi, ökoloogilisi, sotsiaalseid ja ka majanduslikke väärtusi. Maastikud on pidevas muutumises, mistõttu mõjutavad planeeringulised otsused seda, millised maastikud ja kuidas säilivad. Mõjude hindamises käsitletakse maastikke kahest aspektist – maastikku selle laias mõistes ning kitsamalt üleriigilises planeeringus käsitletud väärtuslike maastikena.

Maastik laias mõistes

Üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ planeerimispehiohmoetted mõjutavad seda, millisel kujul maastik laiemas mõttes säilib. Üleriigiline planeering suunab asustust üldiste pehiohmoetete (sh ruumipoliitika lähtekohtade) kaudu, millel on mõju maastikele laiemalt: nt asulate kompaktse arengu eelistamine hajusa arengu asemel, maahõive hierarhia, pruunalade kasutamine, rohevõrgustiku sidususe toetamine ja rannikualade arengu suunamine.

Planeeringu visioonilahendus suunab arendustegevust eelkõige juba väljakujunenud keskustesse, olemasolevate taristikoridoride äärde (nt raudteede äärde) ja pruunaladele. See vähendab üldiselt arengusurvet väljakujunenud traditsioonilisel kultuurimaastikul avamaastikele ja loodusmaastikele ning toetab seega nende säilimist. Asulate tihendamine on seotud maahõive hierarhiaga, mis samuti suunab esmalt kasutama juba inimkasutuses olnud alasid, selle võimaluse puudumisel vähemväärtuslikke alasid. Pehiohmoetete koosmõjul tehtavad ruumilised otsused on seega ka erinevate maastikuväärtuste seisukohalt enam läbimõeldud. Rannikualadel on eelkõige oluline hoida tasakaalus loodusalade ja asustusalade areng ning suunata taristut (sh sadamate arendamine, energiataristu ühendused) juba olemasolevate asulate juurde. Planeeringu mõju rohevõrgustikule on täpsemalt käsitletud ptk-is 4.1.

Planeeringu pehiohmoetetele on seega laiem positiivne mõju maastikele nii otseselt kui kaudselt: otseselt maastiku teatud komponentide (nt rohevõrgustik) täpsema käsitlemise läbi, kaudselt läbi asustuse kompaktse suunamise ja maahõive hierarhia rakendamise, mille esmane (või ühene) eesmärk ei ole maastikukaitse, kuid mis avaldavad maastike säilimisele laiemalt positiivset mõju.

Eelkõige just maahõive hierarhia sissetoomine toetab looduslike maastikuväärtuste suuremat teadvustamist ja arvestamist erineva maakasutuse asukohavalikutes. Kuna maahõive hierarhia rakendamine võib suurendada ruumikonkurentsi juba kasutuses olevatele või kasutuses olnud aladele, võib sellega kaasneda ka suurem surve kultuuri- ja ajaloolise väärtusega aladele (eelkõige aladele, mis ei ole kaitstavad õigusaktidega – nt mälestised või muinsuskaitsealad, kohalikud kaitsealad). Näiteks on pärandkultuuriobjektidena väärtustatud endisi karjääre. Pruunalade kontseptsiooni väljatöötamisel¹⁵ võivad endised karjäärid kvalifitseeruda pruunaladeks ning seega eelisarendatavateks aladeks. **Järgmise taseme planeeringud peavad seega adresseerima pruunalade ja ajaloolis-kultuuriliste väärtuste kattumisel kooskasutust (nt kas, mida ja millistel tingimustel on võimalik kultuuriväärtuslikel objektidel-aladel arendada).**

Väärtuslikud maastikud

Üleriigiline planeering, sarnaselt varasematele üleriigilistele planeeringutele, käsitleb väärtuslikke maastikke. Väärtuslikud maastikud on määratud eelkõige ajaloolis-kultuurilise väärtuse põhjal, kuid kannavad ka loodus-, puhke- ja esteetilisi väärtusi. Maastikud on olulised nii paikkondliku kui Eesti laiemal identiteedi säilitamiseks.

Väärtuslike maastike säilimist mõjutavad nii üldised planeeringulised põhimõtted, kui väärtuslikele maastikele konkreetsemalt seatud põhimõtted. Planeeringu põhimõtted – eelkõige pruunalade eelistamine ja väärtuslike alade vältimine – toetavad nende püsimist. **Samas on väärtuslike maastike kontekstis oluline jõuda järgnevates planeeringutes kooskasutuse reegliteni (tingimusteni), mis panevad täpsemalt paika, millised ja mis tingimustel arendused on väärtuslikel maastikel paiknevatel pruunaladel lubatud.**

Väärtuslike maastike puhul on oluline nende vaadeldavus – nii maastikuvaated laiemalt kui ka vaated konkreetsetele objektidele või suundadesse. Maastike ajaloolis-kultuurilise ja loodusliku konteksti seisukohalt on positiivne mõju planeeringu põhimõttel, et väärtuslikele maastikele domineerivaid objekte ei kavandata (v.a tööstusmaastikel). Mõjuhindamine juhib tähelepanu, et planeeringu koostamise käigus läbiviidud väärtuslike maastike uuring ei ole antud (tööstusmaastike) erandit välja toonud – tööstusmaastikel on võimalik kavandada kokkusobivat tööstust või ka energeetikat, kuid eeldades seda mahus, mis maastikuväärtuste üle ei domineeri. **Mõjuhindamine teeb ettepaneku täiendavalt kaaluda, kas väärtuslike maastikena määratud tööstusmaastikel on domineerivate ehitiste kavandamine lubatud.**

Mõjuhindamise seisukohalt ei ole väärtuslike maastike põhimõtete põhjal (ptk 4.7.2. põhimõte 2 ja 3) siiski üheselt selge, kas domineerivad objektid on väärtuslikel maastikel teatud puhkudel siiski kaalutavad. Põhimõte nr 3 toob välja, et „erinevate maakasutusviisidele kooskasutusvõimaluste leidmisel tuleb läbi viia maastikukeskne analüüs, mis näitab, kas on võimalik väärtuslikele maastikele kavandada ka teisi kaalukaid avalikes huvides vajalikke kasutusviise (nt taastuvenergeetika).“ **Mõjude hindamine teeb ettepaneku täpsustada, et põhimõte peab silmas nn mitte-domineerivaid ehitisi, mis on avalikust huvist lähtuvalt vajalikud.** Näiteks mitte-domineerivat (väiksemahulist) energiataristut võib kaaluda juhul, kui maastikuanalüüs näitab, et mõju on maastikule kui tervikule väike, olulised maastikuväärtused ja maastiku terviklikkus säilivad ning puuduvad alternatiivsed asukohad väljaspool väärtuslikku maastikku.

Mõjuhindamine toob samas ka välja, et kõikide domineerivate ehitiste vältimine kõikidel väärtuslikel maastikel (väljaarvatud tööstusmaastikel), ei pruugi olla teostatav lahendus. Teatud riiklikult oluliste

¹⁵ Pruunalade kontseptsiooni loomine toimub mõjuhindamise aruande koostamise ajal eraldiseisva projektina.

domineerivate objektide kavandamisel võib olla keeruline kavandada neid väljaspoole väärtuslikke maastikke. Sellisteks objektideks on näiteks joonobjektidena suured taristuobjektid, mis läbivad mitmeid omavalitsusi. Samuti võib olla keeruline paigutada väljaspoole väärtuslikke maastikke tööstusettevõtteid, millel on väga spetsiifilised asukoha- või töötamise tingimused, või ka riigikaitsetaristut. Eesti planeerimispraktika näidete järgi on võimalik väärtuslikele maastikele mitte kavandada näiteks tuuleparke, kuna nii sobivaid alasid kui ka tuulikupositsioone on võimalik paigutada või nihutada väärtuslikest maastikest väljapoole. **Mõjude hindamine teeb seega ettepaneku kaaluda, kas planeeringulahenduses on vajalik täpsustada, milliseid riiklikult olulisi domineerivaid objekte ja milliste kriteeriumite alusel on siiski võimalik väärtuslikele maastikele vältimatul vajadusel kavandada.**

Näiteks riiklikult oluliste objektide planeerimise puhul tuleb esmalt välja tuua, et puudub võimalus paigutada neid objekte väärtuslikust maastikust väljapoole (nt puudub maa-ala, mis tagaks alternatiivses asukohas objekti toimimise, väljaspoole väärtuslikke maastikke paigutamine tähendaks olulisi mõjusid teistele väärtustele). Asukohavaliku protsessis tuleb seejärel arvestada väärtuslike maastikega kui olulisema teguriga, kui seda senistes asukohavalikuprotsessides (nt esmalt välistava tegurina) tehtud on. Asukohavalikul tuleb võimalikult palju arvestada senise taristu asukohaga (nt energiataristu kavandamisel tuleb esmalt kaaluda olemasolevate koridoride kasutamist, kuna iga uus koridor killustab väärtuslikku maastikku). Juhul, kui alternatiivid puuduvad, aitab maastikukeskne analüüs leida riiklikult olulisele objektile asukohta, millele on kumulatiivselt vähim mõju nii väärtuslikule maastikule terviklikult kui selle eraldiseisvatele väärtustele, ning välja töötada leevendusmeetmed.

Seejuures tuleb arvestada ka üksikute taastuenergia arendusprojektide võimaliku kumuleeruva mõjuga (vt detailsem teemaküsitlus ptk 4.1 punkti „**Taastuenergia arendusalad**“ all ja joonis 6).

Väärtuslikke maastikke on määratud ka linnalise keskkonna alale (nt linnad, alevikud). Kuna linnalises keskkonnas on sageli ka vähemväärtuslikke alasid (nt tööstusalad, tühermaad, tavapärase elamupiirkonnad), on otstarbekas käsitleda väärtusliku maastikku linnakeskkonnas väiksemate väärtuslike alade kaupa: nt miljööväärtuslikud hoonestusalad, pargid vms. **Mõjude hindamine soovib sõnastada planeeringu põhimõtte selliselt, et järgmise tasandi planeeringute ülesandeks on määrata väärtusliku maastiku piires vajadusel täpsemad väärtuslikud alad ning nendele lähtuvad tingimused.**

Üleriigiline planeering käsitleb ka rahvusmaastike temaatikat. Rahvusmaastikud on Eesti kõige kõrgema väärtusega maastikud, mis kannavad kõige paremini edasi Eesti kultuurilugu ja identiteeti. Seni ei ole riiklikul tasandil tunnustatud rahvusmaastike määramiseni jõutud, kuigi nende määramise vajadust on välja toonud nii Üleriigiline planeering 2030+ kui ka läbiviidud väärtuslike maastike uuring. Mõjuhindamise seisukohalt on positiivne, et rahvusmaastike temaatika on planeeringus esile tõstetud, samas ei anna planeering määramise osas täpsemaid suuniseid. **Mõjuhindamine teeb ettepaneku tuua rahvusmaastike määramise protsess välja planeeringu elluviimiskavas.**

Läbiviidud väärtuslike maastike uuring tegi ka ettepaneku laiendada väärtuslike maastike käsitlust kõikidele ajalooperioodidele. Kui senine käsitlus hõlmas üldjoontes kuni ca 1950. aastani kujunenud maastikke, siis uuringu ettepanek oli väärtustada ka perioodi 1950. aastatest tänapäevani – kaasates enam nii Nõukogude perioodi maastikke (sh tööstus- ja põllumajandusmaastikud, asulad) kui taasiseseisvumisajal kujunenud maastikke. **Antud kontseptuaalne muutus üleriigilises planeeringus ei kajastu, ettepanek on planeeringut täiendada.**

Soovitused

Mõjude hindamine teeb järgmised ettepanekud planeeringu täpsustamiseks või elluviimiseks:

1. Täiendavalt kaaluda, kas väärtuslike maastikena määratud **tööstusmaastikel** on domineerivate ehitiste kavandamine lubatud.
2. Kaaluda, kas planeeringulahenduses on vajalik täpsustada, milliseid **riiklikult olulisi domineerivaid objekte** ja milliste kriteeriumite alusel on siiski võimalik väärtuslikele maastikele vältimatul vajadusel kavandada (st sõnastada ptk 4.7.2 tingimuses 2 erandid täpsemalt).
3. Täpsustada, et väärtuslike maastike ptk 4.7.2 põhimõtte nr 3 peab silmas nn mitte-domineerivaid ehitisi, mis on kaalukast avalikust huvist lähtuvalt vajalikud. Vastasel juhul tekib vastuolu põhimõttega nr 2, mis domineerivaid ehitisi ei luba.
4. Sõnastada planeeringus selgemalt põhimõtte, et järgmise tasandi planeeringute ülesandeks on määrata väärtusliku maastiku piires vajadusel **täpsemad väärtuslikud alad** ning nendele lähtuvad tingimused (nt miljööalad, vaatekoridorid jms).
5. Toetada **rahvusmaastike** määramist riigi tasandil. Tuua elluviimiskavas välja rahvusmaastike määramise edasine käik, tagamaks läbipaistev ja võrreldav käsitlus kogu riigis. Tugevdada riigi rolli väärtuslike maastike hoidmisel. Riik saab toetada väärtuslike maastike säilimist juhendite, alusandmete-inventuuride, seire ja koolituste kaudu, et KOV-idel oleks tugevam kompetents väärtuslike maastike käsitlemisel.
6. Täiendada planeeringu seletuskirja selle osas, et tuginedes väärtuslike maastike uuringule on väärtuslike maastike käsitlust kontseptuaalselt laiendatud – kui varem hõlmasid väärtuslike maastikke kuni ajaperioodini ca 1950. aastad, siis edaspidi **käsitletakse ka perioodi 1950. aastatest tänapäevani** (st enam ka militaar- ja tööstuspärandit).
7. Laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitusi tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamiseks ning **arvestada** asjakohasel juhul **ka kumulatiivsete mõjudega väärtuslikele maastikele**.

Mõjude hindamine teeb järgmised ettepanekud järgmise tasandi planeeringutele:

1. Tagada väärtuslike maastike **ühtlane ja ajakohane käsitlus kõigis Eesti piirkondades**. Uuendada väärtuslike maastike inventuure maakondade kaupa, kasutades ühtlustatud metoodikat ja terminoloogiat. Uuendada väärtuslike maastike registreid, nende puudumisel registrid luua.
2. **Käsitleda** kultuurikihistusi **kogu ajaskaalas**: arvestada ajaloolise kihistuse kõrval ka 1950. aastatest tänapäevani tekkinud maastikke, sh tööstus- ja militaarpärandit. Väärtuslike maastike seisukohalt võib see tähendada, et väärtuslikel maastikel väärtustatakse täiendavaid objekte või määratakse täiendavad väärtuslikud maastikud.
3. Luua või **ajakohastada** riigi tasandil **andmestik** väärtuslike maastike kohta. Luua riiklik kaardirakendus, mis koondab teabe maastike alade, väärtusklasside, tüüpide, erinevate väärtuste, ilusate vaadete-teelõikude ja säilitamist toetavate tingimuste kohta.
4. Rakendada järgmise tasandi planeeringutes väärtuslike maastike kaitsel **maastikukesksemaid tingimusi**: arvestada tingimuste seadmisel iga eraldiseisva maastiku väärtusi, iseloomu ja piirkondlikku arengusurvet tingimuste seadmisel (nt erinevad tingimused kasvavates või kahanevates piirkondades). Erinevat tüüpi maastikud (nt avamaastikud, põllumajandusmaastikud, tööstusmaastikud) vajavad sisult erinevaid kaalutlusi ja tingimusi.
5. Ühtlustada **rannikumaastike ja mereala** käsitlust. Toetada lähenemist, mis käsitleb rannikut ja mereala ühise maastikuna, sh arvestades merealal paiknevate erinevate väärtuste, oluliste vaadete ja veealuse pärandi arvesse võtmist.

6. Rakendada **maastikukeskset** lähenemist asukohavalikul. Asukohaotsuseid tuleb põhjendada nii maastiku ruumilise terviklikkuse kui ka erinevate väärtuste seisukohast, arvestades ka kumulatiivsete mõjudega.
7. Eelistada uute taristuühenduste puhul **olemasolevate taristukoridoride** kasutamist. Uute koridoride loomisel tuleb vältida väärtuslike maastike killustumist ning toetada lahendusi, mis säilitava maksimaalselt väärtusliku maastiku väärtusi.
8. Määrata väärtuslikel maastikel paiknevatel **pruunaladel kooskasutuse** reeglid (tingimused), mis panevad täpsemalt paika kas, millised ja mis tingimustel arendused on väärtuslikel maastikel paiknevatel pruunaladel lubatud.
9. Järgmise taseme planeeringutes määrata **pruunalade ja ajaloolis-kultuuriliste väärtuste kattumisel** kooskasutuse tingimused nn **tavamaastikel**, kus ei kehti täiendavad väärtuslike maastike tingimused (nt kas, mida ja millistel tingimustel on võimalik kultuuriväärtuslikel objektidel arendada).

4.11 Majanduskeskkonna elujõulisus ja regionaalne tasakaalustatus

Ettevõtlus ja tööhõive

Planeeringu elluviimisega kaasnevad mõjud majanduskeskkonnale tulenevad eelkõige sellest, kuidas kujundatakse asustuse arengukontseptsioon ja millised on ettevõtlust suunavad planeerimispõhimõtted. Kuigi planeering ei määra otseselt ettevõtlusalasid ega konkreetseid investeerimissuundi, loob ta ruumilise raamistiku, millele hakkab põhinema töökohtade ja teenuste paiknemise loogika.

Planeering tugineb mitmekeskuselisele ja kompaktsemale asustuse koondumisele B+C stsenaariumite kombinatsioonile, mis ühendab tugevamate regioonikeskuste rolli ja väiksemate keskuste kandevõime. Sellise ruumilise visiooni eesmärk on kujundada ruumiline jaotus, mis toetab tööjõu ja teenuste paremat kättesaadavust ning võimaldab piirkondlikel keskustel toimida oma tegeliku mastaabi ja majandusliku rolli ulatuses. Toimepiirkondade põhimõte aitab eristada keskusi, kus on eeldusi kõrgema taseme teenuste ja innovatsioonivõimekuse koondumiseks ning keskusi, mille peamine roll on tagada kohalike teenuste ja kohapõhisema majanduse püsimine.

Planeeringu lahendus aitab tasakaalustada senist pealinnastumise trendi, kus töökohtade ja elanikkonna koondumine Tallinna piirkonda on kiiresti kasvanud. Pealinnakeskse arengu jätkumise korral koonduks prognooside järgi ligi pool Eesti tööhõivest Tallinna piirkonda. Samal ajal maakonna- ja väikelinnades väheneks tööealise elanikkonna ja töökohtade maht selliselt, et teenuste püsimine ja elukeskkonna kvaliteedi hoidmine muutuks mitmel pool järjest keerukamaks. Selline areng süvendaks regionaalset ebavõrdsust ja nõrgestaks majanduskeskkonna toimimist, sest tööealise elanikkonna ja ettevõtluse kahanemine vähendab omakorda teenusvõrgustike püsimist ning muudab taristu ülalpidamise kulukamaks. Visioonilahenduses valitud mudelis toimivad lisaks rahvusvahelistele ja regionaalsetele keskustele ka piirkondlikud keskused tootlike teenuste ja teadmismahukate tegevuste kasvukeskustena, kus ülikoolide ja rakenduslike kolledžite olemasolu loob eeldused innovatsioonivõimekuse tugevdamiseks. Selliste keskuste ümber kujunenud tööjõupiirkonnad saavutavad kriitilise massi, mis võimaldab mitmekesisemaid eneseteostusvõimalusi ja tugevdab piirkondlikku konkurentsivõimet. Visioonilahenduse kümne toimepiirkonna keskused omavad piisavat võimekust toimimiseks regionaalse majanduse veduritena. Väikelinnad ja maakonnakeskused

toimivad aga kohaliku tööturu ja teenusvõrgu sõlmpunktidenä, kus säilib majanduse mitmekesisus – töötlev tööstus, kohalike ressursside väärimamine ja igapäevased teenused. Selline rollijaotus vähendab ruumilise arengu haavatavust ning toetab tööjõu ja teenuste paremat jaotumist, mis on oluline piirkondliku majandusliku toimivuse seisukohalt.

Asustuse ruumivisioon selgitab keskuste rolli ja toetab toimepiirkondade loogikat, mis omakorda võimaldab suunata tõhusamalt avalikke ja regionaalseid arengutegevusi. Selge rollijaotus, millistes keskustes on eeldusi kõrgema taseme teenustele ja millistes kohapõhisele majandusele, aitab kujundada sidusamat tööjõu- ja teenusruumi ning suunab kooskõllalisemalt valdkondlikke arengutegevusi. See on oluline olukorras, kus rahvastiku vähenemine ja tööealise elanikkonna ruumiline jaotus süvendavad piirkondlikke erinevusi. Lahendus võimaldab suunata regionaal- ja teenuspoliitika sekkumisi lähtuvalt piirkondade tegelikust võimekusest.

Planeerimispehimõtted ettevõtluse arenguks võimaldavad majanduskeskkonda arendada senisest kestlikumalt. Suund ettevõtluse mitmekesistamisele annab paindlikkust, keskendumine pruunaladele võimaldab vähendada maahõivet, olemasoleva taristu väärtustamine tõstab jätkusuutlikkust.

ENMAK 2035 eesmärkidest lähtudes on uute taastuvelektri tootmis- ja salvestusvõimsuste, piisava juhitava tootmisvõimsuse ning neid teenindava võrgu arendamisel oluline positiivne strateegiline mõju. Mitmekesine ja ruumiliselt hajutatud energiasüsteem aitab katta kasvavat elektritarbimist, parandab energiajulgeolekut ja varustuskindlust ning võib tootmise, salvestuse ja võrgu tasakaalustatud arendamisel vähendada elektrihinna volatiilsust ja ohjata süsteemikuluseid. Puhta ja konkurentsivõimelise hinnaga elektri kättesaadavus toetab ettevõtluse konkurentsivõimet ja kliimaeesmärkide saavutamist ning võib piirkondades luua uusi ettevõtlus- ja töövõimalusi.

Teenuste ja taristu toimivus ning regionaalne vastupanuvõime

Planeeringu lahendus aitab hoida teenus- ja taristuvõrgustike toimimist kuluefektiivsemana. Teenuste püsimiseks on oluline piisava suurusega kliendibaas. Selle vähenemisel suureneb surve koondada haridus-, tervishoiu- ja sotsiaalteenuseid vähestesse keskustesse, mis omakorda halvendab nende kättesaadavust. Kui tugevamate piirkondlike keskustega paralleelselt säilib ka väikelinnade ja maakonnakeskuste roll, jaotub teenus- ja maksubaas ruumis ühtlasemalt ning tööjõu- ja teenuspiirkonnad kujunevad nende tegelikust kandevõimest lähtuvalt. Nii väheneb ka oht, et taristu – teedevõrk, tehnovõrgud või vee- ja kanalisatsioonisüsteemid – jäävad väikese koormusega aladel ebamõistlikult kulukaks ning nõuavad elaniku kohta järjest suuremaid püsiluluseid.

Lahendus jaotab tööjõu ja teenused mitme tugeva keskuse ja nende tagamaade vahel, vähendades survet ühele tõmbekeskusele ning toetades ruumiliselt tasakaalustatumat arengut. Tugevamad piirkondlikud keskused pakuvad eeldusi tootlike teenuste, teadusmahukate tegevuste ja innovatsiooni arenguks, mis vajavad suuremat tööturgu ja head ühenduvust. Seega keskendub kümnel toimepiirkonnal põhinev lahendus teemadele, mida väikelinnades (sh väiksemates maakonnakeskustes) ei ole või on minimaalses määras (kompetentsikeskused, rakenduslik kõrgharidus või selle potentsiaal tugevates kutsekoolides, professionaalne kultuurielu). Samal ajal aitab väikelinnade ja väiksemate maakonnakeskuste püsimine hoida kohaliku majanduse kandevõimet, toetades nii töötleva tööstuse, kohalike väärtusahelate kui ka igapäevaste teenuste püsimist. Selline ruumiline rollijaotus aitab vältida olukorda, kus asustuse kiire ümberkorraldumine toob kaasa kulukaid ümberpaiknemisi, teenusvõrkude nõrgenemist või taristu ulatuslikku ümberkujundamise vajadust.

Planeeringu ruumiline lahendus tugevdab majanduskeskkonna vastupanuvõimet demograafiliste ja sotsiaal-majanduslike muutuste suhtes, sest majanduslik aktiivsus ja teenused ei sõltu üksikutest keskustest. Tööjõu ja majandusaktiivsuse liigne koondumine ühte piirkonda süvendaks regionaalset ebavõrdsust, suurendaks taristu ülekoormust ning nõrgestaks väiksemate piirkondade elujõudu. Selline jaotus loob eeldused, et erinevad majandusharud toimivad üksteist täiendavalt: suuremates keskustes saavad areneda kõrgema tootlikkusega teenused ja teadmusmahukad tegevused, samal ajal kui väikelinnades ja maalistes piirkondades säilib kohapõhine tootmine ning igapäevaste teenuste võrgustik. See hoiab majanduskeskkonda mitmekesisena ja vähendab sõltuvust üksikutest majanduse sõlmpunktidest.

Piiriäärsetes piirkondades, sealhulgas Valga–Valka piirkonnas, mõjutab majanduskeskkonda Eestisese ruumilise mustriga kõrval ka piiriülene tööturg ja teenuste kättesaadavus. Sellistes piirkondades sõltub mõju eriti ühenduvusest ja tööjõu liikuvusest.

Visioonilahenduse elluviimisel võib vaikselt eeldada, et kümne toimepiirkonna keskused ei vaja olulist regionaalpoliitilist tuge avaliku ruumi kujundamisel ja teenuste kättesaadavuse tagamisel. See omakorda võib tähendada, et väikelinnadele ja ka maapiirkondadele jääb rohkem regionaalpoliitilisi vahendeid.

Asustuse ruumivisioon ei loo majanduskeskkonnas muutust iseenesest, sest selle sisuline mõju sõltub sellest, kas piirkondlikku arendusvõimekust ja eneseteostusvõimalusi toetavad ka vastavad regionaalpoliitilised sekkumised. Ka planeeringu ruumilise lahenduse mõjude realiseerumine sõltub asjaolust, kas tööjõu liikuvust, ühenduvust ja innovatsioonivõimekust toetavad ka vastavad valdkondlikud strateegiad. Mitmetes piirkondades võib ruumivisiooni elluviimisest hoolimata jätkuda rahvastiku vähenemine ja tööjõu struktuurne muutumine viisil, mis piirab ettevõtete arenguvõimalusi. Eriti hõreda asustusega aladel ei pruugi toimepiirkondade koondumisest saadav kasu täiel määral avalduda. Seetõttu kujunevad majanduskeskkonna tegelikud arengusuunad ruumilise planeerimise ja regionaal-, haridus-, töö- ja innovatsioonipoliitika koostoimes, s.t kõige kaalukama mõjuga on aga eeldatavalt laiemad globaalpoliitilised trendid.

2026. a alguses muudeti planeeringulahendus eelnõuna üldisemaks. Eelnõu seab samale tasandile kõik maakonnalinnad (st piirkondlikud väikelinnad ja piirkondlikud linnad on ühtlustatud) ja käsitleb Tartut regionaalse linnana koos Pärnu ja Ida-Virumaa linnastuga (hoolimata asjaolust, et Tartu täidab kuue Eesti maakonna jaoks kõrgema tasandi keskuse rolli ja mitmeid teadmispõhise majandusarengu jaoks olulisi üleriigilisi funktsioone). Selline lähenemine ei arvesta Eesti asustussüsteemis välja kujunenud tegelikke võimekusi, ähmastab strateegilisi valikuid ja muudab keeruliseks tõhusa pealinnastumise trendi pidurdava asustuspoliitika väljatöötamise.

Kuna valikuid ei ole tehtud, kuid ressursid on aina enam piiratud, võivad kannatada ka elujõulisemad maakonnakeskused ja sealsed kõrgetaseme teenused (nt teatrid Viljandis või Rakveres). Majandusarengu regionaalset potentsiaali võimestava poliitika suunamine võrdselt kõigile maakonnakeskustele ei ole tõhus ning ei saa anda osade keskuste tagasihoidlikust võimekusest tulenevalt soovitud tulemusi tööalaste ja muude eneseteostusvõimaluste suurema võrdsuse tagamisel. Väiksemate maakonnakeskuste tööturgude mitmekesisuse ja atraktiivsuse suurendamisele seab tugevad piirid kohalike tööturgude väga piiratud mastaap. Mida väiksem on tööturg, seda ebatõenäolisem on aga tööturu siseselt kokku viia töötaja spetsiifilised oskused ning tööturul pakutavad võimalused. Tulemuseks on kõrgema hariduse ja suurema ambitsiooniga inimeste selektiivne väljaränne. Sellised keskused vajavad asula arengu toetamiseks meetmete kombinatsiooni, mis toetab igapäevaseid liikumisvõimalusi suuremasse keskkonda, kohaliku elukeskkonna arendamist ning asulate tööturgude potentsiaali arvestavat töökohtade poliitikat (keskmiste oskustega töökohad,

avaliku-sektori töökohad, kaugtöö). Suurematest linnadest (st Tallinnast ja Tartust) kaugemate ja suuremate toimepiirkondadega maakonnakeskuste vajadused, olulisus oma toimepiirkonna väikelinnadele ja ka potentsiaal on väiksemate maakonnalinnade omaga võrreldes oluliselt erinev. Sama kehtib ka Tartu linna kui majandusarengu keskuse kohta.

Varasem, planeeringu asustuse alusuuringul põhinev 10 vedurlinna kontseptsioon arvestas enam asustussüsteemi siseseid asulate vahelisi seoseid ja võimekust ning koos sellega ka asustuse arengumudeli elluviimise jõukohasust riigile ja ühiskonnale.

Planeeringu elluviimisel peab fookuse seadma regionaalsele majandusele ja töökohtade loomisele – teguritele, mis asustust kõige enam mõjutavad. Oluline on tähelepanu pöörata ka planeeringu protsessi käigus omavalitsuste ja huvigruppide poolt väljatoodud riskidele.

Soovitused

1. Kaaluda täiendavalt, kas 2026. aasta alguses tehtud muudatused planeeringulahenduses, sealhulgas loobumine 10 vedurlinna kontseptsioonist, on põhjendatud.
2. Kümnel toimepiirkonnal põhineva asustuse arengumudeli elluviimisega kaasnevate ebasoodsate mõjude vältimiseks **väikelinnade ja maapiirkondade** elanikele peab esmatähelepanu pöörama nende piirkondade **elanike liikumisvajaduste** rahuldamisele. Planeeringu lahenduses tuleks selgemalt välja tuua transpordivõrgustike ja liikuvuskorralduse sellesuunaline suunitlus.
3. Planeeringu rakendamisel tuleks **ruumivisioon siduda valdkondlike arengutegevustega**, mis aitavad piirkondlikku arendusvõimekust tõsta, vastasel juhul ei pruugi planeeringu ruumiline lahendus ja sellega kaasnevad positiivsed mõjud realiseeruda.
4. Täpsemate riigi tasandi planeeringute koostamisel on vajalik hinnata, kas **ruumilised otsused on kooskõlas piirkonna tegeliku rahvastikusuunaga**, et vältida lahendusi, mis eeldavad kasvutrendi kahanemise tingimustes.
5. Uute elamu- ja ettevõtlusalade kavandamisel on vajalik hinnata, kas **asukohad tugevdavad või nõrgestavad piirkonna tööturu toimivust**, et vältida lahendusi, mis hajutavad tööjõu kättesaadavust või pikendavad igapäevaseid liikumisi.
6. Ruumiliste otsuste tegemisel tuleks vältida arendusmustreid, mis **nõrgendavad väikelinnade rolli kohaliku teenusruumi sõlmpunktidenä**, sest see võib suurendada teenuste koondumise ja taristukulude kasvu.
7. Planeeringu rakendamisel on oluline tagada, et **ruumivisiooni põhimõtteid kasutatakse järjepidevalt** järgmistes planeeringutes ka kõrgema tasandi ruumilistes otsustes, et vältida vastuolulisi otsuseid, mis takistaksid tööjõu ja teenuste ruumilise jaotuse stabiliseerumist.

5 Soovitused

Kuna planeeringulahenduse väljatöötamine ja mõjude hindamine viidi läbi ühise sisuliselt integreeritud protsessina ja mõjude hindajad olid läbivalt planeeringu lahenduse koostamisse kaasatud, **välditi eeldatavalt olulisi ebasoodsaid keskkonnamõjusid juba planeeringulahenduse koostamise käigus (st enamik mõjude hindamise antud soovitusi sisalduvad juba lahenduses).**

Käesoleva aruande koostamise hetkel hinnatud planeeringu lahenduse versioonis ei tuvastanud mõjude hindamine olulisi konflikte või puudujääke, millega tõendatult kaasneks oluline ebasoodne keskkonnamõju või oluline negatiivne mõju sotsiaalmajanduslikule keskkonnale.

Samas tõi mõjude hindamine välja, et kuigi üleriigiline planeering sisaldab arvukalt planeerimispõhimõtteid, mis suunavad riigi arengut soodsas suunas, jäävad reaalne areng ja konkreetset mõjud tegelikkuses sõltuma pigem sellest, kui sihipäraselt suudetakse neid põhimõtteid ka praktikas järgida ning kui tõhusalt õnnestub neid järgmistel planeerimistasanditel ja edasistes tegevustes ellu viia. Arvestades planeeringu üldistusastet, on oluline, et ruumilise visiooni elluviimise edasised (strateegilised) dokumendid sisaldaksid oluliselt konkreetsemalt eesmärgi ning konkreetseid teid/tegevusplaanide nende eesmärkide saavutamiseks. Seetõttu on mõjude hindamise tulemusena esitatud soovitusi ka järgnevatele planeerimisetappidele. Kuigi tegemist võib olla ettepanekutega järgmistele planeerimisetappidele, soovib mõjude hindamine siiski ka nende puhul täiendavalt kaaluda, kas neid suuniseid on võimalik ka üleriigilises planeeringus enam välja tuua (et tagada nendega tegelemine järgmistel tasanditel).

Mõjude hindamise tulemusena antud soovitusel nii planeeringu lahendusele (käesoleva aruande koostamise hetke seisuga) kui ka planeeringu elluviimise järgistele etappidele, on esitatud iga sisupeatüki (ptk 3.2 ja ptk 4 alapeatükid) lõpus, seega soovitusel kontekst on enam avatud sisupeatükkide tekstis. Alljärgnevalt on esitatud kõik mõjude hindamise soovitusel koondatult. Planeeringu lahendusele antavad soovitusel on järjekorras eespool.

Ettepanekud valitud stsenaariumite kombinatsiooni (B+C) positiivsete mõjude võimendamiseks

1. Rõhutada planeeringu seletuskirjas/elluviimise kavas, et edasine tasakaalustatud, pealinnastumise pidurdamisele keskenduv ruumiline areng peab keskenduma teguritele, mis asustust kõige enam mõjutab – regionaalne majandusareng ja töökohad ning liikuvusvõimalused.
2. Täpsustada planeeringu seletuskirjas asustuse rollijaotust, mis tooks välja kümne toimepiirkonna keskuse kui majanduse arenguveduri rolli. Eesmärk on tugevdada neid funktsioone, mida väiksemates maakonnakeskustes paratamatult ei ole või on minimaalses määras (teadusarendustegevus, innovatsioon, tegevusaladelt mitmekesine ettevõtlus jne). Sel viisil selgineb, et väiksemalt keskustelt "ei võeta midagi ära".
 - Täiendada planeeringulahendust (või elluviimise kava) mõttekäiguga, mis selgitab, et valitud lahendus eeldab, et suurema võimekusega keskused peaksid elukeskkonna ja teenuste arendamisega toime tulema valdavalt ilma riikliku regionaalpoliitilise toeta. Seetõttu jääb selleks ülesandeks rohkem regionaalpoliitilisi vahendeid väiksematele keskustele, millele tuleks planeeringu elluviimise kavas eraldi tähelepanu pöörata.
3. Elukeskkonna säilitamine väikelinnades ja maapiirkondades eeldab liikuvusteenuste arendamist kümne toimepiirkonna mustriks, mh on vajalikud taktipõhised ühendused väikelinnadest

keskusesse, mis pakub elanikele enam töökohti. Seda vaatenurka tuleks planeeringu seletuskirjas ja elluviimise kavas rõhutada.

Bioloogiline mitmekesisus

Soovitused üleriigilise planeeringu täpsustamiseks ja rakendamiseks:

4. Tuua planeeringu seletuskirjas selgelt esile vajadus määratleda riiklikul tasandil olulised rohevõrgustiku elemendid, nende eesmärgid ja säilimiseks vajalikud tingimused. Rohevõrgustiku alusuuring töö esile, et vastutus rohevõrgustiku toimimise eest on ebaselge ning killustunud kohalike omavalitsuste tasandile. Planeeringu seletuskirjas/elluviimise kavas on soovitatav täpsustada riigi ja kohaliku tasandi rollijaotus ning seada eesmärgiks määratleda nt regionaalsete või piirkondlike teemaplaneeringute abil riiklikult olulised rohevõrgustiku elemendid, mille toimimise tagamine on eeskätt riigi vastutus. Selline selgus looks aluse ühtsemaks ruumiliseks käsitlemiseks ja vastutuse tegelikult kandumiseks. Oluline on määratleda, millised riigitasandi elemendid on kriitilise tähtsusega ja nõ ülejäänud võrgustiku selgrooks. Nende alade eesmärk ei tohiks olla vaid senise ökoloogilise seisundi säilitamine, vaid võrgustiku toimimiseks hädavajaliku kvaliteedi tagamine, mis eelduslikult tähendab esinduslikku ökoloogilist seisundit.
5. Riikliku seire- ja hindamissüsteemi kujundamine rohevõrgustiku ja ökosüsteemide toimimise jälgimiseks. KSH soovib planeeringu seletuskirjas/elluviimise kavas anda konkreetne suunis riikliku seiresüsteemi loomiseks, mis võimaldaks jälgida rohevõrgustiku ja ökosüsteemide seisundit ning sidusust ajas. Selleks on otstarbekas kasutada näiteks Keskkonnaagentuuri ELME projektide raames välja töötatud ökosüsteemide seisundi- ja sidususe indikaatoreid, mis võimaldavad kvantitatiivselt hinnata rohevõrgustiku funktsioneerimist ja siduda see planeerimissüsteemiga.
6. Tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamine. Planeeringu seletuskirja/elluviimise kava võiks anda suunise riikliku seiresüsteemi loomiseks, mis võimaldaks süstemaatilisel jälgida tuuleparkide kumulatiivset mõju elusloodusele ning vajadusel teistele tundlikele keskkonna- ja tervisevaldkondadele. (Vt täpsemalt ptk 4.1 „Soovitused“ p 3)
7. Väärtuslike põllumajandusmaade ökoloogilise rolli esiletõstmine. Planeeringu seletuskirjas võiks täiendada väärtuslike põllumajandusmaade käsitlemist, rõhutades nende olulist võimalikku potentsiaali toetada maastiku sidusust ja ökoloogiliste koridoride kujunemist ning vajadust seda senisest paremini rakendada. Soovitatav on ergutada elurikkust toetavate põllumajandustavade (nt niidukoosluste säilitamine, põlluservade ja maastikuelementide hoidmine) rakendamist.
8. Metsamajanduse ja rohevõrgustiku seoste käsitlemine. Juhul, kui hetkel Kliimaministeeriumi poolt väljatöötav õigusakt ei käsitle metsamajanduse teemat, võiks planeering anda suunised metsamajanduse ja rohevõrgustiku seoste küsimusel lahendamiseks, kuna ligikaudu kolmveerand Eesti metsadest paikneb rohevõrgustikus. Soovitatav on lisada elluviimise kavva analüüsi koostamine, kuhu kaasatakse metsaökoloogid ja metsamajanduse eksperdid, samuti sotsiaalmajanduse ja rekreatsiooni valdkondade eksperdid. Eesmärgiks oleks määratleda metsamajanduse ja ökoloogilise sidususe ühised põhimõtted ning vältida rohevõrgustiku elementide raiete sellist ulatust, intensiivsust ja kumuleerumist, mis vähendab rohevõrgustikku kuuluvate metsade ökoloogilist kvaliteeti või kahjustab rohevõrgustiku toimimist, seadmata seejuures metsamajandusele põhjendamatuid piiranguid.

Soovitused järgmise tasandi planeeringutele:

9. Kumulatiivsete mõjude varajane hindamine ja ruumilise koormuse kaardistamine. Täpsema tasandi planeeringutes tuleks piirkondades, kus koonduvad mitmed või mitme sektori arendused

- (nt taastuenergia, kaevandamine, transporditaristu), hinnata kavandatavate tegevuste koosmõju rohevõrgustiku toimivusele ja sidususele.
10. Riiklikult oluliste rohevõrgustiku elementide seos maakondliku ja kohaliku planeerimisega. Eeldades, et planeering loob aluse riiklikult olulise rohevõrgustiku määratlemiseks, on järgmise tasandi planeeringute ülesanne tagada nende elementide toimimise ruumiline järjepidevus ja sidusus. Maakonna- ja üldplaneeringutes tuleb riiklikud elemendid siduda kohaliku tasandi võrgustikuga nii, et ei tekiks katkestusi ega funktsionaalseid "pimealasid".
 11. Seire ja andmevahetuse süsteemi rakendamine. Üleriigilise planeeringu seire põhimõtteid tuleks edasi arendada maakonna- ja üldplaneeringute tasandil, luues ühtse andmevahetuse süsteemi Keskkonnaagentuuri ökosüsteemi seisundi ja sidususe andmetega. Selline süsteem võimaldaks jälgida, kuidas ruumilised otsused mõjutavad rohevõrgustiku funktsioneerimist ning annaks aluse kumulatiivsete mõjude varaseks tuvastamiseks.

Natura 2000

12. Mõjude hindamine soovitab täiendada planeeringut suunisega, et Natura 2000 võrgustikku käsitletaks riiklikult olulise rohevõrgustiku määratlemise lähtekohana, millele tuginedes määratletakse võrgustiku kriitilise tähtsusega elemendid ja siduskoridorid. Selline käsitus aitaks vältida kaitsealade isoleerumist ning tugevdaks üleriigilise rohevõrgustiku sidusust ja toimivust.

Pinnas, sh muld

13. Rõhutada planeeringu seletuskirjas täiendavalt maahõive hierarhia rakendamist piirkondades, kus pruunalade hulk on piiratud ja arendussurve suur.
14. Hinnata järgmise tasandi planeeringutes mulla ökoloogiliste funktsioonide säilimise vajadust eriti piirkondades, kus arendussurve ja viljakad mullad koonduvad. Seejuures arvestada ka võimalikke kumulatiivseid mõjusid erinevate arenduste koondumisel ühes piirkonnas.
15. Arvestada järgmise tasandi planeeringutes väärtuslike põllumajandusmaade hoidmise vajadusega. Et tagada kohaliku toidutootmise võimekus, on eeldatavalt (soovitatavalt) vajalik väärtuslike põllumajandusmaade kaitseks õigusakti kehtestamine.

Vee kvaliteet

Vee kvaliteedi kaitseks arvestada planeeringu elluviimisel ja järgmise tasandi planeeringutes järgmiste soovitusetega:

16. Säilitada rohetaristu sidusus, sh vooluveekogude puhveralad, et hoida vee kvaliteeti ja aeglustada sademevee äravoolu.
17. Pöörata tähelepanu kumulatiivsele mõjule, eriti kasvavates piirkondades ja tihendamisel ning olukordades, kus ruumiline koormus ja tihedam asustus võivad suurendada vee reostusriski ja valglate koormust.
18. Rakendada uute arenduste kavandamisel lahendusi, mis toetavad sademevee infiltreerumist, vähendades nii pinnaveereostuse ja kiire äravoolu riski.
19. Hinnata arenduste võimalikku mõju veekaitsevöönditele ning vajadusel täpsustada tingimusi üldplaneeringutes, et tagada vee kvaliteedi püsimine.
20. Sadamate arendamisel pöörata tähelepanu veekaitseõuetele, et suurendada rannikumere kaitset.

Välisõhu kvaliteet

21. Detailsemate planeeringute ning projektide raames hinnata arendusalade kumulatiivset mõju välisõhu kvaliteedile, eriti kasvavates piirkondades ja tihendamisel ning olukordades, kus liikluskoormus, majandustegevuse intensiivsus või lokaalse kütte mõju on juba täna suur. Vajaduse korral analüüsida õhukvaliteeti parandavate meetmete rakendamise võimalusi (arvestades kõiki arenguid koosmõjus).
22. Üld- ja detailplaneeringutes säilitada ja vajadusel luua rohealade sidusus tiheasustuse sees, et vältida saasteainete koondumist ja toetada õhu liikumist piirkondades, kus hoonestus võib takistada saasteainete hajumist.

Jäätmete ja ringmajandus

23. Nõuda uusarendustes detailsemate planeeringute ja lubade menetluse käigus minimaalset jäätmeruumi standardit, mis mahutab liigiti kogumise taristu (sh biojäätmekogumiskonteinerid, pakendijäätmekogumiskonteinerid, võimalusel tekstiil); tagada teenindusligipääs ja müra- ning lõhnaleevendus.
24. Siduda planeeringus suuremate linnaliste keskuste arendamine ringmajanduse taristuhierarhiaga: linnatuumikutes remondi ja korduskasutuskeskused (ringmajanduskeskus), linnaäärtes biojätmete kääritus/kompost, piirkondlikult plastide peensorteerimine; ette näha vastava tööstusmaa ja tehniliste koridoride kavandamist, seejuures võttes arvesse tööstussümbioosi võimalusi.
25. Soodustada ehitus- ja lammutusmaterjalide ringlust, toetades selektiivset lammutust ja materjalipankade ruumilist sidumist ehitus- ja renoveerimisvajadustega kahanemispiirkondades.
26. Seirata planeeringu elluviimisel ringlussevõtu määra (eriti bio-, plast-, tekstiiljätmete), plastijätmete EL-välise ekspordi mahtu ja siseriiklike võimsuste kasutusastet ning tagastus- ja kogumispunktide kättesaadavust tihe- ja hajaasustuses.

Kliimamuutused

27. Täpsustada loodusliku maa hõivamise vähendamise ja kompaktse asustuse põhimõtet järgmise tasandi planeeringutes, et vähendada tõlgendusruumi olukordades, kus pehmemad sõnastused („võimalusel“, „soodustatakse“) võivad nõrgestada sidusa ühistranspordi ja aktiivsete liikumisviiside tagamise loogikat kasvupiirkondades.
28. Käsitleda pruunalade eelistamist arendusalade valiku lähtepõhimõttena järgmistel planeeringutasanditel, et vältida lühiajaliste otsuste kaudu looduslike alade kasutuselevõttu ning toetada kliimariskide vähenemist.
29. Sätestada üleriigilise planeeringu suunise alusel linnalistes planeeringutes rohenõuded, sh täisehituse piirmäärad ja läbilaskvate pindade kasutamise tingimused minimaalse nõudena, et tagada kuumuse ja sademevee riskide vähenemine asustuse tihendamisel.
30. Suunata detailsemates planeeringutes sotsiaalselt haavatavate piirkondade ruumiline areng lahendustele, mis toetavad kliimaga kohanemist, arvestades, et kliimariskid võivad nendes piirkondades avalduda kiiremini.
31. Olemasolevate hoonete jätkuvas kasutuses hoidmise suunise puhul on soovitatav täiendavalt arvestada hoone kogu elutsükli kliimamõjudega, kaaludes, kas säilitamine on võrreldes asendamisega kliimamõju poolest soodsam.
32. Täiendada seire raamistikku näitajatega, mis kajastavad kliimaga seotud planeerimispeamõtetete rakendamist, sealhulgas kompaktse asustuse rakendamist, pruunalade kasutuselevõttu ning linnaliste rohenõuete ja läbilaskvate pindade tegelikku kasutamist.

Inimese tervis, sotsiaalsed vajadused ja vara

Soovitused planeeringu täpsustamiseks või elluviimiseks:

33. Kaaluda planeeringus selgemat rõhuasetust linnade tihendamisel sellele, et tihendamisel peab samuti järgima maahõive hierarhiat (st vältima esmajärgus looduslike alade ja rohealade arendamist). Linnades tuleb eelistada olemasolevate ehitatud alade intensiivsemat kasutuselevõttu ja pruunaladesid ümberkujundamist kujundada. Tihendamine peab käima koos rohevõrgustiku rohetaristu ja sademeveelahenduste sidusa käsitlemisega ning elurikkuse tõstmisega.
34. Tuua planeeringu tekstis täpsemalt esile väikekeskuste ja äärealade sidususe põhimõtte, et rõhutada teenustele ja liikumisvõimalustele tuginemise olulisust ka kahanemispiirkondades. Tegemist ei ole uue ülesandega planeeringule, vaid täpsustusega, mis vähendab riski, et äärealade teemad jäävad planeeringu üldise loogika varju.
35. Selgitustes ja planeeringu seletuskirjas rõhutada, et väljapakutud kümne toimepiirkonna mudel on riigipoolne garantii kahanemistrendi jätkudes sotsiaalselt õiglase ruumi kujundamisel ja teenuste tagamisel.
36. Tuua planeeringu seletuskirjas selgemalt välja sotsiaalse sidususe parendamise vajadus elukeskkondade mitmekesistamisel, rõhutades sotsiaalsete gruppide suhtluseks sobiva avaliku ruumi kavandamise olulisust.
37. Kaaluda kümne linna pendelrände seiramist ühe mõõdikuna (sh selle ulatust), kuna see väljendab kümne tugeva linna mudelis töökohtade pakkumise võimekust ja seeläbi ühte tahku keskuste majanduslikust tugevusest.
38. Planeeringu elluviimiskavas kaaluda kas maahõive hierarhia juriidilisel juurutamisel kahanevate piirkondade puhul kontseptsiooni rakendamisel võivad vajalikud olla leevendavad erisused.
39. Laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitusi tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamiseks ning arvestada ka kumulatiivsete tervisemõjudega ning visuaalsete mõjudega.

Soovitused järgmise tasandi planeeringutele:

40. Arvestada tihendamisotsuste sidumist konkreetsete säästva liikuvuse ja kliimaga kohanemise lahendustega, et vältida liikluskoormuse, müra ja kuumakoormuse kasvu tihedates keskustes. Tihendatavates keskustes jälgida maahõive hierarhiat.
41. Parandada liikumisvõimaluste sidusust toimepiirkondade sees ja vahel, et teenuste ja töökohtade koondumine ei tooks kaasa olulist ajakulu ega suurendaks sotsiaalset haavatavust. Tähelepanu vajavad nii kohaliku kui regionaalse ühistranspordi lahendused.
42. Kavandada mitmekesine elamufond, mis võimaldab toetada erinevate sissetulekutega ja eluetappides elanike eluasemevajadusi ning aitab hoida elukeskkonna ligipääsetavust piirkondlikes keskustes. Mitmekesised eluasemetüübid saavad toetada taskukohasuse eesmärke, isegi kui eluasemepoliitilised otsused tehakse muudes raamistikutes.
43. Kaardistada haavatavad piirkonnad/elanikerühmad ning siduda need riskide maandamiseks vajalike ruumiliste lahendustega, sealhulgas liikumisvõimaluste, tervishoiu- ja sotsiaalteenuste kättesaadavuse ning kriisivalmiduse seisukohast.
44. Suurendada rannikualade ja üleujutusohuga piirkondade taristu vastupidavust, kavandades arendusi kooskõlas kohalike looduslike tingimuste ja kliimariski prognoosidega. Üleujutusohuga siseveekogude puhul vältida tegevusi, mis vähendavad veekogude akumul eerivat mahtu (nt tehispinna loomist lammialade arvelt jm).

Kultuuripärand ja kultuuriline identiteet

45. Tuua planeeringus selgemalt välja, et ruumikonkurentsi tingimustes on oluline, et eelisarendatavate alade kasutuselevõtmine (nt pruunalade kasutamine) ei toimuks kultuuripärandi arvelt, vaid eelisarendatavatel aladel on esmatähtis konkreetse pärandobjekti või ala väärtuste (nt ajaloolised kihistused, ajastutruu hoonestus vm objektile iseloomulike joonte) säilitamine.
46. Tuua planeeringu ptk-is 4.3.3.2 Pärandikeskne areng välja, et pärandikesksus hõlmab laiemalt ka teisi objekte (nt pärandkultuuriobjektid, maaehituspärand, arheoloogiatundlikud alad, looduslikud pühapaigad, militaarobjektid) ning pärandiga tuleb arvestada laiemalt ka linnalisest või kompaktselt asustusest väljaspool (nt transpordi- või energiataristu kavandamisel). Analoogete suunise võib välja tuua ka otseselt järgmise tasandi planeeringutele antavate suuniste seas.
47. Laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitusi tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamiseks ning arvestada asjakohasel juhul ka kumulatiivsete mõjudega pärandile.
48. Lisada planeeringu tegevuskavasse vajadus hinnata kumulatiivseid mõjusid täpsemal planeerimistasemel pärandile laiemalt.
49. Regionaalsete kultuuriruumide hoidmist Eesti äärealadel ja kahanevates piirkondades toetavad erinevad meetmed, mis on väljatoodud ptk-is 4.8 sotsiaalsete vajaduste ja sidususe mõju hindamisel, mistõttu ettepanek on nendega arvestada kui mitut eesmärki täitvate soovitustega.

Maastikud

Soovitused planeeringu täpsustamiseks või elluviimiseks:

50. Täiendavalt kaaluda, kas väärtuslike maastikena määratud tööstusmaastikel on domineerivate ehitiste kavandamine lubatud.
51. Kaaluda, kas planeeringulahenduses on vajalik täpsustada, milliseid riiklikult olulisi domineerivaid objekte ja milliste kriteeriumite alusel on siiski võimalik väärtuslikele maastikele vältimatul vajadusel kavandada (st sõnastada ptk 4.7.2 tingimus 2 erandid täpsemalt).
52. Täpsustada planeeringu seletuskirjas, et väärtuslike maastike ptk 4.7.2 põhimõtte nr 3 peab silmas nn mitte-domineerivaid ehitisi, mis on kaalukast avalikust huvist lähtuvalt vajalikud. Vastasel juhul tekib vastuolu põhimõttega nr 2, mis domineerivaid ehitisi ei luba.
53. Sõnastada planeeringus selgemalt põhimõtte, et järgmise tasandi planeeringute ülesandeks on määrata väärtusliku maastiku piires vajadusel täpsemad väärtuslikud alad ning nendele lähtuvad tingimused (nt miljöalad, vaatekoridorid jms).
54. Toetada rahvusmaastike määramist riigi tasandil. Tuua elluviimiskavas välja rahvusmaastike määramise edasine käik, tagamaks läbipaistev ja võrreldav käsitus kogu riigis. Tugevdada riigi rolli väärtuslike maastike hoidmisel. Riik saab toetada väärtuslike maastike säilimist juhendite, alusandmete-inventuuride, seire ja koolituste kaudu, et KOV-idel oleks tugevam kompetents väärtuslike maastike käsitlemisel.
55. Täiendada planeeringu seletuskirja selle osas, et tuginedes väärtuslike maastike uuringule on väärtuslike maastike käsitlust kontseptuaalselt laiendatud – kui varem hõlmasid väärtuslike maastikke kuni ajaperioodini ca 1950. aastad, siis edaspidi käsitletakse ka perioodi 1950. aastatest tänapäevani (st enam ka militaar- ja tööstuspärandit).
56. Laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitusi tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamiseks ning arvestada asjakohasel juhul ka kumulatiivsete mõjudega väärtuslikele maastikele.

Soovitused järgmise tasandi planeeringutele:

57. Tagada väärtuslike maastike ühtlane ja ajakohane käsitus kõigis Eesti piirkondades. Uuendada väärtuslike maastike inventuure maakondade kaupa, kasutades ühtlustatud metoodikat ja terminoloogiat. Uuendada väärtuslike maastike registreid, nende puudumisel registrid luua.
58. Käsitleda kultuurikihistusi kogu ajaskaalas: arvestada ajaloolise kihistuse kõrval ka 1950. aastatest tänapäevani tekkinud maastikke, sh tööstus- ja militaarpärandit. Väärtuslike maastike seisukohalt võib see tähendada, et väärtuslikel maastikel väärtustatakse täiendavaid objekte või määratakse täiendavad väärtuslikud maastikud.
59. Luua või ajakohastada riigi tasandil andmestik väärtuslike maastike kohta. Luua riiklik kaardirakendus, mis koondab teabe maastike alade, väärtusklasside, tüüpide, erinevate väärtuste, ilusate vaadete-teelõikude ja säilitamist toetavate tingimuste kohta.
60. Rakendada järgmise tasandi planeeringutes väärtuslike maastike kaitsel maastikukesksemaid tingimusi: arvestada tingimuste seadmisel iga eraldiseisva maastiku väärtusi, iseloomu ja piirkondlikku arengusurvet tingimuste seadmisel (nt erinevad tingimused kasvavates või kahanevates piirkondades). Erinevat tüüpi maastikud (nt avamaastikud, põllumajandusmaastikud, tööstusmaastikud) vajavad sisult erinevaid kaalutlusi ja tingimusi.
61. Ühtlustada rannikumaastike ja mereala käsitlust. Toetada lähenemist, mis käsitleb rannikut ja mereala ühise maastikuna, sh arvestades merealal paiknevate erinevate väärtuste, oluliste vaadete ja veealuse pärandi arvesse võtmist.
62. Rakendada maastikukesket lähenemist asukohavalikul. Asukohaotsuseid tuleb põhjendada nii maastiku ruumilise terviklikkuse kui ka erinevate väärtuste seisukohast, arvestades ka kumulatiivsete mõjudega.
63. Eelistada uute taristuühenduste puhul olemasolevate taristukoridoride kasutamist. Uute koridoride loomisel tuleb vältida väärtuslike maastike killustumist ning toetada lahendusi, mis säilitava maksimaalselt väärtusliku maastiku väärtusi.
64. Määrata väärtuslikel maastikel paiknevatel pruunaladel kooskasutuse reeglid (tingimused), mis panevad täpsemalt paika kas, millised ja mis tingimustel arendused on väärtuslikel maastikel paiknevatel pruunaladel lubatud.
65. Järgmise taseme planeeringutes määrata pruunalade ja ajaloolis-kultuuriliste väärtuste kattumisel kooskasutuse tingimused nn tavamaastikel, kus ei kehti täiendavad väärtuslike maastike tingimused (nt kas, mida ja millistel tingimustel on võimalik kultuuriväärtuslikel objektidel arendada).

Majanduskeskkonna elujõulisus ja regionaalne tasakaalustatus

66. Kaaluda täiendavalt, kas 2026. aasta alguses tehtud muudatused planeeringulahenduses, sealhulgas loobumine 10 vedurlinna kontseptsioonist, on põhjendatud.
67. 10 toimepiirkonnal põhineva asustuse arengumudeli elluviimisega kaasnevate ebasoodsate mõjude vältimiseks väikelinnade ja maapiirkondade elanikele peab esmatähelepanu pöörama nende piirkondade elanike liikumisvajaduste rahuldamisele. Planeeringulahenduses tuleks selgemalt välja tuua transpordivõrgustike ja liikuvuskorralduse sellesuunaline suunitlus.
68. Planeeringu rakendamisel tuleks ruumivisioon siduda valdkondlike arengutegevustega, mis aitavad piirkondlikku arendusvõimekust tõsta, vastasel juhul ei pruugi planeeringu ruumiline lahendus ja sellega kaasnevad positiivsed mõjud realiseeruda.
69. Täpsemate riigi tasandi planeeringute koostamisel on vajalik hinnata, kas ruumilised otsused on kooskõlas piirkonna tegeliku rahvastikusuunaga, et vältida lahendusi, mis eeldavad kasvutrendi kahanemise tingimustes.

70. Uute elamu- ja ettevõtlusalade kavandamisel on vajalik hinnata, kas asukohad tugevdavad või nõrgestavad piirkonna tööturu toimivust, et vältida lahendusi, mis hajutavad tööjõu kättesaadavust või pikendavad igapäevaseid liikumisi.
71. Ruumiliste otsuste tegemisel tuleks vältida arendusmustreid, mis nõrgendavad väikelinnade rolli kohaliku teenusruumi sõlmpunktidenä, sest see võib suurendada teenuste koondumise ja taristukulude kasvu.
72. Planeeringu rakendamisel on oluline tagada, et ruumivisiooni põhimõtteid kasutatakse järjepidevalt järgmistes planeeringutes ka kõrgema tasandi ruumiotsustes, et vältida vastuolulisi otsuseid, mis takistaksid tööjõu ja teenuste ruumilise jaotuse stabiliseerumist.

6 Seire

Enamikes teemades tõi mõjude hindamine välja, et üleriigiline planeering sisaldab arvukalt planeerimispõhimõtteid, mis suunavad riigi arengut soodsas suunas. Siiski jäävad reaalne areng ja konkreetsed mõjud tegelikkuses sõltuma pigem sellest, kui sihipäraselt suudetakse neid põhimõtteid ka praktikas järgida ning kui tõhusalt õnnestub neid järgmistel planeerimistasanditel ja edasistes tegevustes ellu viia.

Seda, milliseid valikuid tehakse järgnevates etappides ja dokumentides, sh maakonna- ja kohaliku omavalitsuse tasandil, mõjutavad suuresti ka planeeringuvälised asjaolud – nt rahaliste vahendite kättesaadavus, poliitiline tahe, teiste osapoolte tahe jms.

Seetõttu on planeeringu elluviimisel reaalsete mõjude hindamisel **oluline roll** planeeringu tegevuskaval ja **seirel**, mis on pika vaatega strateegilise arengudokumendi puhul tavapärane.

Planeeringu eelnõu väljatöötamise lõpuetapis, 28.12.2025 valmis seireuuring, mis pakkus välja võimalikud mõõdikud ja üldised tehnilised lahendused planeeringu rakendamise jälgimiseks. Kuna keskkonnamõjude leevendamine (sh oluliste keskkonnamõjude vältimine) oli sisuliselt integreeritud planeeringu koostamise ja mõjude hindamise ühisesse protsessi, täidavad uuringus välja töötatavad seiremeetmed ka KeHJS-kohaste olulise keskkonnamõju (vältimise) seireks kavandatud meetmete rolli.

Käesolevas aruandes kirjeldatud mõjude hindamise põhitöö viidi läbi koos planeeringulahenduse koostamisega 2025. a detsembri alguseks, seega puudus selles etapis veel selge arusaam, millised on seireuuringus välja töötatavad täpsed seiremeetmed. Alljärgnevalt on esitatud käesoleva aruande koostamise käigus tuvastatud soovitusel, millega mõjude hindamine soovitab planeeringu elluviimise seirel arvestada.

Kuna seiremeetmed on sisuliselt seotud ettepanekutega üleriigilisele planeeringule ja järgmise tasandi planeeringutele (nt ettepanekud seiremeetmete vajadus planeeringus välja tuua), on need esitatud ka ptk 5 soovitusel hulgas. Alljärgnevalt on ainult seiremeetmetega seotud soovitusel veel täiendavalt välja toodud.

Bioloogiline mitmekesisus

1. Riikliku seire- ja hindamissüsteemi kujundamine rohevõrgustiku ja ökosüsteemide toimimise jälgimiseks. KSH soovitab planeeringu seletuskirjas/elluviimise kavas anda konkreetne suunis riikliku seiresüsteemi loomiseks, mis võimaldaks jälgida rohevõrgustiku ja ökosüsteemide seisundit ning sidusust ajas. Selleks on otstarbekas kasutada näiteks Keskkonnaagentuuri ELME projektide raames välja töötatud ökosüsteemide seisundi- ja sidususe indikaatoreid, mis võimaldavad kvantitatiivselt hinnata rohevõrgustiku funktsioneerimist ja siduda see planeerimissüsteemiga.
2. Tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamine. Planeeringu seletuskiri/elluviimise kava võiks anda suunise riikliku seiresüsteemi loomiseks, mis võimaldaks süstemaatiliselt jälgida tuuleparkide kumulatiivset mõju elusloodusele ning vajadusel teistele tundlikele keskkonna- ja tervisevaldkondadele. (Vt täpsemalt ptk 4.1 „Soovitused“ p 3)
3. Seire ja andmevahetuse süsteemi rakendamine. Üleriigilise planeeringuseire põhimõtteid tuleks edasi arendada maakonna- ja üldplaneeringute tasandil, luues ühtse andmevahetuse süsteemi Keskkonnaagentuuri ökosüsteemi seisundi ja sidususe andmetega. Selline süsteem võimaldaks

jälgida, kuidas ruumilised otsused mõjutavad rohevõrgustiku funktsioneerimist ning annaks aluse kumulatiivsete mõjude varaseks tuvastamiseks.

Jäätmed ja ringmajandus

4. Seirata planeeringu elluviimisel ringlussevõtu määra (eriti bio-, plast-, tekstiilijäätmete), plastijäätmete EL-välise ekspordi mahtu ja siseriiklike võimsuste kasutusastet ning tagastus- ja kogumispunktide kättesaadavust tihe- ja hajaasustuses.

Kliimamuutused

5. Täiendada seire raamistikku näitajatega, mis kajastavad kliimaga seotud planeerimispehmete rakendumist, sealhulgas kompaktsed asustuse rakendumist, pruunalade kasutuselevõttu ning linnaliste rohenõuete ja läbilaskvate pindade tegelikku kasutamist.

Inimese tervis, sotsiaalsed vajadused ja vara

6. Kaaluda kümne linna pendelrände seiramist ühe mõõdikuna (sh selle ulatust), kuna see väljendab kümne tugeva linna mudelis töökohtade pakkumise võimekust ja seeläbi ühte tahku keskuste majanduslikust tugevusest.
7. Laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitus tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamiseks ning arvestada ka kumulatiivsete tervisemõjudega ning visuaalsete mõjudega.

Kultuuripärand ja kultuuriline identiteet

8. Laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitus tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamiseks ning arvestada asjakohasel juhul ka kumulatiivsete mõjudega pärandile.

Maastikud

9. Toetada rahvusmaastike määramist riigi tasandil. Tuua elluviimiskavas välja rahvusmaastike määramise edasine käik, tagamaks läbipaistev ja võrreldav käsitus kogu riigis. Tugevdada riigi rolli väärtuslike maastike hoidmisel. Riik saab toetada väärtuslike maastike säilimist juhendite, alusandmete-inventuuride, seire ja koolituste kaudu, et KOV-idel oleks tugevam kompetents väärtuslike maastike käsitlemisel.
10. Laiendada ptk 4.1 välja toodud soovitus tuuleparkide kumulatiivsete mõjude süsteemse riikliku seire kujundamiseks ning arvestada asjakohasel juhul ka kumulatiivsete mõjudega maastikele.

7 Kokkuvõte

Üleriigiline planeering „Eesti 2050“ on Eesti riigi pikaajaline ruumilise arengu raamistik, mis loob visiooni, ruumipoliitika lähtekohad ja ruumilise arengu põhimõtted aastani 2050. Planeeringu koostamise käigus viidi läbi planeerimisseadusest tulenevate asjakohaste sotsiaalsete, majanduslike ja kultuuriliste mõjude hindamine ning keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadusest tulenev keskkonnamõju strateegiline hindamine (KSH), mille tulemused on esitatud ühtse tervikdokumendina.

Planeering ja mõjude hindamine koostati tihedalt lõimitud protsessina, kus ruumilise visiooni kujundamine ja mõjude analüüs toimusid käsikäes – hindajad olid kaasatud juba varasest etapist ning enamik potentsiaalseid olulisi keskkonnamõjusid leevendati planeeringulahenduses juba enne selle valmimist.

Protsess algas lähteseisukohtade ja mõjude hindamise programmi koostamisega ning sisaldas ulatuslikku koostööd ministeeriumide, omavalitsuste, ekspertide ja huvigruppidega. Töö aluseks olid mitmed alusuuringud: väärtuslike maastike uuring, rohe- ja sinivõrgustiku uuring ning eriti asustuse arengustenaariumite koonduring, mis pakkus ruumilise arengu mudeli sisulise aluse.

Mõjude hindamise metoodiline lähenemine tugines planeeringu strateegilisele iseloomule, analüüsides eelkõige pikemaajalisi suundumusi ning arvestades planeeringu strateegilist üldistusaset.

Põhijäreldused

Hindamine annab valdkondadeülesest hinnangu, et planeering sisaldab rohkelt põhimõtteid, mis toetavad soodsat arengusuunda – nt kompaktne asustus, rohevõrgustiku tugevdamine, liikuvuse parandamine, kliimariski arvestamine ja keskkonna sidususe hoidmine. Käesoleva aruande koostamise hetkel hinnatud planeeringu lahenduse versioonis ei tuvastanud mõjude hindamine olulisi konflikte või puudujääke, millega tõendatult kaasneks oluline ebasoodne keskkonnamõju või oluline negatiivne mõju sotsiaalmajanduslikule keskkonnale.

Samas toodi hindamise käigus välja ka võimalikke riskikohti. Rohevõrgustiku puhul leiti, et vastutus rohevõrgustiku toimimise eest on seni ebaselge ning killustunud – jaotatud nii kohalike omavalitsuste kui riigi tasandile. Seda leevendaks riiklikul tasandil oluliste rohevõrgustiku elementide määratlemine (nt detailsemates riigitasandi planeeringutes), kus tagada ökoloogilise kvaliteedi säilimine. Lisaks soovitati riiklikul tasandil selgemalt mõtestada ja suunata metsamajanduse ja rohevõrgustiku seoseid.

Suurema ruumikonkurentsi ja tihedama arendussurvega piirkondades (sh ka taastuenergeetika arendused) nähti võimalike kumulatiivsete mõjude avaldumise ohtu nii looduskeskkonnale (sh tundlikele loodusväärtustele, bioloogilisele mitmekesisusele, muldadele, vee kvaliteedile) kui ka inimese elukeskkonnale (välisõhu kvaliteedile, elukeskkonna kvaliteedile).

Planeeringu elluviimise reaalsed mõjud sõltuvad suurel määral lahendusega määratud põhimõtete rakendamisest järgmistel planeerimistasanditel ja ruumiotsustes laiemalt, samuti mitmetest välistest teguritest (rahalised võimalused, poliitilised valikud, koostöövalmidus). Seetõttu jääb mõjude hindamisse strateegilisel tasandil sisse märkimisväärne määramatus. Planeeringu elluviimise reaalsete mõjude ilmnemisel on oluline roll planeeringu elluviimis-tegevuskaval ja seatud ruumilise arengu eesmärkide seirel, mis on pika vaatega strateegilise arengudokumendi puhul ka tavapärane.

2026. aasta alguses tehtud muudatused planeeringulahenduses, millega asendati 10 vedurlinna toimepiirkondadel põhinev lähenemine kõiki maakonnalinnu ühtlustava tugevate keskuste

arengumudeliga, on suurendanud strateegilist määramatust ja vähendanud lahenduse sihitust. Uus käsitus ei arvesta Eesti asustussüsteemis välja kujunenud keskuste tegelikke rolle ja võimekusi, sh Tartu üleriigilist ja mitut maakonda teenindavat funktsiooni, mistõttu ähmastuvad strateegilised valikud pealinnastumise pidurdamisel. Ressursside piiratuse tingimustes võib selline lähenemine nõrgendada ka elujõulisemate maakonnakeskuste ja kõrgema taseme teenuste kestlikkust ning ei toeta tõhusalt regionaalse majandusarengu ega tööturgude mitmekesistamist. Varasem, asustuse alusuuringule tuginev 10 vedurlinna kontseptsioon oli paremini kooskõlas asustussüsteemi sisemiste seoste, keskuste erineva potentsiaali ning planeeringu realistliku elluviimise võimekusega.